SCRISOAREA MOLDOVEI

de

DIMITRIE CANTEMIR

Domnulŭ Ei

Editată întâĭ la anulŭ mântuireĭ 1825, Augustŭ în 19

ḑile, subŭ Domnia luĭ

IOAN SANDU STURZA V.V.

bine-cuvântarea şĭ cu

Pre Sfântului şî neştersŭ din memoria oamenilorŭ, Arhiepiscopŭ şi Mitropolitŭ Moldovei şi Sucevei,

VENIAMIN BOLDOUR COSTACHI

editată la anulŭ 1868. Noemvrie în 28 ḑile de către

T. Boldour-Lâţâscu.

Redactorŭ ḑiiaruluĭ „Moldova

VOLUMUL II.

IASI.
Imprimeria Adolf Bermann
1868.

PARTEA II.

CAP VIII.

Pentru oastea Moldovinească.

Fiindŭ că amŭ vorbitŭ pentru boeriile Moldovineştĭ, şĭ pentru dregâtoriile slugilorŭ din Curtea Domnească, urmeaḑă acum ca să dămŭ o scurtă înştiinţare şĭ pentru oastea ce ţine Moldova odinioară, şĭ încă tot maĭ ţine şĭ pănă acum.

Xronografiile Patrieĭ noastre povestescŭ cum că, când încă era Moldova slobodă ave oaste la şăpte-ḑecĭ de miĭ, şĭ de multe orĭ şĭ până la o sută de miĭ de oamenĭ; şĭ nicĭ nu va fi necreḑută povestirea aceasta, de v'omŭ socoti cu ce megieşĭ puternicĭ au avutŭ Moldova răsboaie pe acele vremĭ, adecă cu Turciĭ, Leşiĭ, Kazaciĭ cu Ungurii şĭ cu munteniĭ; şĭ cum că e, nu numaĭ că âşĭ apara slobodănia eĭ de către năvălirile lorŭ până în vremea luĭ Bogdanŭ al III, ce încă şĭ hotarfle eĭ şĭ le-aŭ l'aŭ lărgitŭ maĭ mult. Insă această putere a Moldovenilorŭ, după cum au fostŭ ajunsŭ vârfulŭ eĭ celŭ maĭ înaltŭ supt stăpânirea luĭ Stefanŭ-Celŭ-Mare, aşa au începutŭ după acea a şĭ scăde încet, încet, căcĭ stăpânitoriĭ Tăriĭ care au fostŭ în urma luĭ Bogdanŭ alŭ III care au închinatŭ Moldova la turcĭ, ne avândŭ iĭ frică de năvălirile megieşilorŭ pentru că să aflau

supt paza turcilorŭ, au pârâsitŭ purtarea de grijâ de râsboĭul, dupâ cum pretutindene sâ obicĭnuieşte în vreme de pace; şĭ pentru câ iĭ socoteu a nu maĭ fi de trebuinţâ ca sâ ţie pe aceştĭ oamenĭ, ne avândŭ trebuinţâ de dânşiĭ, au îngâduitŭ bucuroşĭ de nu numaĭ că au căḑutŭ cetele ostaşilorŭ din vitejiia lorŭ ce vechie, ce încă au scăḑutŭ şĭ din numârulŭ lorŭ. Însâ tot povestescŭ Hronografiile Moldovineştĭ, precum câ pănă în vremile Movileştilorŭ, nu s'au ţinutŭ oamenĭ de oaste maĭ puţin de cât patru-ḑecĭ de miĭ; iar apoĭ în urma acestorŭ, atât prin turburârile cele din lâuntru, căt şĭ prin sila turcilorŭ, care au luatŭ prilejŭ din râscoalele Domnilorŭ de au micşuratŭ puterea Coroneĭ Moldovineştĭ, atâta au câḑutŭ puterea Moldovenilorŭ, în căt acum de abie sântŭ vrednicĭ sâ steĭ în potriva vrajmaşilorŭ lorŭ, cu şâsâ sau optu miĭ de ostaşĭ.

Aceştia sâ osâbescŭ între dânşiĭ, în ostaşĭ cu leafâ şĭ ostaşĭ de scuteală, care slujăscŭ cu cheltuiala lorŭ, numaĭ ca sâ fie scutiţi de birŭ.

Peste ostaşiĭ ceĭ cu leafâ sântŭ aceştĭ dregâtorĭ:

I. Baş-Bulubaşa; acesta poronceşte la ḑâce bulubaşĭ, sau câpitanĭ, d'intru care fieşte-care are supt măna sa maĭ câte o sutâ de simenĭ, ce sâ numescŭ aşa turceste, şĭ sâ înţâlege ostaşiĭ acia care slujăscŭ cu bunâ leafâ, d'intre Sârbi, Bulgarĭ Arnâuţi, şĭ Grecĭ. Iĭ sântŭ pentru straja Domneascâ din Curte, care necontenit sâ schimbâ între dănşiĭ pe rāndŭ, şĭ au lacaşurile lorŭ pe lăngâ zîdiulŭ Curţiĭ.

II. Patru căpitanĭ nemțeștĭ, care aveu maĭ înainte supt poronca lorŭ peste o mie de oamenĭ, iar acum de abie au ramasŭ câte 25 de oamenĭ supt steagurile lorŭ.

III. Patru căpitanĭ kâzâceștĭ, încă aveu maĭ înainte asâmine o mie de ostașĭ, sau șî maĭ mulțĭ, supt ocârmuirea lorŭ, iar acum de abie au ramasŭ câte 40 sau 50 de oamenĭ patrioțĭ aĭ lorŭ, care sîntŭ maĭ ales din zaporojânĭ.

IV. Dou-ḑecĭ câpitanĭ câlârețĭ, povâțuiescŭ ca la o sutâ de oamenĭ, șî fiește-care are leafâ pe lună câte 6 leĭ 30 parale, sau 8 talerĭ nemțeștĭ.

V. Un-spre-ḑecĭ vel-câpitanĭ, adecă căpitanĭ marĭ, sântŭ toțĭ supt ascultarea Hatmanuluĭ.

Căpitaniĭ Tatarilor-Lipcanĭ, adecă aĭ Schiḑilorŭ acelora care au fostŭ lâcuitŭ în Litvania, șî acum sântŭ Mohametanĭ. Aceștĭ căpitanĭ sântŭ patru saŭ șî maĭ mulțĭ, dupâ voința Domnească.

Beșli-agasâ; are supt ascultarea sa doĭ câpitanĭ de aĭ beșliilorŭ. Aceștĭ beșliĭ sântŭ tatariĭ sau turciĭ pe care îĭ ține Domnia pentru înpiedicarea râpirilorŭ de către oștile turceștĭ, șî pentru pedepssîrea turcilorŭ când făceu vre-o necuviință; căcĭ muftiĭ ḑicŭ că este mare greșală ca să cate șî sâ pedepssască necredincioșiĭ pe vre unŭ mohametanŭ, adecă hristianiĭ, dupâ cum le ḑicŭ îĭ. Aceștia sântŭ maĭ sus de cât ostașîĭ ceĭ de scuteală.

Bulubașĭ de târgurĭ, sântŭ în fieste-care târgŭ câte patru sau cincĭ, iar în Ieșĭ sântŭ ḑăce, șî staŭ supt ascultarea agâĭ. Optŭ câpitanĭ peste darabanĭ,

şĭ asupra lorŭ este unŭ veĭ-căpitanŭ de darabanĭ, care încă stâ supt ascultarea agâĭ.

19 Căpitanĭ de polcurĭ, intru care polcurĭ sântŭ o mie de oamenĭ de prin cele 19 ţinuturĭ ale Moldoveĭ, şĭ fieşte-care polcŭ era maĭ înainte căte din ḑăce roate, care sâ ḑicŭ la Moldovenĭ sutaşĭ; însâ acum foarte le au scăḑutŭ numărulŭ. Aceştia erau maĭ înainte supt ascultarea Vornicilorŭ celorŭ Marĭ, aceluĭ de Ţara-de-Jios şĭ aceluĭ de Ţara-de-Sus, iar acum toate cetele ostaşîlorŭ s'au datŭ supt ocărmuirea Hatmanuluĭ.

Aceĭ care sâ aflâ din'tru aceştĭ căpitanĭ pe lăngâ hotare, pâzâscŭ strâjîle munţilorŭ şĭ trecerea apelorŭ; iar ceĭ ce sântŭ în mijloculŭ ţâreĭ unde nu este fricâ pentru vrajmaşĭ, strâjuiescŭ la curtea Hatmanuluĭ, şĭ sâ trimetŭ de cătră dînsulŭ în slujbele ţăriĭ; şĭ cum că iĭ sâ fi fostŭ o dinioarâ husarĭ, ne aratâ numele cetelorŭ acelora, care sâ numescŭ hânsarĭ. Hânsariĭ de Ţara-de-Jios şĭ de Ţara-de-Sus, sântŭ aĭ celorŭ doĭ Vornicĭ Marĭ aĭ Eparhiilorŭ acestora. Iĭ nu facŭ slujbă ostâşască, ce sântŭ numaĭ pentru lucrarea ţarinilorŭ; pentru aceia le'aŭ şĭ stârnitŭ lorŭ Moldoveniĭ această parimie, care ḑice: de la arme la sapâ.

Tot cătrâ această stare sâ socoteşte şĭ ceata vânâtorilorŭ Moldovineştĭ, care are spre lâcuire cu vatavulŭ eĭ, unŭ satŭ maĭ mare de o sutâ de case la munte, în ţînutulŭ Pietreĭ. Aceştia au datorie la vreme de răsboiŭ, sà fie tot pe lângâ Domnŭ, în taberĭ; iar în vremea de pace, să zăbâvescŭ numaĭ cu vâ-

natulŭ, şî aducŭ la Curte totŭ feliulŭ de fiare, cerbĭ, oĭ salbatice, şî alte care sŭ aflâ prin codri; pe unele vie, pentru desfatarea Domnuluĭ, şî pe altele moarte, pentru masa luĭ. Pentru acea sàntŭ scutiţĭ de birŭ, iar pentru cheltuiala încârcâturiĭ puştelorŭ, au leafâ obicînuitâ.

Calaraşiĭ de Ţarigrad sîntŭ 50 cu vatavulŭ lorŭ, şî toţĭ vorbescŭ turceşte. Iĭ au datorie sâ meargâ la Ţarigrad când este trebuinţâ, şî pentru aceia, osăbit câ sântŭ slobodĭ de birŭ, maĭ au şî de la Visteria ţâriĭ căte 20 de talerĭ.

Calaraşiĭ de Galaţĭ, încâ au vatavulŭ lorŭ şî facŭ asămine slujbâ ca şî calaraşiĭ de Ţarigrad, fiindŭ şî la numârŭ tot 50; însâ când să trimetŭ unde-va, nu li sâ dâ maĭ mult de la Visterie de cât câte 10 talerĭ.

Umblătoriĭ de Hotin sântŭ 50, şî asâmine atâţa umblâtorĭ de Soroca. Toţĭ aceştia înţălegŭ limba leşască şî russască, şî când cere trebuinţa, sâ trimetŭ în ţara leşascâ şî în Rossia, şî amândouâ cete au căte unu vatavŭ osâbitŭ.

24 de fustaşĭ, care la vreme de pace strâjuiescŭ la perdelele Doamneĭ, şî la gvarda Curţiĭ în care sâ închidŭ slugile Domneştĭ pentru greşăle maĭ micĭ. Când este sà sâ batâ cine-va cu toiege din poronca Domnească, atunce iĭ au datorie ca să isprâvească aceastâ slujbâ, şî când iesâ Domnulŭ din oraşŭ cu alaĭ, sau la altă desfatare, atunce iĭ mergŭ pe lăngâ dînsulŭ pe de amândouâ părţĭ cu puştĭ lungĭ în mănĭ. Asâmine slujbâ facŭ şî la râsboiŭ, şî au unŭ căpitanŭ osăbit asupra lorŭ, care sâ chiamà vatavŭ de fustaşĭ.

Aceste sântŭ oştile care le ţine Ţara cu cheltuiala sa, pentru Domnĭ.

Cănd voieşte vre unŭ Domnŭ sâ ţie maĭ mulţĭ ostaşĭ cu cheltuiala sa, nu are înpiedicare de la nimene; însâ iĭ nicĭ o-datâ nu îndrâznescŭ s'ăşĭ înmulţascâ oştile lorŭ, fârâ numaĭ atunce când voiescŭ sâ facâ vre o râscoalâ; câcĭ iĭ socotescŭ a fi maĭ de folosŭ, ca s'âşĭ strîngâ baniĭ în visteriile lorŭ, de căt s'âĭ înprâştie pe la ostaşĭ, ne avăndŭ trebuinţă de dănşiĭ.

CAP IX.

Pentru obicĭnuirile şĭ ţeremoniile Curţiĭ Domneştĭ.

Acum credemŭ câ va fi plâcutŭ pentru cetitoriulŭ celŭ pofticorŭ de ştiinţâ, ca s'âĭ descoperimŭ înpreunâ şĭ pompa şĭ orânduiala care sâ pâzâşte pe la alaiurile cele râsfâtate şĭ oaspeţele Domneştĭ, precum şĭ la Bisericâ.

Orĭ şĭ când iesâ Domnulŭ afarâ din oraşŭ, ca sâ meargâ la vre-o Bisericâ saŭ Monastire, sau şĭ la râzboiŭ, atunce nu sâ înplineşti mergerea luĭ întru altŭ chipŭ, de căt numaĭ cu ce maĭ mare pompâ şĭ supt pitrecerea a mulţime de ostaşĭ. Înainte mergŭ vr-o câţĭ-va povâţuitorĭ şĭ îndreptâtorĭ de drumŭ, care sântŭ bunĭ pentru aceastâ treabă d'intre oştâşĭ şĭ d'intre alergâtorĭ. După aceştia urmează câlârimea, înaintea câria merge steagulŭ şĭ câpitaniĭ celelorŭ, aşa în cât, între fieşte-care ceatâ sâ lasâ

locŭ deşărtŭ. ca sâ sâ poatâ deosâbi una de alta; şî de amandouă părţile steagului mergŭ căpitanii cetelorŭ, luăndŭ aminte pentru ostaşĭ ca să meargâ toţĭ cu rânduialâ şî în dreaptâ linie.

Dupâ aceastâ urmeazâ calaraşiĭ şî umblâtoriĭ cu vatajiĭ lorŭ, şî dupâ dânşiĭ caiĭ Domneştĭ, mergându-le înainte douâ tunurĭ care sâ daŭ Domnuluĭ de la poarta Ottomaniceascâ. Dupâ tunurĭ vinŭ fiĭ Domnuluĭ, şî ceva maĭ depârtişor de dînşiĭ urmeazâ Tatâlŭ lorŭ, drept în mijloculŭ linieĭ, încungiuratŭ de paicĭ pe de amândouâ pârţĭ, pentru acârora înbrâcâminte şî slujbe, amŭ aratatŭ maĭ sus. Maĭ depârtişor de-a dreapta urmeazâ comisiĭ şî vâtâjăiĭ slugilorŭ de Curte; iar de-a stânga, Postelniculŭ celŭ Mare cu ceĭ-l-alţĭ postelnicĭ.

In linia de atria dupâ Domnŭ, mergŭ bulubaşiĭ, patru pe de amăndouâ pârţĭ, adecâ ceĭ maĭ vechĭ maĭ aproape de Domnŭ, şî maĭ în urma ceteĭ aceşte d'intâiŭ, mergŭ sigmeniĭ saŭ ostaşiĭ ceĭ cu leafă, pe de amăndouâ pârţĭ, luăndŭ aminte ceauşiĭ lorŭ, ce sâ înţâlegŭ caprarĭ dupâ obiceiulŭ Europeĭ, ca sâ meargâ în dreaptâ linie şî cu pasŭ potrivitŭ. Nu departe în urma Domnuluĭ, este loculŭ Spatariuluĭ, care duce armele Domneştĭ. Dupâ acesta, urmeazâ boieriĭ ceĭ din lâuntru dupâ cum sâ numescŭ ,adecâ: Visterniciĭ, Paharniciĭ, Cihodariulŭ, Medelniceriĭ; şî dupâ dănşiĭ vatavulŭ de copiĭ cu slugile, al doilea Paharniceiĭ, şî al triilea Stolniceiĭ.

Dupâ acestia vine sângeaculŭ celŭ mare, adecâ steagulŭ celŭ mare, care are în vârfŭ Luna ju-

matale, inpreună cu alte două steagurĭ, ce să daŭ Domnuluĭ când întră în stăpânire, de la curtea înpărătească. După steagurĭ merge Tabulhanaoa saŭ muzica Ienicerilorŭ, după care mergŭ armăşăiĭ pe de amândouă părţile. După acestia, în linia d'intâiŭ, săntu boeriĭ ceĭ maĭ marĭ, întru a doua ceĭ de starea a II. şĭ întru a tria, ceĭ de starea a III; iar ceĭ fără de slujbe, mergŭ fieşte-care după starea şĭ boeria lorŭ, unulŭ după altulŭ.

Sfârşitulŭ tuturorŭ celelorŭ este o grămădire amestecată de sluji boereştĭ, de orăşanĭ şĭ de neguţătorĭ.

Iar când este să meargă Domnulŭ la vre unŭ răsboiŭ, apoĭ urmează armele cele marĭ, adecă tunurile, supt purtarea de grijă a Şatrariuluĭ celuĭ mare; căpitanulŭ de darabanĭ cu puşcaşiĭ sau tunariĭ, cu toate cele trebuincioase ale uneĭ tabere şĭ zahereoa; iar dacă nu mergŭ la răsboiŭ, apoĭ urmează şĭ acestia cu ceĭ-l-alţĭ boerĭ după boeria lorŭ.

Cu acestŭ feliŭ de orănduială ajungăndŭ Domnulŭ la vre o Biserică, sau Monastire, rămăne toată călărimea, stăndŭ la poartă, şĭ să închină la Domnŭ când trece; iar pedestrimea, cât poate încăpe în ogradă, să tocmeşte în răndŭ, în cât este prin puţinţă, şĭ ajungăndŭ Domnulŭ la scară, descalică de pe calŭ, strîgăndŭ ceauşiĭ: să trăiască mulţĭ anĭ. După acea, îĭ iesă întru întimpinarea Mitropolituluĭ cu Sfănta Cruce şĭ cu diaconiĭ săĭ cădindŭ, şĭ sărutăndŭ elŭ Evanghelia, întră în Biserică, căntăndŭ căntăreţiĭ: Cade-să să te fericimŭ. După ce să închină cu evlavie pe la Sfin-

tele Icoane, pe dinaintea Analogului pe unde numaĭ preoţiĭ şî elŭ potŭ sâ treacâ, merge în mijloculŭ Bisericeĭ şî sâ însămneazâ cu sămnulŭ Cruciĭ, şî întorcându-sâ câtrâ strana sa, să suie în trănsa, şî herelisâşte cu plecarea capuluĭ întâiŭ pe Mitropolitulŭ, şî apoĭ pe boeriĭ care sântŭ aşazaţĭ pe la strânile lorŭ, şî fiindŭ câ facemŭ aratare pentru obiceiurile şî ţeremoniile curţiĭ, pentru acea nu va fi ne slujîtŭ ca sâ arâtâmŭ oareş-ce, şî pentru orănduiala strănelorŭ din Bisericĭ.

La stâlpulŭ celŭ de a dreapta din Biserică, este scaunulŭ sau strana Domnească, cu triĭ scărĭ, sâpată şî poliitâ, şî amândoĭ păreţiĭ ieĭ înpodobiţĭ cu stema Domnească, şî de asupra cu o coronâ poliitâ, supt care este Icoana Sfântuluĭ aceluia pe care âlŭ are Domnulŭ pâzîtoriŭ. De cea-l-altă parte la stîlpulŭ de a stănga, este altă stranâ pentru fiĭ Domnılorŭ, asămine ca şî ce Domnească, însă numaĭ cu două scârĭ.

De a dreapta lăngă Domnŭ, stă Spatariulŭ cu spada Domnească pe umârŭ, şî cu topuzul în mână; iar de a slănga, Postelnicul celŭ Mare, şî maĭ în urmă unŭ răndŭ de postelniceiĭ pană la stălpulŭ de a stânga, cu toiage în mănĭ. Dinapoia acestora staŭ cele-l-alte slugĭ ale curţiĭ, fieşte-care după starea sa.

De a dreapta Domnuluĭ, cătră Altariŭ, este strana Mitropolituluĭ şî a unuia din Episcopiĭ Săĭ, după care urmează Arhimandriţiĭ şî Egumeniĭ Monastirilorŭ, pănă la strana căntăreţilorŭ. De a stânga, în dreptulŭ Mitropolituluĭ, staŭ alţĭ doĭ Arhiereĭ cu Egumenĭ, şî cu asămine orănduială. De a dreapta maĭ întâiŭ după

barbaţiĭ ceĭ Bisericeştĭ, este Visterniculŭ celŭ Mare, care ţine la îndămănă baniĭ pentru Liturghie, pe care obicĭnuieşte Domnulŭ aĭ da la Anaforă; şî pentru aceasta are şăderea sa aşa aproape, pentru ca să nu aibă atunce pricină s'ălŭ chieme maĭ de departe, şî prin acea să răsîpească Evlavia ascultătorilorŭ. Dincolo, de a stănga, este secretariulŭ sau logofătulŭ al triilea, pentru că este purtătoriŭ de grijă pentru pricinile Monastirilorŭ şî ale pârţiĭ Bisericeştĭ.

In unghiulŭ străneĭ, de a dreapta, staŭ cântăreţiĭ Moldovineştĭ, iar de a stănga, căntăreţiĭ Greceştĭ, care pe rândŭ, într'u amăndouă limbele, cântă cântările Bisericeştĭ.

In urma străneĭ Beizadelelorŭ staŭ boeriĭ din starea întăĭ, în răndŭ pănĭ la stîlpulŭ celŭ din tinda Bisericiĭ. După acestia urmează boeriĭ ceĭ fără de slujbe, şî după dănşiĭ, câpitaniĭ ceĭ marĭ, ceĭ-l-alţĭ căpitanĭ, înpreună cu toţĭ ceĭ-l-alţĭ, căţĭ poťŭ încăpe în Biserică.

Iar în urma străneĭ Domneştĭ, săntŭ jupănesele boerilorŭ celorŭ ce săntŭ în dregătorie, fieşte-care în drept cu barbatulŭ săŭ, pănă la stîlpulŭ celŭ de pe urmă de a dreapta Bisericiĭ.

La acestŭ stîlpŭ este strana Doamneĭ, asămine cu triĭ scărĭ, iar Domniţele staŭ între Doamnă şî între jupănesele boerilorŭ.

De a dreapta Doamneĭ, staŭ jupănesele cele din Curte, care săntŭ în slujba Eĭ, iar de a stănga, o păzăscŭ doĭ vornicĭ şî o apără de îmbulzîrea Noroduluĭ. In tinda Bisericiĭ săntŭ jupănesele boerilorŭ celorŭ

fârĕ de dregâtorie, fie-care în dreptul barbatuluĭ eĭ.

Macar cà în toate strânele aceste sântŭ scaune, dar nimene nu cuteazā sâ şadâ pe dânsele, fără numaĭ la Vecernie; şî nimine nu are voie să fie cu cu capulŭ acoperitŭ, afără de cât sîngurŭ Domnulŭ, care numaĭ la părţîle cele maĭ marĭ ale Sfinteĭ Liturgiĭ îşî descopere capulŭ. La priceastnă merge întâĭ Mitropolitulŭ de sârută Icoanele, şî dupâ dânsulŭ merge Domnulŭ, şî cănd sâ pogoarĕ elŭ din strana sa, sâ depârtează şî boieriĭ puţîn de pe la locurile lorŭ, ca sà i să inchine luĭ la întoarcere. Săvîrşîndu-să Dumneḑeiasca Liturgie, dă Mitropolitulŭ Anaforâ Domnuluĭ, Doamneĭ, beizedelelorŭ, domniţelorŭ, şî împreunâ şî la toţĭ boeriĭ ceĭ ce sântŭ în dregâtorie; însâ acestora o dă elŭ şâḑîndŭ în strana sa. Maĭ pe urmă le dă logofătulŭ alŭ treilea prinoasele Preoţîlorŭ ca sà guste dintru dănsele.

Dupâ acestea, iesă boieriĭ înaintea Domnuluĭ din Biserică, să întocmescŭ în rândŭ, şî staŭ cu capetele goale pănâ ce trece Domnulŭ, şî apoĭ urmeazâ şî iĭ după dânsulŭ la curte totŭ cu aceiaşĭ orănduială precum am ḑîsŭ maĭ sus. Ajungăndŭ acolo, discalicâ la scara ce dinafarâ—pentru că nimene nu cuteazâ să meargă calare pănă la scara ce din launtru—să întocmescŭ în răndŭ de primescŭ pe Domnŭ cu cinste la discălicarea sa; iar Domnulŭ, dupĕ ce suie scările, sĕ întoarce cătrĕ dânşîĭ şî le mulţemeşte cu capulŭ golŭ; dupā care sĕ duce fieşte-care la casa sa.

Masa domneascâ cănd nu este vre o veselie, sā pune maĭ tot-de-una la amiaḑă-ḑî în sofrageria ce

mică, dar de multe orĭ şî în ce mare san în şala Doamneĭ, genecheo; şî tot-de-una să oprescŭ la masă doĭ boierĭ marĭ, alţĭ doĭ maĭ micĭ, şî boierĭ de oaste dacă este locŭ, şî câte o-dată încâ şî din ostaşiĭ ceĭ vechĭ; iar la masa de sară, nu şăde nimene altulŭ fără numaĭ acela carele este rudenie cu Domnulŭ, saŭ carele este de către dânsulŭ socotitŭ maĭ mult de cât cia-l-alţĭ, saŭ carele ălŭ poate zăbăvi pe dânsulŭ cu mâgulirĭ şî cu vorbe dulcĭ.

Une-orĭ şăde şî Doamna cu dânsulŭ la masa de amiadă-dî, iar alte-orĭ să pune pentru dânsa masa osăbită în ginecheo saŭ harem, şî are pentru slujba mesiĭ pe uniĭ din slugĭ şî medelnicerĭ, pe cuparĭ şî şî fete alese din neamŭ de boierĭ.

Iar la dîle marĭ de gala, se pune masa în Divanulŭ celŭ micŭ. Sunetulŭ dobelorŭ, a paucelorŭ şî a trâmbiţilorŭ dă sâmnŭ pentru darea bucatelorŭ, pe care le ducŭ din cuhne la masă stolniceiĭ, mergându-le înainte vatavulŭ lorŭ şî stolniculŭ al 2-le, şî le daŭ stolniculuĭ celuĭ mare ca să le aşădă pe masă. Când vine Domnulŭ, dîce Mitropolitulŭ rugâciunea meseĭ după obiceiŭ şî blagosloveşte bucatele, iar medelniceriulŭ celŭ mare dă apă de spalatŭ, şî aşâdăndusâ Domnulŭ la loculŭ săŭ, să aşadă şî cia-l-alţĭ, fieşte-care dupre boieria sa.

Stolniculŭ celŭ mare încrede întâiŭ bucatele care suntŭ puse pe masă înaintea Domnuluĭ, şî când începe Domnulŭ a mânca, să slobodŭ tunurile, şî să bate meterheneoa ce turcească şî ce Moldovinească.

Băutura ce d'intăiŭ o dă Domnuluĭ paharniculŭ celŭ mare cu unŭ paharŭ micŭ, care să ḑîce credinţa în limba ţăriĭ, turnăndŭ vinulŭ întru dănsulŭ d'intru altŭ vasŭ maĭ mare. Atunce Mitropolitulŭ şî cu cia-l-alţĭ Arhiereĭ, (cariĭ aŭ dinaintea lorŭ bucate de peşte şî de lapte, fiindŭ că iĭ nu mănâncă carne, după canoanele Sf. Vasîle celŭ Mare), să scoală împreună cu toţĭ boieriĭ, şî să închină la Domnŭ cănd be; iar după aceia nu să maĭ scoală nimine, însă tot să pleacă une-orĭ cătră dănsulŭ când be, macar de şî suntŭ beţĭ.

Slujbaşîĭ ciĭ marĭ staŭ pe lăngă masă pănâ la paharulŭ alŭ triilea, iar dupâ aceia, spatariulŭ celŭ mare dă spada la spatariulŭ alŭ doilea, paharniculŭ alŭ doilea ie slujba paharuluĭ, şî toţĭ cia-l-alţĭ boierĭ din starea a doua începŭ slujbele lorŭ lângă boieriĭ ceĭ maĭ marĭ. Maĭ pe urmâ le dă Domnulŭ şî lorŭ la fieşte-care căte unŭ blidŭ cu bucate de pe masă, arătăndŭ sâmnŭ pentru mila sa; şî sărutându'ĭ mâna, elŭ ie fieşte-carele şî'lŭ pune în odaia ce maĭ de pe urmă, în care sâ maĭ pune osăbită masâ pentru dânşîĭ. Asâmine cinste aratâ elŭ şî la cia-l-alţĭ boierĭ maĭ micĭ cari sântŭ de faţă, adecâ bulubaşîlorŭ, căpitanilorŭ, şî alţĭ. Dupâ ce aŭ mâncatŭ cu toţîĭ şî aŭ bâutŭ, mergŭ iarăşĭ la masa Domneascâ pe la slujbele lorŭ, şî poartă grijă ca să dei paharniciĭ vinŭ pe la boierĭ, şî stolniciĭ să râdice bucatele de pe masâ, sâ le ducâ, şî slugile sâ schimbe talgerele, şî să pâzascâ toate dupâ orănduialâ.

Armaşîĭ staŭ la coada mesîĭ cu buzdugane, de

străjuiescŭ pe Domnŭ; şî după ce aŭ băutŭ cu toţiî înpregiurŭ de vr'o căte-va orĭ, şî aŭ începutŭ capetele a li sâ înfierbănta, maĭ beŭ cu toţiĭ câte unŭ paharŭ mare de vinŭ, mulţămită pentru darulŭ şî mila Domnească; alŭ doilea paharŭ elŭ beŭ pentru împaratulŭ, însâ fârâ de a maĭ pomeni vre unŭ nume, pentru cà Moldovenilorŭ li sâ pare a fi unŭ lucru necuratŭ şî urîtŭ a be pentru sanatatea turcilorŭ, iar pentru sanatatea Imparaţîlorŭ Christianeşti, le este cu primejdie sâ sâ închine. Paharulŭ alŭ triilea âlŭ be Mitropolitulŭ dupâ ce face puţîn cuvîntŭ pentru sanatatea Domnului, şî când pomineşte numele lui, îndatâ sâ scoalâ toţi boieriì de pe la locurile lorŭ stau în mijloculŭ divanului în rândŭ.

Dupâ sâvârşîrea rugâciuniĭ, face Mitropolitulŭ Cruce în faţa Domnuluĭ şî âlŭ blagosloveşte, şî puindŭ Domnulŭ paharulŭ la gurâ, sâ slobodŭ toate tunurile înprejur şî sâ batŭ meterhenelele; după Domnŭ be Mitropolitulŭ unŭ paharŭ ca de o sută dramurĭ, însâ nu sâ depàrteazâ de la loculŭ sâŭ, ce numaĭ cât sâ scoalâ; iar boieriĭ care staŭ sau şădŭ pe acolo, deşartă toţi doĭ cu doĭ paharâle care le sâ daŭ, şî dupâ aceia sârutândŭ mâna Domnuluĭ, ţiindu-lŭ Postelniculŭ celŭ Mare de sub-suori, sâ aşaḑâ iarâşĭ pe la locurile lorŭ cele maĭ denainte.

Dupâ aceastâ bâuturâ, sâ maĭ deşartă paharâle pentru sanatatea Doamneĭ, a beĭzedelelorŭ, şî a domniţelorŭ, şî pentru alţiĭ; pentru câ Domniĭ nu obicĭnuiescŭ a sâ scula maĭ nainte de la masâ, pânâ când nu sâ aducŭ luminàrile, pe care le aşaḑâ pe masâ

medelniceriulŭ celŭ mare; ş'apoĭ atunce sâ scoală toţĭ de la masă şî sâ sloboḑăscŭ de cătră Domnŭ, şî când pune şî elŭ şărvàtulŭ pe masâ, este sămnŭ că s'au săvărşîtŭ ospĕţulŭ; şî înţâlegăndŭ de aceasta Postelniculŭ celŭ Mare, loveşte în pămăntŭ cu toiagulŭ săŭ celŭ de argintŭ pe care'lŭ poartâ în mănĭ, după care sămnŭ îndatâ să scoală toţĭ ceĭ ce potŭ să maĭ steĭ pe picioare, iar acia cariĭ sântŭ in atâta de beţĭ de nu să maĭ potŭ slujî cu picioarele lorŭ, îĭ rădică alţiĭ, şî'i ducŭ de acolo.

Când să scoală Domnulŭ, âĭ aduce medelniceriulŭ apă de spalatŭ şî prosopŭ de ştersŭ; şî Mitropolitulŭ săvărşîndŭ rugăciunea, face Domnulŭ triĭ închinăciunĭ, să întoarce cătră boerĭ, şî cu capulŭ golŭ âşĭ ie sara bună de la dănşiĭ; şî întorcăndu-să după aceia cu dosulŭ cătră masă, cu mare grăbire ieŭ slugíle curţiĭ bucatele de pe masă, fieşte-care ce poate apuca, pentru că iĭ âşĭ socotescŭ lorŭ de cinste ca să mănănce oareşĭ-ce de pe masa Domnească; însâ pentru ca să nu lipssască vre unŭ vasŭ de argintŭ, le este oprilŭ ca să scoată afarâ vre unŭ vasŭ cu bucate; sau dacă suntŭ căte mulţĭ la unŭ locŭ, şî fieşte-care voieşte să mănănce deosăbĭ, atunce trebuĭ să arăte căte vase aŭ luatŭ la celŭ ce este peste camara ce cu argintăriile, şî să i le aducă iarăşĭ înapoi.

Iar muzica Domnească pitrece pe boierĭ pănă la casele lorŭ; şî a doua-ḑî să adună iarăşĭ cu toţiĭ în divanŭ şî sărutâ mâna Domnuluĭ, â'i mulţămescŭ

pentru cinstea care aŭ avut'o, şĭ să roagă pentru iertare greşălelorŭ care le-aŭ făcutŭ la beţie.

CAP XI.

Pentru vânatulŭ Domnilorŭ.

După cum toţĭ Domniĭ pământuluĭ obicĭnuiescŭ a iubi vânatulŭ, asămine âlŭ iubescŭ şĭ Domniĭ Moldoveĭ, foarte mult; nu ca sâ sâ gândească, câ iĭ ca din unŭ norodŭ ce este cu totulŭ plecatŭ la arme, socotescŭ maĭ mult vânatulŭ pentru câ este în chipŭ de râzboiŭ, de cât toate cele-l-alte deprinderĭ trupeştĭ; însâ numaĭ pentru câ are la Moldovenĭ această osâbită laudâ pentru sine, ca unulŭ ce le aŭ datŭ prilejŭ de ş'aŭ aflatŭ patria lorŭ, şĭ aŭ luat'o iarâşĭ în stâpânire.

Iar fiindŭ câ Domniĭ maĭ în urmâ aŭ pâşîtŭ peste măsurâ întru acestŭ lucru, şĭ bieţîlorŭ ţaranĭ carĭ locuieŭ în câmpiile şĭ în pâdurile acele care erau cu îndemânare pentru vânatŭ, de abie le lasaŭ numaĭ atâta vreme cât le era de trebuinţâ pentru agonisîrea hrăniĭ lorŭ, pentru care de multe orĭ s'aŭ stârnitŭ şĭ râscoalâ; osăbit de aceasta, aŭ maĭ luatŭ sama oameniĭ ceĭ înţâlepţi, cum câ Domniĭ cariĭ erau cu totul plecaţĭ vânatuluĭ, leneveu şĭ trebile Ţăriĭ, lăsându-le cu totul numaĭ asupra Sfetnicilorŭ săĭ, şĭ vremea care era rânduitâ pentru trebile aceste, o cheltuie numaĭ în asămine zburdârĭ; pentru aceia Domniĭ ceĭ din urmă, aŭ socotitŭ paguba acea-

sta, şî aŭ pusŭ mâsură şî vreme desfătării acestia, întru acestŭ chipŭ, în căt nicĭ ţaranulŭ nu este asupritŭ pănâ întrú atăta, nicî Domniĭ nu suntŭ lipssîţĭ de această desfatare.

Iĭ aŭ rănduitŭ pentru acestŭ lucru ḑîlele cele ce suntŭ aproape de posturile cele aşaḑate de Biserica Răsărituluĭ; la care vreme, să adunâ la acestŭ vânatŭ Domnescŭ, toate breslele, boieriĭ, ostaşîĭ, mazîliĭ şî neguţîtoriĭ, împreună cu vr'o căteva miĭ de ţaranì din satele de prin prejurŭ, cariĭ întră prin codri, şî gonescŭ hiarăle; iar de cătră câmpŭ despre toate pârţile cuprindŭ mârginile pădurilorŭ vănătoriĭ, uniĭ cu cănĭ, iar alţiĭ cu mrejĭ, şî întru acestŭ chipŭ, fârâ de osteneală mare, prindŭ hiarele pe care le gonescŭ ţaraniĭ cu chiuitele lorŭ. Pentru deşteptarea sîrguinţiĭ vânâtorilorŭ, au rânduitŭ Domniĭ câte unu bacşîşŭ ştiutŭ pentru fieşte-care hiarâ vânatâ.

Celuĭ ce vâneazâ unu iepure 'i sâ dâ 25 de aspri; pentru o vulpe, 60; pentru unŭ râmâtoriŭ sălbaticŭ, unŭ talerŭ; pentru unŭ ursŭ, unŭ galbânŭ; şî pentru o ciutâ, 80 de aspri.

Dupâ isprâvirea vânatuluĭ, sâ aducŭ hiarele cele curate, o parte in cuhnea Domneascâ, iar cea-l-altâ parte sâ înpărţăşte pe la boierĭ şî pe la dregâtoriĭ Oştiĭ; iar pe cele necurate, vulpĭ, lupĭ, urşĭ, mâţĭ salbatice, şî alte hiare care maĭ săntŭ prin codriĭ Moldoviĭ, le lasâ paicilorŭ, saŭ slugilorŭ Domneştĭ, care nu îşĭ scotŭ din ele puţin folosŭ.

*) Sâ înţălege aspri a fi 2 la o para, saŭ precum i'au ḑisŭ maĭ pe urmă: leţcaie.

Osăbit de aceste patru vremĭ ale anului ce săntŭ rănduite pentru vănatŭ, poate Domnulŭ de căte orĭ voieşte, să străngă locuitoriĭ şĭ s'ăi puie la vănatŭ, căcĭ nimene nu poate s'ălŭ oprească, sau să'ĭ steĭ înprotivă, după cumŭ am şĭ dişŭ maĭ sus; însă ă'şĭ pricinuieşte prin acea nume râŭ, şĭ în urmâ vecĭnică difaĭmare, şĭ nicĭ nu poate să fie elŭ bine încredinţatŭ că nu ălŭ v'orŭ părî boeriĭ la poarta Ottomanicească, pentru nişte asuprirĭ ca aceste.

Iar când ălŭ îndeamnă pe dânsulŭ o vreme frumoasă, sau gustulŭ loculuĭ, ca s'ăşĭ facă vre o desfatare ca aceasta, atunce orănduieşte elŭ unŭ vănatŭ din adunarea curtenilorŭ săĭ, şĭ a ostaşîlorŭ, care tot de-a-una au datorie s'âlŭ asculte. Însă nicĭ aceasta nu o face aşa des, în căt să cheltuiască vremea la vănatŭ, şĭ s'ăşĭ lenevească trebile Ţăriĭ.

CAP XI.

Pentru îngroparea Domnilorŭ când morŭ în Scaunŭ.

Moldoveniĭ nu cinstescŭ pe Domniĭ lorŭ numaĭ căt sântŭ iĭ în viaţă, ce încă şĭ după ce morŭ. Îndată după ce moare Domnulŭ, dacă este vara, iĭ bălzămuiescŭ trupulŭ luĭ, şĭ rămăne neîngropatŭ în palatulŭ săŭ, până cănd să adună toţĭ boeriĭ ceĭ marĭ şĭ ceĭ micĭ, Arhiereiĭ, Arhimandriţiĭ, Egumeniĭ tuturorŭ Monastirilorŭ, cum şĭ Monahiĭ care săntŭ vestiţĭ pentru vieţuirea lorŭ ce sfăntă. Preuţiĭ ceĭ maĭ aleşĭ, în vremea aceasta, ălŭ înbracă

pe dănsulŭ cu hainele şĭ giuvaierurile Domneştĭ, şĭ boeriĭ ceĭ marĭ şĭ ceĭ micĭ, şĭ ceĭ-l-alţĭ slujbaşĭ staŭ înprejurulŭ luĭ, cu asămine smerenie, ca şĭ in viaţa luĭ; şĭ totŭ Norodulŭ umblă în oraşŭ cu capetele goale pentru jălire, şĭ in toate ḑilele, pănă când ălŭ îngroapă, tragŭ toate clopotele ḑiua şĭ noaptea; şĭ în ḑiua îngropăriĭ să face alaiŭ asămine ca şĭ acela pe care ălŭ face elŭ în viaţa sa când merge unde-va.

Partea Bisericească merge înainte, căntăndŭ căntările îngropăreĭ după obiceiulŭ Bisericeĭ Răsărituluĭ; şĭ pe de amăndouă părţĭ mergŭ ostaşiĭ cu puştile şĭ cu steagurile întoarse, arătăndŭ cu toţiĭ jălire în feţele şĭ întru înbrăcămintea lorŭ, cu care înpărtăşâscŭ încă şĭ pe caiĭ lorŭ, făcăndu-le lacrimĭ pe ochĭ cu mustŭ de ceapă.

Năsălia o ieŭ pe umere boeriĭ din starea întăiŭ, şĭ să schimbă pe răndŭ de cătră tovarăşiĭ lorŭ ceĭ din stările cele maĭ de jos, arătăndŭ că staŭ spre ascultarea poroncilorŭ Domnuluĭ lorŭ, atăt în viaţă, căt şĭ după moartea luĭ.

Maĭ în urma alaiuluĭ este muzîca ostăşască amestecată cu dobe, care daŭ unŭ sunetŭ jalnicŭ, fiindŭ slăbănogite.

Cu această rănduială ălŭ ducŭ pe dănsulŭ la Biserica ce mare, şĭ pănă cănd să căntă Prohodŭlŭ, ălŭ punŭ jos lăngă strana acea întru care au şăḑutŭ elŭ în viaţa sa.

După aceasta sâ suie cuvăntăreţulŭ în Amvonŭ, şĭ face pentru dănsulŭ cuvăntŭ pe largŭ, povestindŭ faptele şĭ naravurile luĭ cele bune, şĭ arătândŭ pa-

guba care s'au pricinuitŭ Țării cu moartea luĭ; iar maĭ pe urmă măngăie pe ascultătorĭ pentru paguba acea, dăndu-le nedejdie că iarăşĭ v'orŭ afla faptele acele slăvite, la fiulŭ următoriulŭ luĭ.

După săvărşîrea cuvântuluĭ, să apropie de năsălie toțĭ Arhiereiĭ, Egumeniĭ, boeriĭ ceĭ marĭ şî ceĭ maĭ micĭ, şî toțĭ aceĭ care au fostŭ în slujbele luĭ, şî ĭĭ sărută măna dreaptă şî Crucea care este în măna acea.

Apoĭ după ce ĭi daŭ luĭ şĭ această cinste maĭ de pe urmă, dacă au hotărîtŭ elŭ maĭ înainte s'ălŭ îngroape în oraşŭ, ălŭ ducŭ la loculŭ celŭ de îngropare, totŭ cu aceiaşĭ pitrecere cu care l'aŭ adusŭ la Biserica ce mare, unde boeriĭ din starea întăĭ, ălŭ slobodŭ în mormăntŭ cu năfrămĭ de matasă, şî Mitropolitulŭ aruncă întăiŭ țărnă peste săcriŭ. Atunce îndată să slobodŭ tunurile şî să batŭ meterhenelele, cu care este amestecatŭ huetulŭ clopotelorŭ, şî aşa să face unŭ huetŭ încurcatŭ, care nu să sfărşăşte până când este mormăntulŭ acoperitŭ deplin.

Iar dacă au poroncitŭ elŭ ca s'ălŭ îngroape în vre o Monastire depărtată de oraşŭ, apoĭ să orânduiescŭ numaĭ vr'o câțĭ-va din boerĭ cu slugile curțiĭ, şî cu mare pompă ĭĭ ducŭ trupulŭ luĭ acolo, arătându'ĭ asămine cinste ca şî în viața luĭ; căcĭ dacă au să treacă prin vre unŭ oraşŭ sau tărgŭ, ălŭ ieŭ din carâtă pe umerele lorŭ, şî aşa ălŭ ducŭ pănâ ce trecŭ de ce-a parte de oraşŭ; şî când sosâscŭ la Monastirea acea care este rănduită pentru

îngropare, ălŭ îngroapă cu aceiaşĭ rănduială precum amŭ ḑisŭ maĭ sus; şî aşaḑă stema Domnească în părătele celŭ maĭ de aproape alŭ Bisericiĭ.

CAP XII.

Pentru pravilile Țăriĭ.

Ce feliŭ de pravile au fostŭ în Dacia în vremele vechĭ, este neştiutŭ, pentru tăcerea Istornicilorŭ.

Insă după asamanarea obiceiuluĭ de pe la cele-l-alte noroade bărbăreştĭ, putemŭ să prepunemŭ cum că voia Domnilorŭ şî dreptatea firească, au avutŭ putere ca şî o pravilă scrisă.

Insă după acea, cu biruirea Craiuluĭ Decebal de Împaratulŭ Ulpio Traian, s'au gonitŭ noroadele Dace din Dacia, şî ţara s'au făcutŭ ţînutŭ Romanŭ, umplăndu-să cu noroadele Romane, şî au primitŭ şî pravilile Romane de la locuitoriĭ eĭ ceĭ noĭ. Aceasta au ţînutŭ atăt căt au fostŭ ţara supt stăpănirea Împăraţîlorŭ Romanĭ şî Ţarigradenĭ; iar dupădupă ce au fostŭ e golită de locuitoriĭ eĭ prin năpâdirile barbarilorŭ, şî Împaraţîĭ Țarigraduluĭ văḑîndu-se sîliţĭ a o pârâsî, purtândŭ grijâ numaĭ pentru dânşîĭ; au inceputŭ apoi şî pravîlile Romane între Dacĭ, pânâ întru atăta a sâ strîca şî a să schimba, în cât, după discâlicarea ce norocoasă a luĭ Dragoş, maĭ câ nu ştieŭ judecâtoriĭ sâ judece drept.

Pentru acea Alexandru Despotulŭ (Suveranulŭ) celŭ dintâiŭ alŭ Moldoviĭ, pe carele l'aŭ numitŭ lâcuitoriĭ: Celŭ

Bunŭ, pentru faptele luĭ cele mari; voindŭ elŭ să vindece rana aceasta, au primitŭ de la Împăraţiĭ Ţarigraduluĭ, cu Corona Crăiască, înpreună şĭ pravilile greceştĭ, care erau cuprinse în cărţile luĭ Valsamon. Şĭ din cărţile acele pre largĭ, au scosŭ numaĭ acea ce este astăḑĭ pravila Moldoveĭ.

Insă obiceiurile cele multe, pe care le aŭ fostŭ luatŭ iĭ de pe la noroadele cele învecinate cât au umblatŭ iĭ rătăciţĭ prin prejurŭ, nu le aŭ putută sminti: precum la moştenirea Scaunuluĭ, la obiceiulŭ dieţelorŭ, şĭ la înpărţirea acareturilorŭ de moştenire şĭ a moşiilorŭ. fieşte-care neamŭ pe pământŭ are osăbitŭ obiceiŭ.

Pentru acea şĭ la Moldovenĭ s'au făcutŭ două pravile, una scrisă, care este întemeiată pe canoanele Împăraţilorŭ Romanĭ şĭ Ţarigradenĭ, şĭ pe canoanele Soboarelorŭ Bisericeştĭ; iar alta ne scrisă, care să poate ḑice ivire sau apucare a neamului; căcĭ să şĭ ḑice în limba noastră: „obiceiu" cu cuvântŭ slavenescŭ.

Insă, pentru că aceste obiceiurĭ ne fiindŭ scrise, de multe orĭ le calca şĭ le schimosă judecătoriĭ ceĭ strâmbĭ, pentru acea Vasĭli Albanitulŭ care au fostŭ Domnŭ în Moldova în veaculŭ trecutŭ, au pusŭ oamenĭ bine încuviinţaţĭ şĭ pricepuţĭ la pravilile ţăriĭ, de au adunatŭ la unŭ locŭ toate pravilile ţăriĭ cele scrise şĭ cele ne-scrise, făcândŭ dintru dânsele o carte osăbită pentru pravile, care şĭ până în ḑiua de astăḑĭ este pentru judecătoriĭ Moldoveĭ aţa dreptăţei după care judecă drept.

CAP XIII.

Pentru Divanulŭ de judecatâ alŭ Domnilorŭ şî alŭ Boerilorŭ.

Anulŭ deplinŭ, osâbit de ḑilele postuluĭ care sântŭ oprite de Bisericâ, sâ face judecatâ în Divanŭ, înaintea Domnuluĭ, pe toatâ sâptâmâna câte de triĭ sau de patru orĭ. Divanulŭ acesta, care dupâ cuvântulŭ turcescŭ sâ înţâlege şala ce de judecatâ, este tot-de-a îuna în mijloculŭ Palatuluĭ Domnescŭ. Intru acesta este la pâretele celŭ dinapoĭ Scaunuluĭ Domnescŭ, şî deasupra luĭ chipulŭ Domnuluĭ Isus-Xristos, carele sâ aratâ de faţâ la judecatâ, şî dinaintea Sfîntuluĭ Chipŭ arde necontenit o fâclie. In partea de a stânga, care şî la Moldovenĭ sâ socoteşte partea ce maĭ cinstitâ, dupâ obiceiulŭ turcescŭ, este şâderea Mitropolituluĭ; dupâ dânsulŭ şâdŭ boieriĭ ceĭ ce sântŭ în slujbâ, fieşte-care dupâ starea sa; iar dincolo de a dreapta, la pâretele divanuluĭ, este şâderea boerilorŭ celorŭ fârâ de slujbe. In mijlocŭ, de a dreapta, maĭ aproape de Domnŭ, stâ Spatariulŭ cu Spada Domneascâ; şî ceva maĭ depârtişor tot de aceastâ parte, stâ Postelniculŭ celŭ Mare, cu unŭ rândŭ lungŭ de Postelniceĭ. Ceĭ-l-alţĭ care maĭ sântŭ de trebuinţâ la Divanŭ, aproḑĭ şî armaşĭ, staŭ drept dinaintea Domnuluĭ.

Dupâ ce face Domnulŭ puţînâ rugâciune câtrâ Judecâtoriulŭ Cerescŭ, sâ aşaḑâ în scaunulŭ sâu, şî poroncindu-sâ fieşte-care sâ tacâ, aducŭ aproḑiĭ înlâuntru

după poronca pâzîtorilorŭ de la perde, pe doĭ sau triĭ dintru norodulŭ celŭ jâluitoriŭ, care sâ afla adunatŭ la perde; pe care după isprâvirea jâluiriĭ, şî după hotârîrea ce li să face, sâ slobodâscŭ iarâşĭ afarâ pe altâ uşâ a divanuluĭ, dacâ nu este s'âĭ ducâ la temniţâ.

După acestia urmeadâ alţiĭ, până când numaĭ este nimene altulŭ sâ sâ maĭ jâluiascâ; iar bătândŭ ceasulŭ de miadâ-dĭ, sâ pune celorŭ-l-alţĭ jâluitorĭ altâ dĭ cu vade, ca sâ vie la Divanŭ.

Aceastâ judecatâ este atâta de înfricoşatâ şĭ ne faţarnicâ, încât însuşĭ Logofâtulŭ celŭ Mare, pârândulŭ macar unŭ ţaranŭ, şĭ audîndŭ câ sâ pomineşte numele sâu, îndatâ trebuĭ sâ să scoale de la loculŭ sâu, şĭ sâ stei de a stânga pârîşuluĭ sâu, până când â'şĭ isprâveşte acesta jalba sa.

Pricinile cele maĭ marĭ le hotâreşte însuşĭ Domnulŭ, iar cele maĭ micĭ le lasâ asupra boierilorŭ, şĭ aceştia le cerceteazâ pe la casele lorŭ, şĭ le hotărăscŭ. Dacâ sâ înpacâ cu judecata lorŭ amândouâ pârţĭ, pârâşulŭ înpreunâ cu celŭ pârâtŭ, apoĭ asâmine sâ ţîne în samâ ca şĭ când s'arŭ fi curmatŭ în Divanulŭ Domnescŭ; iar când vre unulŭ dintru amândoĭ gândeşte câ i s'au fâcutŭ strâmbatate, atunce poate ca sâ cerce iarâşĭ la Divanulŭ Domnescŭ, unde sâ cerceteazâ pricina de alŭ doile; şĭ dovidindu-sâ vre unŭ boeriŭ câ au fâcutŭ judecatâ faţarnicâ, luândŭ mitâ, sau fâcândŭ pârtinire, sau ne avândŭ mâcar pricepere sâ judece, atunce sâ pedepssâşte cumplit; iar dacâ cunoaşte Domnulŭ, câ

aceluia care s'au jăluitŭ, i s'au fostŭ făcutŭ judecată dreaptă, apoĭ ălŭ pedepssăşte pe acela cu bataie, pentru că au difaĭmatŭ judecată boieriuluĭ; şĭ pentru că nu au ţĭnutŭ în samă poronca stăpânească, ălŭ globeşte Domnia cu cea ce socoteşte, plătindŭ elŭ îndoitŭ şĭ cheltuiala celuĭ-l-altŭ, pe care l'aŭ trasŭ elŭ la judecată.

Când voieşte Domnulŭ să asculte însuşĭ jalbele şĭ pricinile cele marĭ, atunce chiamă înaintea sa în Divanŭ pe pârăşulŭ şĭ pe celŭ pârâtŭ, şĭ dă voie la amândoĭ ca să spuie toate ce au, pârăşulŭ de pârâtŭ, şĭ celŭ pârâtŭ pentru apararea sa; şĭ cercetându-să pricina, spune întâiŭ Mitropolitulŭ gândulŭ său cu glasŭ, şĭ după dânsulŭ ceĭ-l-alţĭ boierĭ judecătorĭ, fieşte-care precum socoteşte, macar de şĭ ştiŭ că Domnulŭ are altŭ gândŭ; şĭ hotărăscŭ pe celŭ pârâtŭ sau a fi slobodŭ, sau ălŭ judecă a fi vinovatŭ; iar boieriĭ ceĭ fără de slujbe, nu cutează să ḑică nimică, nicĭ s'ăşĭ arăte gândurile lorŭ, fără numaĭ atunce când sântŭ întrebaţĭ de Domnŭ. După ce s'au auḑitŭ gândurile tuturorŭ, cunoscândŭ pe unulŭ a fi vinovatŭ, întreabă Domnulŭ pe Mitropolitŭ, de ce pedeapssă este acela vrednicŭ după pravilile cele politiceştĭ şĭ cele Bisericeştĭ; iar Mitropolitulŭ arată întâiŭ hotărîrea pravililorŭ, şĭ după acea, pune înainte mila Domnească, căria nu poate judecata s'ăĭ puie hotarŭ; şĭ făcândŭ şĭ boieriĭ asămine, pe urmă arată şĭ Domnulŭ gândulŭ său, şĭ hotărăşte pe celŭ pârâtŭ, orĭ a fi slobodŭ, sau ălŭ osândeşte la moarte, saŭ la altă pedeapssă. Şĭ acia care sântŭ pârâţĭ pentru vre

o greşală mare, vrednică de chinuitŭ, să daŭ pe măna armaşuluĭ celuĭ mare, ca s'ăĭ puie la prinsoare; iar acia care au fostŭ aduşĭ la judecată pentru vre o datorie, să daŭ pe măna vătavuluĭ de aprodĭ.

Chinurile şĭ pedepssele săntŭ de multe feliurĭ: pe talharĭ ĭĭ spăndură; pe prădătoriĭ de Bisericĭ, ĭĭ ardŭ; boierilorŭ care omoară pe cine-va, le taie capetele; iar pe ţaranĭ care facŭ vre o ucidere de omŭ, ĭĭ punŭ în ţapâ, avăndŭ moarte maĭ prelungitâ şĭ maĭ cumplită; şĭ acestŭ felŭ de greşalâ, pre rare orĭ poate să fie pedepssătă maĭ lin de către stâpănitoriŭ, fără numaĭ atunce cănd sâ poate învoi ucigaşulŭ cu rudeniile celuĭ ucisŭ, înpăcăndu-să de faţă cu Domnulŭ, ḑicăndŭ: că iĭ â'ĭ iartă luĭ greşala, şĭ nu cerŭ să să răsplâtească sănge pentru sănge, sau moarte pentru moarte. Şĭ dacă poate ucigaşulŭ să dobăndească iertarea aceasta de la dânsiĭ, atunce poate elŭ oareşi-ce să nedejduiască în mila Domnească; însă, pentru aceia tot nu poate elŭ să fie bine încredinţatŭ câ va râmâne cu viaţâ; căcĭ, avândŭ Domnulŭ ştiinţâ pentru purtârile luĭ cele maĭ dinainte, câ nicĭ cu unŭ felŭ de pedeapssâ nu l'aŭ pututŭ face sâ înceteză de la râutăţile sale; sau fiindŭ macar şĭ alte pricinĭ, pentru care nu voieşte elŭ s'ăĭ dăruiască viaţâ, atunce dâ elŭ acestŭ râspunsŭ după obiceiŭ, ḑicăndŭ: câ macar câ jâluitoriĭ şĭ rudeniile celuĭ ucisŭ, potŭ s'âĭ ierte greşala luĭ, însă elŭ nu poate suferi ca sâ trâiască în ţara sa ucigaşĭ de oamenĭ, şĭ răpitorĭ de odihnâ, ca sâ umple cu punoaile lorŭ mâdulările cele sânâtoase ale ţăriĭ Ast-

felŭ hotărâşte elŭ pe uniĭ ca acia s'âĭ pedepssască cu moaret, sau s'âĭ trimeată la Ocnă.

Când ascunde vre unŭ boieriŭ baniĭ Domneştĭ, sau face vre o socoteală primejduitoare înpotriva Domnuluĭ săŭ, care de multe orĭ să şĭ întâmplă, după cugetele cele nestatornice ale Moldovenilorŭ, atunce pe uniĭ ca acia poate Domnulŭ s'âĭ pedepssască cu moarte, fără de a să sfătui cu ceĭ-l-alţĭ boierĭ. Iar dacă nu are frică că v'a ave pagubă din pricina prelungireĭ, sau nu are de a purta grijă că nu v'orŭ pune aciĭ sfetnicĭ a luĭ în lucrare socoteala sa, vădĭndŭ nevoia, atunce elŭ ca s'âşĭ arăte dreptatea judecăţiĭ sale, şĭ să înspăimânteză pe ceĭ-l-alţĭ, aduce pe acelŭ vinovatŭ înaintea Divanuluĭ, şĭ âlŭ dovideşte pe dănsulŭ din scrisorile luĭ pe care le au prinsŭ. (dacă are), sau cu alte temeiurĭ de ale vicleşuguluĭ luĭ, şĭ ălŭ pedepssâşte cu moartea sau cu altă pedeapssă; şĭ dacă este vinovatŭ de moarte, nu poate s'ălŭ pedepssască cu altŭ felŭ de moarte, fără numaĭ cu tăierea capuluĭ. Iar dacă este s'âlŭ pedepssască cu bataie, atunce nimene altulŭ nu poate s'âlŭ bată, fără numaĭ însuşĭ Domnulŭ cu mâna sa, adecă cu topuzulŭ sau buzduganulŭ; care macar că este bataia ce maĭ cumplită, dar cinstiĭ nu este vătămătoare; precum cu toiegele saŭ cu biciulŭ, care este pedeapssa ce maĭ de ocară.

Pricinile nu au zabavă la Divanŭ, şĭ o pricină ie sfârşĭtŭ într'o ḑĭ, şĭ maĭ ales in ḑiua ce dintâiŭ; sau dacă este pre încurcată, să hotărâşte în triĭ sau patru divanurĭ. Când nu poate Domnulŭ

ca să vie la divanŭ, avândŭ înpiedicare de alte trebĭ, sau fiindŭ bolnavŭ, atunce toţĭ boieriĭ sâ aşaḑâ pe la locurile lorŭ, şâḑândŭ asâmine ca şĭ când arŭ fi Domnulŭ de faţă, şĭ judecă şĭ hotârăscŭ pricinele jâluitorilorŭ, trimiţândŭ înscrisŭ câtrâ Domnŭ judecâţile lorŭ, înpreunâ cu înştiinţarea pentru toatâ curgerea pricinii.

Osâbit de aceasta, maĭ este slobodŭ fieşte-căruia ca să deie jalba sa la Domnŭ, când merge elŭ la vre o Bisericâ, sau când iesâ la preumblare; şĭ luându-le Spatariulŭ alŭ IV, le pune pe masa Domneascâ când sâ întorcŭ la curte înapoĭ. Dupâ aceia, merge Logofătulŭ celŭ de taĭnâ şĭ le ceteşte înaintea Domnuluĭ, şĭ scrie de asupra lorŭ hotărîrea Domneascâ.

Iar jalbele cele mincinoase, sau care cuprindŭ vre o cerere fârâ dreptate, le rupe; şĭ dupâ aceia, le dâ Spatariulŭ acela iarâşĭ în mânâle jâluitorilorŭ, şĭ povâţuitoriulŭ aproḑilorŭ are purtare de grijâ ca să sâ înplineascâ hotărîrea Domneascâ.

Nicĭ o dată nu s'au auḑîtŭ povestindŭ, să sâ fie întorsŭ prin darurĭ judecata vre unuĭ Domnŭ, sau să să fie abătutŭ de la dreptate fâcândŭ părtinire vre uniĭ părţi; macar de este şĭ ştiutŭ câ la boierĭ sau întâmplatŭ unele ca aceste câte odatâ. Aceasta este orânduiala cu care ajungŭ jalbele celorŭ asupriţĭ la Judecâtoriĭ ceĭ maĭ Înalţĭ ai Moldoveĭ, adecâ la Domnŭ şĭ ceĭ care judecă împreună şĭ sub privighierea luĭ.

Decĭ, să arâtâmŭ acum oareşĭ-ce, şĭ pentru judecâţile cele micĭ. Aceste săntŭ de douâ felurĭ: a-

decă judecâţîle de obştie ale Ţăriĭ, şî judecăţîle deosebĭ ale unuĭ ţînutŭ.

Toţĭ sfetniciĭ Domneştĭ, şî boieriĭ ceĭ de Divanŭ din starea Ĭ. îndată după ce să află afară din Ieşĭ, au putere în toată Moldova să judece, şî să hotărască pricinile cele de judecată. Insă Vorniciĭ ceĭ Marĭ au amândoĭ maĭ multă putere în eparhiile lorŭ, căcĭ, de judecata lorŭ, nu poate să să ferească nicĭ unulŭ care este de supt stăpânirea lorŭ; şî atunce pe ceĭ-l-alţi boierĭ nu âĭ primescŭ ca să le fie judecătorĭ, ce calcă judecata lorŭ, şî să întorcŭ la Divanulŭ Domnescŭ. Dar şî cu judecata Vorniculuĭ, ne înpăcându-să o parte sau alta, are voie ca să deii jalbă la Divanulŭ Domnescŭ; şî apoĭ, acolo nu să maĭ cercetează pricina de aldoile, ce să caută numaĭ să vadă, de este judecata curmată drept dupâ pravila Ţării, precum scrie în mărturia Vorniculuĭ, care să dă după obiceiŭ la partea ce învingătoare. Asămine numaĭ aşă să cercetează şî judecata altuĭ boierŭ, când nu să mulţămeşte vre o parte cu dânsa, şî dă jalbă la Divanŭ; iar când să află nedreaptă judecata vre unuĭ boierŭ,—care să obicĭnuieşte să fie une orĭ — atunce unulŭ ca acela trebuĭ să sufere pedepsse grele; iar aflându-să la cercetare că s'au judecatŭ drept, şî că jăluitoriulŭ numaĭ pentru gâlceavă au vatamatŭ cu difaĭmare cinstea boieriuluĭ, atunce acela să pedepssăşte cu bataie, plătindŭ îndoit şî cheltuiala celuĭ-l-altŭ cu care s'au judecatŭ.

S'au maĭ îngăduitŭ boierilorŭ din starea I. ca şî

în ieşĭ să judece şĭ să hotărască pricinile; însă dacă voiescŭ amăndouă părţĭ gălcevitoare, pentru că nimine nu poate să fie propitŭ de la Divanulŭ Domnescŭ.

Când au hotărîtŭ vre unŭ boierŭ fără Divanulŭ Domnescŭ o pricină de judecată care au fostŭ dată în sama luĭ, atunce trebuĭ ca judecata sa, înpreună cu temeiurile hotărîreĭ, să o deĭ Logofătuluĭ celŭ Mare, prin măna unuĭ logofătŭ de Divanŭ; şĭ vădîndŭ acesta că s'au făcutŭ judecata după pravila ce politicească şĭ după ce Bisericească, şĭ după închipuirea pricineĭ, atunce scrie cu măna sa de desupt: „s'au cercetat;" şĭ o dă logofătuluĭ al III. ca să o întărească cu pecetea Divanuluĭ, făcând-o prin acea neschimbătoare. Iar dacă cunoaşte elŭ, că boierulŭ au făcutŭ judecată nedreaptă, atunce rupe scrisoare, îndreptăndŭ pe jăluitorŭ la Divanulŭ Domnescŭ. Insă afară din Curte, nu poate Logofătulŭ celŭ Mare să cerceteză judecata altuĭ boierŭ, sau să o lepede.

Unŭ boierŭ de stare maĭ mică, nicĭ într'unŭ chipŭ nu poate să zădărnicească judecata unuĭ boierŭ maĭ mare; iar pentru că boieriĭ ceĭ marĭ trebuĭ să fie la Curte maĭ necontenit, neputăndŭ căuta toate pricinile în toată ţara; pentru aceia în fieşte-care oraşŭ şĭ tărgŭ, s'au orănduitŭ osăbiţĭ judecătorĭ ca să judece pe locuitorĭ. Aceştia în vr-o căte-va locurĭ să chiamă parcalabĭ; iar întru altele, vornici şĭ camaraşĭ. Parcalabĭ săntŭ căte doĭ, la Hotin, la Cernăuţĭ, la Suceava, la Niamţŭ şĭ la Soroca; şĭ pen-

tru că cetăţile aceste săntŭ cele maĭ alese, pentru aceia să şĭ ḑicŭ pe numele dregătorieĭ acestia ale oblăduitorilorŭ lorŭ. Maĭ săntŭ căte doĭ parcalabĭ şĭ la Roman, la Botoşănĭ, (Tărgulŭ Doamneĭ), la Orheiŭ, la Chişinăŭ, la Lăpuşna, la Fălciŭ, la Galaţĭ, la Tecuciŭ, la Tutova şĭ la Putna; iăr cele-l-alte târgurĭ maĭ micĭ, precum este Bacăul, Târgul—Frumos, Hârlâul şĭ Kovurluiul, au numaĭ câte uuŭ parcalabŭ. La Bărlad sântŭ doĭ vornicĭ judecătorĭ, în loculŭ Vorniculuĭ celuĭ Mare de Ţara-de-Jos; şĭ asămine săntŭ doĭ la Dorohoiŭ, în loculŭ Vorniculuĭ de Ţara-de-Sus; doĭ la Kămpul-lung, şĭ unulŭ la Bacău. Asupra Ocnilorŭ sântŭ osâbiţi doĭ camaraşi.

Aceştia toţĭ, macar câ au putere să caute şĭ să cerceteză toate pricinile, însă de a le hotârĭ, nu au iĭ voie, fâră numaĭ pe cele maĭ micĭ; iar pe cele marĭ, trebuĭ să le trimeată cătră Vorniculŭ celŭ Mare alŭ părţiĭ aceleĭ, sau la Divanŭ. La asămine întămplare, hotărâscŭ iĭ celorŭ cu pricina o ḑi de vade, întru care este să iasâ amăndoĭ înaintea Domnieĭ. Aceasta să face întru acestŭ chipŭ, adecă: „Parcalabulŭ scrie o scrisoare întru care arată, cum că N şĭ P avăndŭ gălceavă unulŭ cu altulŭ pentru această pricină, au datŭ jalbă, şĭ s'au apucatŭ că să v'orŭ afla la Divanŭ în cutare ḑĭ; asâmine scrisoare să dâ de cătră dănşiĭ la amăndouă părţĭ.“ Cănd nu să arată vre unulŭ în Divanŭ la vadeua ace însamnată, apoĭ acela trebuĭ să plătească gloabă: unŭ ţaranŭ 25 de galbinĭ, unŭ maḑilŭ o sută, şĭ unu boierŭ şâsâ sute; ne putăndŭ să facâ la aceasta nicĭ o în-

dreptare, fără numaĭ atunce când poate să arăte că au fostŭ înpiedecatŭ de vre o boală, sau cu vre o slujbă Domnească, sau cu altă treabă poroncită de ceĭ maĭ marĭ.

CAP XIV.

Pentru veniturile cele vechĭ şĭ cele de acum ale Moldoveĭ.

Cum câ Moldova, dupâ discălicarea luĭ Dragoş, au fostŭ moşĭie moştenitoare, numaĭ câte la unŭ Domnŭ sîngurŭ, arată destul de luminat, atât hronografiile noastre, cât şĭ Hrisoavele Domnilorŭ celorŭ vechĭ; căcĭ lâcuitoriĭ ceĭ noĭ aĭ Moldoveĭ, nu au pututŭ să'şĭ aleagă moşĭile anume, şĭ sâ le ieĭ în stâpânire; ce dupâ vitejĭia fieşte-câruia, le au datŭ Domniĭ Boieriĭ, dâruindu-le sate şĭ moşĭĭ. Adevârulŭ pricinii aceştia, âlŭ întârescŭ toate Hrisoavele neamurilorŭ celorŭ vechĭ din Moldova, care le au pentru stâpânirea satelorŭ şĭ ale moşĭilorŭ lorŭ; Hrisoave din care sâ vedi câ sântŭ numaĭ daniĭ, pentru care au sâ mulţâmească dârniciei Domnilorŭ.

Şĭ pentru ca sâ sâ vadă aceasta maĭ luminat, iată câ amŭ adâugitŭ a pune aice şĭ acestŭ Hrisovŭ, pe care l'au datŭ Stefan Voevodŭ celŭ Mare luĭ Teodor Kantimir, strămoşuluĭ nostru, care sâ cuprinde întru acestŭ chipŭ:

„Fiindŭ că Teodor Kantimir, pârcalabulŭ de la „Chilia şĭ de la Smil, s'au aratatŭ întru apararea a- „cestorŭ cetâţĭ ca o slugâ credincioasâ, şĭ ca unŭ „ostaşŭ viteazŭ alŭ Crucii luĭ Xris. înpotriva nâvâli-

„rilorŭ turceştĭ şĭ tâtâreştĭ; însâ pe urmă cu voia „luĭ Dumneḑăŭ, pustiindŭ şĭ luândŭ turciĭ toate locu„rile aceste, şĭ elŭ prin puterea lorŭ fiindŭ silitŭ ca „s'âşĭ pârâsascâ moşiile pârinteştĭ, care au fostŭ „dăruite moşuluĭ şĭ strâmoşuluĭ săŭ, de Domniĭ care „au fostŭ maĭ înainte de noĭ, pentru slujbele lorŭ „cele credincioase; pentru aceia din milâ şĭ din dra„goste Chreştinească, dâruimŭ maĭ sus numitului „Teodor Kantimir: triĭ sate în ţinutulŭ Fâlciilorŭ „cu toate ale lorŭ, pâdure, cămpŭ, ape şĭ pâscăriĭ; „şĭ âlŭ facemŭ maĭ mare peste tot codrulŭ Tigheciu„luĭ, şĭ Câpitanŭ Mare peste câlârimea de Tigheciŭ." (Care era pe atunce la optŭ miĭ de oamenĭ, precum aratâ Istorniciĭ.)

Aşijdere tot asâmine ḑicŭ şĭ Hrisoavele care sântŭ date pe la alte familiĭ.

Pentru aceasta nicĭ unu neamŭ boierescŭ nu este în Moldova, care să nu'şĭ aibâ numele săŭ înprumutatŭ de pe numele satuluĭ, pe care l'au fâcutŭ elŭ întâiŭ, fiindu'ĭ dăruitŭ de Domnie. Precum s'au numitŭ şĭ Kantimir dupâ aceia: Smilişteau, de pe satulŭ luĭ celŭ cu asămîne nume; Racoviţâ, de pe Racova; şĭ Urechie, de pe Urechieştĭ.

Iar fiindŭ câ în vremile aceste maĭ din urmă, s'aŭ înmulţitŭ pre tare numărulŭ boierilorŭ, în cât să pâre câ aceste daniĭ v'orŭ înpresura de tot venitulŭ Domnescŭ; pentru aceia Domniĭ au înpârţitŭ în osâbită visterie veniturile cele de trebuinţâ pentru folosulŭ obştiĭ, care era maĭ înainte pentru cheltuielele Domneştĭ cât şĭ pentru cheltuielele cele trebuincĭoase ale

obştiĭ. Pentru cheltuiala curţiĭ lorŭ, ş'aŭ propitŭ toate oraşâle şî târgurile din Moldova, împreună cu 12 sate de pe aproape; nu maĭ puţin şî ocnele, vâmile, ḑăciuiala sau dajdia oilorŭ, a râmătorilorŭ şî a stupilorŭ de pe la ţaranĭ şî de la mazîlĭ, pentru că boieriĭ tot au ramasŭ cloboḑĭ până acum de dârile aceste. Cele-l-alte veniturĭ pe toate le aŭ lasatŭ pentru trebuinţa obştiĭ şî pentru boierĭ; şî au aşaḑatŭ cu întărire acestŭ birŭ, care să ḑice fumăritŭ, că, fieşte-care casâ ţărânească să dei la vreme de pace pentru trebuinţa Republiceĭ, câte 80de aspri (adecă un leŭ); iar la vremea deschidereĭ vre unuĭ râzboiŭ, câte o rublâ, adecă 120 de aspri; şî la nevoie maĭ mare, câte unŭ galbânŭ, 200 de aspri, adecâ 2 leĭ 20 parale. Mărimea sumeĭ care să face dintru aceştĭ birurĭ poate cetitoriulŭ să o cunoască dintru aceasta, că era îndestulâtoare pentru cheltuiala a 40 miĭ de ostaşĭ Moldovenĭ, şî 40 miĭ de străinĭ, Nemţĭ, Cazacĭ, Sîrbĭ, Bulgarĭ, Alvaniţĭ şî Grecĭ.

Veniturile Domneştĭ eraŭ pe anŭ peste 900 miĭ leĭ, şî cum că de la Câmpul-Lung să aduceŭ câte 24 miĭ de oĭ ḑăciuialâ, ştimŭ din catastivele cele de socoteală ce să potŭ vide.

Iar acum, vaĭ! intru atâta sărăcie şî ticăloşiie s'aŭ acufundatŭ Moldova, în cât abie poate să iasă a şâsa parte din veniturile cele maĭ de'nainte, adecă: din vămĭ iesă ca la 45 miĭ leĭ, din ocne 15 miĭ; din oraşe şî din târgurĭ pe unde sântŭ parcalabi, 22 miĭ şî 5 sute, şî din ḑăciuielĭ 15 miĭ; iar in anulŭ celŭ dintăiŭ, la inceputulŭ stăpânireĭ, când daŭ şî

boierii ḑâciuială, să cuprinde ca la 30 mii leĭ din ḑăciuiala stupilorŭ, şi din a râmătorilorŭ 37 mii 500; de pe la curtenĭ, saŭ boierii din starea ce mai mică, 22 mii 5 sute, care sumĭ socotindu-să peste tot, să facŭ ceva maĭ mult de cât 150 mii leĭ.

Aceste veniturĭ potŭ Domnii, după plăcerea lorŭ, să le cheltuiască pentru dânşii şi pentru Curtea lorŭ.

Iar veniturile cele pentru obştie, nu sântŭ aşaḑate după putinţa lăcuitorilorŭ, ce după măsura lăcomieĭ turceştĭ; căcĭ acea ce cerŭ iĭ, nu să poate a nu să da; şi Domnulŭ nu este sîlitŭ ca să deĭ şi elŭ din venitulŭ săŭ agiutoriŭ lăcuitorilorŭ pentru uşurarea lorŭ.

Purtarea de grijâ pentru venitulŭ obştii, este asupra celorŭ dintăii şâpte boierĭ de Sfatŭ. Aceştĭ toţĭ aŭ voie ca să între in visterie, adecă odaia intru care să face Sfatulŭ de obştie, şi maĭ şâde atunce între dânşii şi Visterniculŭ celŭ Mare, pentru că este asupra Visterieĭ, şi are şi cheile de la camara Visterieĭ.

Când vine vre o poroncă de la curtea ţurcească, saŭ când este de trebuinţâ pentru alte pricinĭ ale obştieĭ, atunce poronceşte Domnulŭ prin scrisoare ca să să adune acolo aceştĭ şâpte boierĭ, şi să facâ sfatŭ asupra pricineĭ aceia; şi adunându-să iĭ în Visterie, să sfătuiescŭ şi trimetŭ înştiinţare la Domnŭ cu Visterniculŭ celŭ Mare, dupâ cum aŭ socotitŭ că cere trebuinţa ca să să urmezâ; iar dacă este plăcutŭ Domnuluĭ sfatulŭ lorŭ, poronceşte ca până întrŭ atâte ḑile, să să puie hotărîrea în lucrare.

Atunce să trimetŭ prin ţinuturĭ, doĭ, triĭ sau şî maĭ mulţĭ împlinitorĭ, după cum cere trebuinţa, şî aceştia adună baniĭ, sau zahareoa, sau şî alta care le este lorŭ poroncitŭ, şî le daŭ în sama Visterniculuĭ, luăndŭ de la dănsulŭ scrisoare asupra primiriĭ.

Tot acestorŭ şăpte boierĭ de Sfatŭ, are Visterniculŭ datorie, pe totŭ şvertulŭ anuluĭ, să le dei samă pentru primirĭ şî pentru cheltuieli.

La vremile liniştite, să găsăscŭ la camara Visterieĭ căte patru-ḑecĭ şî cincĭ, pănă şî la şăsă-ḑecĭ miĭ leĭ; iar când să trimete Domnŭ noŭ de la Poarta turcească, sau acelŭ vechiŭ când să înnoieşte în Domnia sa, cu vre unŭ firmanŭ de înoire, atunce trebuĭ să să adune ca vr'o şâpte-ḑecĭ şî cincĭ miĭ leĭ, care să ieŭ de pe la bieţiĭ lăcuitorĭ, orĭ cu ce chipŭ, numaĭ ca să potolească nessăţoasa lăcomie de banĭ a turcilorŭ.

Pentru aceia, trebuĭ să privimŭ înaintea ochilorŭ apunerea Moldoveĭ ce de dinafară, înmulţîndu-să şî în toate ḑîlele lipssa şî ticăloşîia în lăuntru.

CAP XV.

Pentru birulŭ şî darurile ce dâ Moldova porţiĭ ottomaniceştĭ

Din vremile întru care s'au ivitŭ armatele turceştĭ la ţărmurile Dunăriĭ şî până în ḑîlele luĭ Stefan Voevodŭ celŭ Mare, ş'aŭ aparatŭ Moldoveniĭ tot cu

vitejïie slobodania lorŭ, neplecăndu-şĭ grumadiĭ supt jugŭ străinŭ, sau să să înşăle, nicĭ prin măgulirĭ, nicĭ prin juruite marĭ, dar nicĭ prin pilda megîieşilorŭ lorŭ, adecă a Muntenilorŭ.

Iar cum că Domniĭ Moldoviĭ de multe orĭ au datŭ banĭ la turcĭ, precum arată hronografiile Patrieĭ noastre, nicĭ noĭ nu ne dămŭ înlăturĭ. Pentru că Domniĭ noştri ceĭ înţâlepţĭ, când puteŭ să'şĭ răscumpere cu banĭ strămtoririle şî nevoile lorŭ, maĭ bucuroşĭ îşŭ goleŭ punga, de căt să'şĭ răneascǎ ţara şî pe lăcuitorĭ; urmăndŭ după pilda Senatuluĭ Veneţieĭ, celŭ slăvitŭ pentru înţâlepţiunea ocărmuiriĭ luĭ. Insă altŭ birŭ care să fi fostŭ necontenit în toată vremea, nu au pututŭ să li să arunce lorŭ de la nimine, pănă după vremea luĭ Stefan celŭ Mare; căcĭ atunce, fiulŭ săŭ Bogdanŭ Chiorulŭ, din poronca atăluĭ săŭ, după cum să dice, au închinatŭ ţara sa turcilorŭ, cu aşâdâmîntŭ ca sâ le dei pe anŭ câte patru miĭ galbinĭ, patru-dăcĭ caĭ şî 24 şoimĭ; însâ nu ca birŭ, ce numaĭ ca unŭ sâmnŭ de închinàciune. Tot după această tocmală, cănd era să meargă însuşĭ înparatulŭ la războiŭ, atunce ave să trimeată şî elŭ la oastea turcească patru miĭ de Moldovenĭ.

Această tocmală cu aşadămăntŭ au ţînutŭ aproape de unŭ veacŭ, pentru că turciĭ fiindŭ mulţămiţĭ că au pusŭ numaĭ funia în capulŭ zîmbruluĭ Moldovinescŭ, nu au cutezatŭ să o scurteză pănă ce nu l'aŭ înblândîtŭ.

Iar maĭ pe urmă, după răscoala luĭ Ioan Armanulŭ, fiindŭ scurse de tot puterile Moldovenilorŭ,

au făcutŭ turciĭ începutŭ ca să ceară de la Petru Voevodŭ Șchiopulŭ, următoriulŭ luĭ Ioan, căte două-spre-ḑăce miĭ galbinĭ, ca unŭ birŭ, sau haragiŭ; șĭ macar că boieriĭ s'au plepatŭ la aceasta, dar Petru nu au voitŭ să primească, pentru ca să nu îșĭ pricinuiască în urmă difaimare, că au pricinuitŭ elŭ întăiŭ birŭ Moldoviĭ; ce părăsîndu-șĭ Scaunulŭ, s'aŭ dusŭ la Ardeal, la moșiile sale, șĭ în loculŭ luĭ au pusŭ turciĭ pe Iancu Sasul, unŭ omŭ hapssînŭ șĭ tiranŭ, Sardanapalul Moldoveniloŭ, care au primitŭ șĭ au învoitŭ turcilorŭ toate cele ce cereŭ iĭ, numaĭ ca să dobăndească Domnia. Căcĭ elŭ nu ave frică că îșĭ va vatama numele săŭ celŭ bunŭ, pentru că nicĭ l'au avutŭ vre o-dată.

Iar apoĭ maĭ în urmă după aceia, ispitindu-să Domniĭ de multe orĭ ca să'șĭ lepede jugulŭ, șĭ maĭ ales cănd să întămplă șĭ alte tulburărĭ în țară, au găsîtŭ turciĭ vreme cu prilejŭ de au maĭ măritŭ birulŭ acela, în căt aceĭ două-spre-ḑâce miĭ galbinĭ, adecă triĭ-ḑâcĭ miĭ leĭ, *) s'aŭ suitŭ la nouă-ḑecĭ șĭ șâpte miĭ cincĭ sute leĭ, care să plătescŭ acum la visteria curțiĭ turceștĭ.

Pentru rădicarea banilorŭ acestora, cănd nu săntŭ turciĭ încurcațĭ în răsboiŭ cu alte stăpănirĭ din Evropa, trimetŭ iĭ la Moldova pe totŭ anulŭ, căte o slugă din cele de taină de aĭ Imparatuluĭ, cu nume de Hazne-Agasî. Acesta după ce sosăște șĭ întră

*) Să înțălege, că în ḑilele Domnuluĭ Dimitrie Cantimir, câte doĭ leĭ șĭ 20 parale umbla galbânulŭ.

în oraşŭ cu mare pompă, numără banii haragiului, şî î'ĭ dă iarăşĭ în sama Domnieĭ, ca s'ăĭ trimeată la Ţarigrad; şî pentru această ostineală, i să dăruiescŭ 11.250 leĭ, o blană de samurŭ şî altele; orĭ i să daŭ banĭ maĭ mulţĭ, maĭ ales cănd să poronceşte în scrisoarea Viziruluĭ, saŭ cănd este ştiutŭ, că acelŭ Hazne-Agasî are mare trecire la Împaratulŭ luĭ.

După ce plătescŭ Capu-chihaialele Domnuluĭ banii acia la visteria Împărătească, primescŭ scrisoare la mănă de la Hazne-Agasî, pe care o daŭ apoĭ luĭ Madin-Calfasî (maĭ marele peste banĭ), şî acesta le maĭ dă altă scrisoare, întru care ḑice: „că s'aŭ plătitŭ „haragiulŭ pentru totŭ anulŭ acesta"; şî după aceia, aducŭ iĭ hârtiile aceste două la Mectubci-Efendi, Logofâtulŭ celŭ întăiŭ alŭ Viziruluĭ, sau la Logofâtulŭ Viziruluĭ celŭ de taină, care luăndŭ scrisorile celorŭ-l-alţĭ, le dâ altâ scrisoare de la sîne precum câ s'au plâtitŭ banii. După aceia, mergândŭ capuchihaialele la vizirulŭ cu scrisoarea aceasta maĭ de pe urmâ, î'ĭ înbracâ elŭ câte cu unŭ caftanŭ, şî scrie atât vizirulŭ, cât şî tefterdarulŭ, o scrisoare înpreunatâ câtrâ Domnŭ, întru acestŭ chipŭ:

„(Dupâ titlu,) banii care aveţĭ sâ plâtiţĭ pe totŭ „anulŭ, s'au adusŭ, şî s'au plâtitŭ drept deplin, cu „trimesulŭ nostru Hazne-Agasî, şî prin chihaialele tale, „care neîncetat slujàscŭ la poarta Ottomanicească. „Decĭ, foarte bine sâ fiĭ peste mâsurâ bine-cuvân- „tatŭ întru toate lucrârile tale, şî s'âţĭ fie cu pace

„pânea întru tot pre luminatuluĭ nostru Împaratŭ, şî „Domnuluĭ nostru celuĭ sfântŭ. Eŭ te voĭ vide. — „Urmează asâmine tot-de-una şî de acum înainte, „cheltuindu-ţĭ la slujbele Împaratuluĭ toată puterea cu „poala râdicată, şî sâ te înfricoşâzŭ de a face râŭ, „sau a te înpotrivi poroncilorŭ ce'ţĭ sâ vorŭ tri„mete, şî umblâ în credinţâ cu piciorŭ statornicŭ. „Pace ţie!"

Osâbit de haragiulŭ acesta de peste anŭ, pentru care amŭ aratatŭ acum, maĭ dà Moldova încă şî la Baieram sau Paştele turceştĭ, ca unŭ peşchieşŭ Împaratuluĭ, 18,750 leĭ, şî două blănĭ, una de samurŭ, preţŭ de 3,250 leĭ, şî alta de râsŭ; Valideĭ sultanuluĭ, adecâ mameĭ Împaratuluĭ, 7,500, leĭ şî o blană de râsŭ; pentru ceară de făclii pentru curtea Impârâtească, 9,000 leĭ; pentru sâŭ de unsŭ corâbiile cele de oaste, 18,000 leĭ; luĭ Chîzlar-Agasî, 2,500 leĭ şî o blană de samurŭ; viziruluĭ, 7,500 leĭ şî o blană de mult preţŭ; luĭ chihaia, 3,750 leĭ şî o blană de samurŭ; tefterdaruluĭ, 500 leĭ şî o blană de samurŭ, şî luĭ Reis-efendi, 1,720 leĭ şî o blană de samurŭ.

Cele-l-alte darurĭ care sâ înpârţâscŭ pe la slugile Înparatuluĭ şî ale viziruluĭ, postavurĭ, pânzurĭ de matasă, şî blănĭ de samurŭ maĭ proaste, care sâ ḑicŭ paĭce, pentru câ sântŭ făcute din picioarele samurilorŭ, pre rare orĭ sâ cuprindŭ în banĭ maĭ puţin de 60,000 leĭ.

Osâbit de aceste, când sâ face vre unŭ râzboiŭ cu Leşiĭ sau cu Ruşiĭ, maĭ are Ţara datorie, când

poronceşte vizirulŭ, sâ facâ podŭ peste Dunâre, saŭ sâ dei caĭ pentru grajdiulŭ Împârâtescŭ, sau pentru trasulŭ tunurilorŭ, şî sâ dei zahereoa. Insâ cheltuiala acestora sâ scade din haragiŭ.

La punerea Domnilorŭ, nu sâ plâteşte tot-de-una o sumâ potrivitâ, ce sâ hotârăşte plata aceia dupâ lâcomia de banĭ a viziruluĭ, şî dupâ lâcomia de cinste a candidatuluĭ, adecă aceluĭ ce voieşte sâ ieĭ Domnia; macar câ obiceiulŭ este ca sâ deĭ Împăratuluĭ 37,500 leĭ; Valideĭ Sultanuluĭ, 5,700; viziriuluĭ, 22,500; luĭ chihaia 11,250; Tefterdaruluĭ, 1,500, şî luĭ Reis-Efendi 750 leĭ.

Darurile, cum s'arŭ ḑice „bairam-peşchieşŭ" pentru cele-l-alte slugĭ ale curţiĭ şî boierĭ, să suie la 60.000 leĭ. Luĭ Schimne-Agasì, care aduce pe Domnĭ în Scaunŭ, i să dâ 10.000 leĭ; şî pre de multe orĭ cuprindŭ toate cheltuielele aceste încâ şî pânâ la 300,000 leĭ. Numaĭ însâ nu le dâ Domnulŭ de la camara sa, ce Ţara are datorie ca sâ le plineascâ pe toate.

Încâ şî înnoirea sau întârirea Domnilorŭ cere cheltuielĭ de aceste.

Aceasta este, orĭ ce micâ, orĭ ce mare, precum amŭ aratatŭ maĭ sus: ce micâ să face numaĭ cu hiuchim-firman, care să plâteşte numaĭ cu 37,500 leĭ, sau şî maĭ puţîn, maĭ ales când este vizirulŭ voitoriŭ de bine Domnuluĭ aceluia; iar înnoirea ce mare, la care sâ înnoieşte Hrisovulŭ Domnieĭ dupâ triĭ anĭ de stâpănire, cere asămine cheltuialâ ca şî la punerea din noŭ a unuĭ Domnŭ.

Osăbit de aceasta, când să trimete câtră Domnŭ cu vre o poroncă vre unŭ capigi-başa sau altă slugă înpărătească, atunce nicĭ acela nu poate să rămăie nedăruitŭ.

CAP XVI.

Pentru neamulŭ boierescŭ din Moldova.

Cela ce voieşte a cerceta pentru ivirea neamuluĭ boierescŭ, nu are trebuinţă după pilda altorŭ noroade să creadă iscodirile cele neadevarate şî întunecoase; căcĭ istornicii Greceştĭ şî ceĭ Latineştĭ, care de toţĭ învaţaţiĭ lumii săntŭ cunoscuţĭ a fi adevaraţĭ, ne arată lumina ce maĭ curată în pricina aceasta; şî eu nicĭ nu credŭ că va tăgădui cine-va că nu au fostŭ din ostaşĭ şî politicĭ Romanĭ, noroadele acele, pe care le au răssădiţŭ Traian în Dacia după ce au biruitŭ elŭ pe Craiulŭ Decebalŭ, rŭssîpindŭ toată Impărăţiia Dacilorŭ. Şi când i'arŭ lipssî şî mărturia aceasta, adecă: cum că Adrian, după moartea luĭ Traian, dăndŭ Barbarilorŭ multe ţărĭ din Asia, numaĭ pentru aceia s'au propitŭ pe sîneşĭ a nu părăsî şî Dacia. pentru că sâ teme ca să surpe în stricăciune pe atăte mii de Romanĭ care lâcuieu întru dânsa; atunce cetitoriulŭ celŭ ştiitorŭ de întămplările vremilorŭ vechĭ, voindŭ ca să să încredinţăzâ pentru adevărulŭ pricinii aceştieĭ, iĭ va fi destul ca s'ăşĭ aducă aminte nu-

maĭ de obiceiulŭ celŭ necontenitŭ alŭ Romanilorŭ, după care le era lorŭ propitŭ a primi pe nimene în vre o legioană, dacâ nu era din politie şĭ de neamŭ.

Decĭ, socotimŭ că nu va maĭ fi de trebuinţă ca să facemŭ vre o adiverinţă de mărturie înpotriva luĭ Enea Silvie, care ḑice: „că Moldova au fostŭ numaĭ unŭ locŭ de ocrotire pentru Romaniĭ ceĭ izgoniţĭ“, pentru că nicĭ o-dinioară mărturia unuĭ istornicŭ care au fostŭ pe vremele acele, nu să poate să să socotească maĭ puţîn de căt chitirile şĭ prepusurile cele după chefulŭ de sîne ale altuia, care au fostŭ cu o mie de anĭ maĭ tărḑiŭ.

Iar chipulŭ cu care s'au săditŭ înainte şĭ s'au ţînutŭ în Dacia viţa Românească aşa multe sute de anĭ, de la Traian şĭ până în vremile noastre, nu ne este voie ca s'ălŭ descoperimŭ aşa pe larg, ce numaĭ sîngurŭ adevărulŭ acesta ălŭ punemŭ înpotriva celorŭ ce săntŭ cu îndoială, adecă: că limba Moldovinească care maĭ mult de căt toate alte limbĭ să asămănează cu limba Romană, ne îndreptează la spiţa neamuluĭ nostru destul de luminat, în căt nimene nu poate să maĭ steĭ înpotrivă cu nimicâ.

Insă, noĭ cu toate aceste, tot nu îndrăznimŭ a ḑice cu încredinţare, cum că neamurile boereştĭ cele maĭ de frunte care săntŭ acum vestite în Moldova, au întrecutŭ cu slavâ pe neamulŭ acesta şĭ maĭ nainte supt stăpănirea Romanilorŭ, cănd lăcuieu în Dacia; căci, prifacerea ţăriĭ noastre ne este cunoscută îndestul, şĭ ştimŭ pre bine, că Dragoş, discălicătoriulŭ în Moldova, nu au datŭ boieriĭ maĭ marĭ celorŭ

care aveu nume de neamŭ, ce acelora care întreceu pe alții cu vetejîia și cu credința, puindu'ĭ în dregătoriile cele politicești și în cele ostășâștĭ. Maĭ știmŭ încă, că iĭ prin satele cele ce erau pustiete de năvălirile Tatarilorŭ, au așaḑatŭ țaranĭ goniți de prin țara Leșască; și orĭ că puneu numele lorŭ satelorŭ acelora, maĭ ales care erau făcute de dânșiĭ, sau după cum să vedi a fi maĭ adevărat, li să da lorŭ satele ca unŭ sâmnŭ pentru că s'au boieritŭ.

Și pre știutŭ este că în vremile cele maĭ dincoace, prin sîla turcească rässîpindu-să Crăiia Sărbilorŭ și Crăiia Bulgarilorŭ, înpreună și Scaunulŭ Grecilorŭ căḑândŭ supt stăpânire străină, multe neamurĭ boierești din cele maĭ de frunte ale noroadelorŭ acestora s'au trasŭ la Moldova, în loculŭ celŭ de obștie pentru scapare de pe vremea aceia, și prin purtările lorŭ cele cu credințŭ, au dobânditŭ slavă și boierie.

Asămine s'au întâmplatŭ și cu vr'o căte-va neamurĭ boierești de ale Tatarilorŭ, care, sau câ au căḑutŭ în robie prin războaiele cele necontenite ce aveu Schifțiĭ cu Moldoveniĭ, sau și pentru neunirile care cumva să întămplau între dânșiĭ, să plecau de bună voie Domnilorŭ Moldoveĭ, și Christianĭ făcându-să, să puneu la slujbele Țăriĭ, atăt la cele politiceștĭ căt și la cele de Oaste.

Iar după aceia, maĭ ales în veaculŭ celŭ trecutŭ, începăndu-să a să trimete de la Țarigrad Domnĭ străinĭ în Moldova, și acestia până când erau Tărigrâdenĭ, âșĭ cumparau robĭ Cerchezeștĭ și Avasâștĭ; și după

ceĭ slujeu pe dânşiĭ robiĭ aceştia multă vreme cu credinţă, ĭĭ puneu pe la dregătoriile curţiĭ Domneştĭ, şĭ după aceia încă şĭ în starea boierească.

Domniĭ au maĭ primitŭ în slujbele boiereştĭ şĭ vr'o câte-va neamurĭ Leşăştĭ, maĭ ales care erau plecate asupra Ţăriĭ, după cum şĭ din Moldovenĭ mulţĭ au primitŭ boieriĭ Leşăştĭ.

Întru acestŭ chipŭ înmulţindu-să pre tare numărulŭ boierilorŭ, au socotitŭ Domniĭ de au deosăbitŭ boieriile în triĭ stărĭ. In starea ce dintâiŭ au aşăḑatŭ pe aceĭ care, sau că au fostŭ puşĭ însuşĭ de Domnĭ prin dregătoriile cele maĭ marĭ ale ţăriĭ, sau că erau născuţĭ dintru acelaşŭ neamŭ. Iĭ au asămine protie înaintea celorŭ maĭ micĭ, ca şĭ boieriĭ ceĭ marĭ în Russia.

În starea a doua sântŭ curteniĭ, sau oameni ceĭ din curte, care au dobânditŭ unŭ satŭ sau maĭ multe, prin darŭ sau prin clironomie.

In starea a tria sântŭ calaraşiĭ, care pentru folosulŭ moşiilorŭ ce le sântŭ lorŭ dăruite de Domnie, tot de-una mergŭ la războiŭ cu cheltuiala lorŭ.

Ceĭ maĭ de pe urmă sântŭ răzăşiĭ, care să asămănează cu odnodvorţiĭ Russăştĭ, şĭ nu au vecinĭ, ce lăcuiescŭ câte mulţĭ în sate, şĭ âşĭ lucrează moşiile lorŭ însuşĭ iĭ, sau cu slugile ce le au năimite.

Neamurile boierilorŭ pe care le arată dintru începutŭ Istoria Moldovinească, sântŭ încă şĭ până acum toate, şĭ este de minune, că nicĭ unŭ neamŭ boierescŭ din cele vechĭ nu s'au stinsŭ de tot, fără numaĭ singurŭ neamulŭ luĭ Vasilie Albanitul, Dom-

nulŭ Moldoveĭ, care era maĭ mare la numărŭ de cât toate cele-l-alte, iar acum s'au stânsŭ de tot; şî macar câ oare-care neamurĭ au scapatatŭ la atâta sârâcie, în cât, din càle cincĭ miĭ de case cele ave mai fieşte-care supt stâpânire, de abie au ramasŭ câte cu cincĭ, însâ tot au ramasŭ macar neamulŭ.

Decĭ, noĭ voimŭ ca sâ arâtàmŭ aice neamurile, fieşte-care pe numele *) luĭ; şî fiindŭ că toate suntŭ

*) Fiindŭ câ în timpulŭ scursŭ de când scrie illustrulŭ Istoricŭ aceastâ carte şî pânâ în ḑilele noastre, s'au stânsŭ multe din familliele citate de elŭ, pe aceste le v'omŭ însamna cu o cruce. Prevenimŭ tot o-datâ pe cetitoriulŭ nostru, sâ nu sâ lesâ înşalatŭ la privirea unorŭ indiviḑi, care poartâ astâḑĭ uniĭ din numele istorice ce le dâmŭ aice ca stânse, câcĭ purtarea acestorŭ nume, nu este din partea lorŭ de cât o purâ usurpaţiune, unŭ furtŭ în toatâ primirea cuvântuluĭ; usurpaţiune cu atâta maĭ frecuentà la noĭ, cu càt nimine nicĭ nu opreşti, nicĭ nu pedepssâşti pe celŭ întâiŭ venitŭ, câruia a'ĭ treci prin capŭ sâ surpe, sâ fure numele care i'arŭ plâce numaĭ, sub sîngura raţiune din partea usurpatoreluĭ, câ numele care â'ĭ suride, este maĭ onorabilŭ de cât adevarata luĭ poreclâ. Astfeliŭ de vr'unŭ numârŭ de anĭ, videmŭ pe toate ḑilele unele din slugile boiereştĭ, pe carele nu le amŭ pute califica maĭ nimerit de cât pur şî simplu prin denumirea atât de caracteristicâ şi pâmânteanâ de: „ciocoiĭ" ce într'o voace au dat o acestorŭ indiviḑĭ trustelele bresle a Poporuluĭ nostru, boieriĭ, neguştoriĭ şî lâcuitoriĭ ţaranĭ; ast-feliŭ, ḑicemŭ, videmŭ ḑilnicŭ pe aceştĭ ciocoiĭ, dupâ ce au fàcutŭ câte-va parale prâdândŭ pe stâpânŭ, în marea majoritatea cazuluĭ, debutândŭ pe scena socialâ sub masca liberalismuluĭ maĭ adese orĭ, prin adâugirea la numele lorŭ a terminaţiuneĭ boiereştĭ de „*u*" sau „*scu*" care la noĭ şî în limba noastrâ, nu'ĭ alta de căt traducţiunea în tocmaĭ a particuleĭ nobiliare Franceze „*de*", sau aceleĭ nemţeştĭ „von", care vre sâ ḑicâ: *Siniorele de la cutare Castelŭ sau din cutare Neamŭ*, şî fâcândŭ prin urmare Gavrilescu, Ştefâniu, Stânescu, etc, din

de o-potrivâ în cât priveşte vredniciia, pentru aceia je amŭ pusŭ dupâ rânduiala alfabetuluĭ, adecâ:

† Abazăscu.	Bogdan.
† Arbore.	† Bou sau Boulescu.
† Azan. [1]	† Bohuş. [2]
Arapu.	Burghelea.
Bantuş.	† Buţureanu.
† Başota.	† Cerchez. (Cerchezĭ) [3]
Balş. (Douâ neamurĭ.)	† Ciogolea.

Gavril, Ştefan, Stan, etc, etc. Nemulţâmiţĭ cu atâta, şĭ înmulţându-sâ cu timpulŭ peste mâsurâ numârulŭ metamorfozelorŭ nobiliare, democraţiĭ noştriĭ, democraţĭ care sâ reşunau de numele tatâlui lorŭ, găsăŭ acum şĭ porecla înprumutatâ încâ tot pre mojiceascâ pentru feţele lorŭ, şĭ maĭ alipieŭ pe lângâ e oare-care nume istoricŭ ce şĭ l'alegeu *ad libitum* din litopistele Ţârii. De acea possedâmŭ astâḑĭ o mulţime de Arboreştĭ, de Cantemireştĭ, etc, etc, care au supleatŭ la lustrulŭ ce l'au datŭ acestorŭ glorioase nume douâ-ḑecĭ câmpe de bâtâlie sau alte jârtve fâcute pe Altariulŭ Patrii, prin gloria culesâ spâlândŭ blidele boiereştĭ şĭ prădândŭ pe stâpâniĭ lorŭ. Alţiĭ, fârâ a trece prin aceastâ crizalidâ nobilierâ, fârâ maĭ multâ zabavâ sau bataie de capŭ, ş'au alesŭ din capulŭ loculuĭ vr'unŭ nume din ceĭ marĭ care i'au plâcutŭ. Ast-feliŭ pe lângâ ceĭ adivaraţĭ cu aceste nume, maĭ avemŭ încâ o mulţime de Micleştĭ, de Doniceştĭ, de Kostâkeştĭ, de Ghiculeştĭ, etc, pentru singura raţiune câ au umblatŭ în coada acestora sau câ suntŭ din satele lorŭ.

[1] Care sâ tragŭ de la Azan, unŭ frate a luĭ Ioan, Domnulŭ Ţăriĭ Munteneştĭ, despre care pomineştĭ Huniad.

[2] Celŭ de pe urmâ din acestŭ neamŭ, mateĭ Bohuş, s'au stânsŭ în ḑilele noastre.

[3] Acestŭ neamŭ s'au stânsŭ cu deşâvârşire, de şĭ nişte Grecĭ ş'au apropriatŭ în ḑilele noastre numele luĭ.

† Țiban.
† Țifescu.
† Darie. [1]
Donicĭ. [2]
† Durâcescu sau Donea.
† Dragoș.
† Frâticescu.
Ganea.
† Gheorghescu.
Goian. [3]
Hincescu.
† Hăbâșâscu.
† Hâzarescu.
† Hrizoverghiĭ. [4]
† Isac.
Kantacuzen. [5]
† Kantimir. (Tatarĭ de Crîm.)
† Karabas sau Karabașâscu
Karp.
Katargiu.
† Klucer sau Kluceresku.
Kostâcheștiĭ și Gavrilițâștiĭ, sau Boldur. [6]

---

[1] Celŭ de pe urmâ din adevarata famillie, Darie, Ghiorghieĭ Darie-Dărmănescu, s'au stânsŭ în dilele noastre la adânca bătrânețe, și au lasatŭ prin adoptiune dreptulŭ de a purta numele de Darie unuĭ fiŭ a ficeĭ sale, cu numĭ Miclescu.

[2] Nu trebuĭ să confunde cine-va cu adevârațiĭ Donicești pe o famillie de la Roman, cu numele de Doniță, care s'au trocatu porecla contra numele boierescu de Donici; înșălăciune care poate să treacă cu atâta mai lesne, cu cât suntŭ în viață o mulțime de membriĭ din adivarata famillie.

[3] Famillia Goian există încâ până astădĭ în Bucovina, foastâ provinție de alŭ Moldoveĭ. Suntŭ șĭ la noĭ indivizi cu nume de Goian; aceștia însâ suntŭ falșĭ, iĭ aŭ uzurpatŭ acestŭ nume.

[4] Celŭ de pe urmă din această famillii, Manoli Hrisoverghiĭ, frate cu unŭ poetŭ care nu lipsâ de merite, s'au stânsŭ în dilele noastre, fârâ altĭ urmașĭ de cât o ficâ, Maria, ornamentulŭ sexuluĭ eĭ.

[5] Greci, care sâ tragŭ de la Ioan Cantacuzen, Imparatulŭ Țarigradului.

[6] Ramulŭ Gavrilițâscu din această famillii s'au stânsŭ, și aŭ ramasŭ cela-l-altŭ ramŭ, carele este șĭ celŭ maĭ mare, adecâ Kostâkeștiĭ, reprezentatŭ și elŭ prin maĭ multe ramurĭ: Boldour-Negel, Boldour-Kostaki, Boldour Iepureanu, șĭ ramulŭ Boldour-Lâțâscu, carele este șĭ celŭ maĭ mare, cobărându-sâ în dreaptâ linie din fiulŭ celŭ maĭmare alŭ luĭ Kostaki, fiuluĭ luĭ Boldur și fratele luĭ Gavril.

Jora.	† Nacu.
Kostin. (Sârbĭ)	† Niculea sau Niculescu. (Gregĭ.)
Krupenski. (Leşĭ)	Paladi. (Grecĭ)
† Kiriac.	† Plifretra. (Grecĭ)
Miclescu.	† Pilat. [2]
Milo.	† Pissoski [3]
† Mirea.	Prâjâscu.
† Mihulea.	Razu. (Grecĭ)
† Movilâ. [1]	† Racoviţâ.
† Moţoc.	† Ropcenescu.
Murguleţ.	

---

[1] Din neamulŭ acesta au fostŭ cincĭ Domnĭ.

[2] Numele acesteĭ famillii stânsâ de mult, s'au uzurpatŭ de curând de o famillie de făclierĭ din Botoşânĭ, numitâ Vasîliu. Tatulŭ uzurpatorilorŭ, negustoriŭ onorabilŭ din Botoşânĭ, sâ nume Vasîlĭ făclierulŭ. Fiĭ luĭ, în locŭ de a imita pe tatâlŭ lorŭ în virtutea şĭ calitâţile luĭ morale, s'au ruşînatŭ de elŭ şĭ de numele luĭ, şĭ au fâcutŭ din Vasile: *Vasîliu*, nume pe care l'au purtatŭ iĭ vr'o duzinâ de anĭ, dupâ care ruşînându-sâ şĭ de elŭ, şĭ gâsându-lŭ şĭ pe dânsulŭ pre mojîcescŭ pentru dânşiĭ, l'au lepadatŭ cu totul pentru numele de Pilat, pe carele l'au uzurpatŭ suntŭ abie 4 sau 5 anĭ, sau şĭ maĭ puţin încâ.

[3] Aceastâ famillie s'au stânsŭ, şĭ ceĭ care au uzurpatŭ numele de Pissoski, nu suntŭ de cât nişte olarĭ din Botoşânĭ, cariĭ gâsăndŭ unŭ tezaurŭ în pâmântŭ sâpândŭ lutŭ pentru oalele lorŭ şĭ înbogăţându-sâ de o-datâ, ş'aŭ lepadatŭ şĭ adevaratulŭ nume şĭ oalele lorŭ, şĭ au uzurpatŭ numele boierescŭ de Pissoski. Acestŭ factŭ este atât de adevaratŭ,—până într'atâta de notorietate publicâ, în cât elŭ nu este negatŭ nicĭ chiar de pretinşiĭ Pissochieştĭ; cu adăugire însâ din partea lorŭ, *câ iĭ deveni-să olarĭ, numaĭ din cauzâ câ scapata-sâ din antica splendoare şĭ bogâţie a neamuluĭ lorŭ, cauzâ pentru care ş'au ascunsŭ şĭ numele pe carele l'au reluatŭ numaĭ atunce când iĭ au fostŭ în posiţiune de alŭ purta cu cuvenita demnitate.*

Roseti. (Grecĭ.) [1]	† Talabă sau Tălăbăşăscu.
Sturdza.	† Tămăşăscu.
† Stăvărescu.	Tăutu. [3]
Stârcea.	† Urechie.
† Talpan.	† Săptelicĭ sau Săptilică.
Tanscu.	† Şipoteanu.
† Totoiescu.	† Şoldănescu.
† Tudor. (Grecĭ)	† Zorilescu.
Turculeţ. [2]	

Moldoveniĭ aveu maĭ nainte obiceiŭ, care prin lungimea vremiĭ s'au fostŭ făcutŭ ca şî o pravilă, de nu dădeu boieriĭ oamenilorŭ celorŭ tinerĭ, macar de erau şî din neamulŭ celŭ maĭ de frunte, până când nu'şĭ aratau iĭ credinţa la alte slujbe maĭ proaste, şî să făceu iscussîţĭ prin deprindere. Pentru aceia boieriĭ ceĭ maĭ mici, dădeu pe copiiĭ lorŭ îndată după ce treceu aniĭ copilărieĭ, în slujbă pe la boieriĭ ciĭ marĭ, însă nu'ĭ puneu la altă slujbă, fără numaĭ cât de slujău

---

[1]) Pe lângă ceĭ adevaraţĭ cu acestŭ nume, maĭ suntŭ încă şî de acia care elŭ poartă cu nedrept.

[2]) Despre existenţa până astăḑĭ alŭ acestuĭ neamŭ, nu putemŭ afirma cu încredinţare, pe cât nicĭ n'amŭ pute-o contesta legalminte cu vre-o probă autentică.

[3]) Numele acesteĭ familliĭ care există poate încă în Ieşĭ, este astăḑĭ atât de răspânditŭ din cauza nenumaratelorŭ şi ḑilnice uzurpaţiunĭ, în cât elŭ au agiunsŭ de a fi purtatŭ acum până şî de nişte Ţiganĭ din ţinutuluĭ Bacăuluĭ, care l'au schimbatŭ pentru adevaratulŭ lorŭ nume de Curcă; şî dacă adevaraţiĭ membriĭ alŭ adevarateĭ familliĭ Tăutu, nu v'orŭ lua oare-care măsurĭ prin justiţiĭ sau prin publicitate pentru a constata identitatea lorŭ cât şî uzurpaţiunea celor-l-alţĭ, apoĭ iĭ riscă cu timpulŭ de a fi confundaţĭ p'intre uzurpatoriĭ gloriosu..ĭ lorŭ nume, şî de a pierde prin urmare ce maĭ frumoasă moştenire pe carele o poate dori omulŭ de inimă şî adevaratulŭ patriotŭ.

la masâ, şî de aveu privighiere pentru stâpânulŭ lorŭ întru altâ casâ vecină. După ce învaţau iĭ până în triĭ anĭ obiceiurile curţiĭ şî naravurile cele împodobite, atunce stăpânulŭ lorŭ âĭ duce înaintea Domnuluĭ, şî prin rugămintea luĭ iĭ pune între slugile Divanuluĭ celuĭ mare; şî după unŭ anŭ iĭ schimba in divanulŭ celŭ micŭ, şî de acolo în spătârie. Şî după ce da vre unulŭ acolo probe de cugetŭ bunŭ şî de naravurĭ cinstite, în cât pute să aibă cine-va vre o nedejde în elŭ, atunce să prime între slugile câmâreĭ celeĭ mari; şî maĭ trecândŭ vr-o câţi-va anĭ, sâ face postelnicelŭ prin rugămintea altorŭ boierĭ, pentru că socoteu lucru necinstitŭ să vorbească însuşĭ părinţiĭ cu Domnulŭ pentru fiĭ lorŭ. De aceştĭ postelniceĭ săntŭ 12, şî toţi poartâ în mânĭ înaintea Domnuluĭ toiage albe subţîrĭ, de mâsura statuluĭ lorŭ.

Dupâ ce'şi aratau iĭ câtrâ Domnŭ şî în slujba aceasta credinţa şî iscussînţa lorŭ, apoĭ iĭ pune şî la alte dregătoriĭ ale curţiĭ, încă şî în slujbele cele de tainâ. Şî aşa după ce'şĭ pitreceu tinereţile, iĭ rădica maĭ întâiŭ la starea a III. a boieriei, şî maĭ pe urmă la starea ce d'întâiŭ. Iar când cunoaşte Domnulŭ la vre unulŭ o minte pre deosâbitâ şî înţâleaptâ, atunce în puţînĭ anĭ pute s'âlŭ râdice la boieriea ce maĭ mare, macar de arŭ fi fostŭ şî din starea ce maĭ proastâ.

Însă in vremea de acum, adâogându-sâ măndrîia şî sârâcia, socotescŭ boieriĭ câ'şĭ vorŭ necinsti starea lorŭ, când vorŭ slujî pe la alţĭ boierĭ maĭ marĭ; şî fiindŭ că nicĭ lâcomia cinsteĭ nu le dă voie să

trăiască prosteşte, socotescŭ numaĭ cu ce chipurĭ arŭ pute face prin mijlocirile rudeniilorŭ lorŭ ca să între în rândulŭ boierilorŭ celorŭ din lăuntru, ce să ḑicŭ boieranaşĭ, şĭ să iasă de odată.

Şĭ pentru că starea aceasta este ca şĭ o râssadniţă a ocârmuireĭ, din care este obiceiŭ a să împlini numărulŭ boierilorŭ celorŭ marĭ, pentru aceia nicĭ să poate spune ce feliŭ de neoamenĭ ajungŭ la cele maĭ înalte trepte ale boieriei. Aceasta este pricina pentru care de multe orĭ să află între boierii ceĭ marĭ, oamenĭ trufaşĭ, sumeţĭ şĭ mânioşĭ; şĭ nu numaĭ fără de nicĭ o ştiinţă pentru ocârmuirea trebilorŭ Obştiĭ, ce încă şĭ cu totul fără de naravurĭ bune şĭ fără de vieţuire cinstită, la cariĭ nimică nu să găsăşte vrednicŭ de laudă, fără numaĭ acelŭ feliŭ de bunatate, ce este la vre unulŭ dăruită din fire, care nu are ajutoriŭ pe din-afară nicĭ cu unŭ feliŭ de creştere.

La această intâmplare, socotescŭ că nu va fi răŭ ca să povestescŭ în ce chipŭ daŭ Domniĭ boieriĭ pe la boieriĭ Moldoveĭ.

La sfârşitulŭ luĭ Dechemvrie, care este ḑiua înaintea Praznicului Sfântuluĭ Vasîlie, toţĭ boieriĭ din poronca Spatariuluĭ celuĭ Mare, îşĭ lasă sâmnele boieriilorŭ lorŭ în spătărie, sau în postelnicie. A douâ-ḑî, adecă ḑiua ce dintâiŭ a luneĭ luĭ Ianuarie, cu triĭ saŭ patru ciasurĭ maĭ nainte de răvărsarea ḑileĭ, să adună la Curte toţĭ boieriĭ, atât ceĭ ce sântŭ în slujbă, cât şĭ ceĭ fără de slujbă, şĭ mergŭ cu Domnulŭ la Biserică fără de sâmnele boieriei, asâmine ca când arŭ fi scoşĭ de prin dregătoriĭ

şĭ săvârşindu-să utrena, iesŭ din Biserică şĭ să întorcŭ la Curte, unde Domnulŭ să aşadă în Scaunulŭ Săŭ în spătărie, iar boierii toţĭ rămânŭ stândŭ afară în divanulŭ celŭ micŭ. După aceia Domnulŭ prin camaraşulŭ celŭ de taină, chiamă la sineşĭ pe Postelniculŭ celŭ Mare, dacă voieşte s'ălŭ maĭ lesă în dregătorie; iar dacă nu, apoĭ chiamă pe acela pe care au socotitŭ s'ălŭ puie în loculŭ luĭ, şĭ intrândŭ elŭ în lăuntru, iĭ vorbeşte Domnulŭ, făcându'ĭ aducere aminte pentru slujbele care au făcutŭ Ţării însuşĭ elŭ sau părinţiĭ luĭ, arătându'ĭ pricina pentru care voieşte s'ălŭ puie întru această dregătorie, sau s'ălŭ înnoiască întru dânsa. Alŭ sfătuieşte să fie cu credinţă, dându'ĭ bune făgăduinţi, şĭ înpreună lăudându-să şĭ spuindu'ĭ ce are să urmeză, iĭ dă unu toiagŭ de argintŭ, pe care luăndu'lŭ elŭ, sărută mâna Domnuluĭ şĭ poala haineĭ luĭ, şĭ păşândŭ înapoĭ puţin, ălŭ înbracă camaraşulŭ celŭ mare cu unu caftanŭ.

Postelniculŭ celŭ Mare primeşte întâiŭ sămnele dregătorieĭ, nu pentru că elŭ să protimissăşte doară înaintea celor-l-alţĭ, căcĭ elŭ este alŭ cincelea după rândŭ, precum amŭ aratatŭ maĭ sus; ce pentru că elŭ are datorie să chieme în lăuntru pe ceĭ-lalţĭ boierĭ. Pentru aceia, fiindŭ elŭ întăritŭ desăvârşitŭ, îndată chiamă în lăuntru din poronca Domnuluĭ, pe acela pe care voieşte Domnia s'ălŭ cinstească cu dregătoria Logofeţiieĭ ce Mare. Acestuia, după puţină sfătuire, iĭ dă Domnulŭ unu toiagŭ auritŭ; iar Postelniculŭ celŭ Mare iĭ pune caftanŭ peste umere, şĭ luăndu'lŭ cu blândeţă de sub-suorĭ, ălŭ apropie cătră

Domnŭ, ca s'ăĭ sărute mâna şĭ poala. Asămine slujbâ face Postelniculŭ celŭ Mare şĭ celor-l-alţĭ Sfetnicĭ, şĭ boierilorŭ de starea întâĭ.

Pe boieriĭ de starea a doua, ĭĭ chiamâ în lâuntru postelniculŭ alŭ doilea, şĭ ĭĭ îmbracă cu caftanŭ; iar pe ceĭ din starea a tria, ĭĭ slujăşte la aceasta postelniculŭ al triilea; însâ pe aceştĭ de pe urmă nu ĭĭ înbracă cu caftanŭ, ce din poronca Domnească sâ întărescŭ numaĭ prin dregătoriile lorŭ.

Şĭ după ce să isprăveşte aceasta, mergŭ toţĭ cu Domnulŭ iarâşĭ înapoĭ la Bisericâ ca sâ asculte Liturgia *), unde boieriĭ ceĭ noĭ, să aşadă pe la locurile celorŭ scoşĭ din dregâtorie, iar aceştia rămânŭ în tinda Bisericeĭ, cu cei-l-alţĭ boierĭ.

După sâvârşĭrea Liturghieĭ, chiamă Domnulŭ la masă pe care voieşte elŭ; iar maĭ de cătră sarâ, trimete darŭ fieşte-căruia Sfetnicŭ şĭ boieriŭ de starea întâiŭ, câte două pahare de argintŭ, care cuprindŭ maĭ douâ ocă; iar boierilorŭ celorŭ de starea a doua, fieşte-căruia numaĭ câte unu paharŭ; şĭ apoĭ toţĭ le beŭ pline cu vinŭ înaintea Domnuluĭ. Cucoanele boierilorŭ celorŭ marĭ, încâ să dâruiescŭ de cătrâ Doamnă câte cu unŭ paharŭ oareşĭ ce maĭ micŭ.

Adouâ-ḑĭ iarâşĭ să adună boieriĭ la Curte, şĭ mulţămescŭ Domnuluĭ pentru facerea de bine, care i'au

*) Luminat sá arată că în vremea luĭ Dimitrie Cantimir, nu numaĭ prin Monastirĭ obicĭnueŭ a ieşĭ din Bisericâ după utrene, ce şĭ prin Bisericele de mirŭ, şĭ după aceia întrau în liturghie.

întimpinatŭ, aducându'ĭ fieşte-care darŭ, prin Postelniculŭ celŭ Mare, câte unŭ calŭ de multŭ preţŭ, sau altŭ lucru frumosŭ ce ave. Asâmine cinste arătau şî Doamneĭ. Cucoanele boierilorŭ întru aceaşĭ ḑî, în şala ce mare, ghinecheos, adecă a haremuluĭ.

În cea-l-altă vreme a anuluĭ, pre rar obicĭnuiescŭ Domniĭ sâ facă schimbare boierilorŭ, macar că nimică nu poate s'ăĭ înpiedice, ca orĭ şî în care vreme când vorŭ voi, să schimbe pe boeriĭ ceĭ vechĭ şî sâ puie pe alţiĭ noĭ; însă pentru că s'au fostŭ obicĭnuitŭ ca sâ schimbe şî sâ prifacâ boieriile numaĭ la începutulŭ anuluĭ, pentru aceia poate câ şî iĭ, urmândŭ obiceiulŭ celŭ vechiŭ, au alesŭ pentru aceste ţeremoniĭ vremea aceia a anuluĭ, care obicĭnuieu şî ceĭ-l-alţi Domnĭ maĭ nainte de dânşiĭ a o socoti bunâ pentru treaba aceasta.

CAP XVII.

Pentru ceĭ-l-alţĭ lăcuitorĭ aĭ Moldoveĭ.

Eŭ nu credŭ câ maĭ este altâ ţarâ de potriva Moldoveĭ, intru care sâ sâ afle lâcuindŭ aşa multe felurĭ de noroade, câcĭ osâbit de Moldovenĭ, aĭ cârora moşĭ s'au întorsŭ din Maramorâş, maĭ lâcuiescŭ întru dânsa şî Grecĭ, Albaniţĭ, Sârbĭ, Bulgarĭ, Leşĭ, Cazaci, Ruşĭ, Ungurĭ, Nemţĭ, Armeni, Jîdanĭ, şî ţiganiĭ ceĭ roditorĭ.

Grecii, Albaniţii, Sârbii şi Bulgarii trăeiscŭ întru dânsa slobodĭ; alţii sâ îndeletnicescŭ cu neguţitorie, iar alţii slujâscŭ cu leafâ la Domnie; Nemţi, Leşi şi Cazaci sântŭ puţini, din care unii sântŭ Ostaşi, iar alţii slujâscŭ în Curte. Insâ din Leşi s'au râdicatŭ vr'o câţi-va şi în starea boieriei. Iar armenii sântŭ supuşi ca şi cei-l-alţi neguţitori şi târgoveţi care săntŭ prin Oraşele Moldovei, şi plâtescŭ asâmine birŭ la Domnie. Bisericile lorŭ sântŭ ca şi ale papistaşilorŭ, şi nici sântŭ mai mici, nici mai puţin înpodobite de cât ale Pravoslavnicilorŭ, şi sântŭ slobodi de aşi pâdi legea lorŭ. Evreii încâ sântŭ supuşi, şi plâtescŭ pe anŭ mai mare birŭ de cât celŭ de obştie; şi cu alta nu sâ îndeletnicescŭ, de cât numai cu neguţitoria şi cu crâşmăritulŭ; şi unde voiescŭ, acolo potŭ s'âşi facâ sinagogă, însâ numai de lemnŭ, iar de piatrâ nu au voie. Ruşii şi Ungurii, tot de-a-una au fostŭ ţarani boiereşti ai Moldovei. Ţiganii săntŭ înprâştieţi prin toatâ Moldova, şi nici unu boierŭ nu este care sâ nu aibâ robi vr'o căte-va salaşe de dânşii; iar de unde şi când au venitŭ acestŭ neamŭ în Moldova, nici ii singuri nu ştiŭ, şi nici în hronicile nóstre nu să gâsâşte nimică pentru dânşii; şi toţi vorbescŭ unu graiŭ amestecatŭ cu multe cuvinte Greceşti şi Perssieneşti. Ii nimica alt nu lucreazâ de căt meşteşugulŭ zlătâriei şi alŭ fierâriei; şi asâmine sântu ca şi cei-l-alţi ţigani de prin alte ţări; aŭ asâmine naravuri, şi faptele lorŭ cele mai mari, şi sămnele cele pentru deosâbire, le este trăndâvirea şi furtuşagulŭ.

Sâ maĭ zăbâvescŭ pentru neguţîtorie şî turcĭ mulţi în Ieşĭ, şî prin alte tărgurĭ; însă nu le este slobodŭ s'âşĭ cumpere moşiĭ nicĭ între unŭ locŭ, cu cât maĭ puţîn macar s'ăşĭ facă case la târgŭ sau la vre unŭ satŭ, sau s'ăşĭ zîdească mojtiĭ, adecâ case de rugâciune, sau s'âşĭ facă la videre rugâciunele şî închinăciunele lorŭ cele râtâcite. Macar că nicĭ Poarta Ottomanicească nu au silitŭ ca să li să deĭ voie nicĭ la unele de aceste; şî macar de arŭ da Dumneḑeŭ, ca să aibă pentru acestŭ lucru tăcere de a purure.

Ceĭ ce săntŭ adevăraţi Moldovenĭ, osăbit de stările boiereştĭ pentru care amŭ pomînitŭ maĭ sus, unii săntŭ tărgoveţĭ, iar alţiĭ ţaranĭ. Tărgoveţiĭ săntŭ acia care să află cu lâcuinţa prin oraşe şî prin tărgurĭ, iar ţaraniĭ săntŭ acia care lăcuiescŭ prin sate. Ceĭ de pe la tărgurĭ, nu sântŭ supuşĭ nimăruia, fără numaĭ Domnieĭ, la care ăşĭ plătescŭ dajdiile lorŭ, şi să îndeletnicescŭ cu toate lucrurile. Neguţîtorĭ însă săntŭ pre puţînĭ din Moldovenĭ, pentru că Moldovanuluĭ din fire este născută mândriia, căcĭ iĭ orĭ ce neguţîtorie o socotescŭ că este lucru de ruşîne, osăbit numaĭ de neguţîtoria cu păĭne, care o facŭ iĭ pe moşîile lorŭ; şî eŭ socotescŭ că aceasta este pricina ce maĭ mare de să gâsâscŭ pre puţînĭ din Moldovenĭ tărgoveţĭ bogaţĭ, şî că este in ţarâ necontenită lipssă de banĭ, macar de să şî trecŭ peste hotarŭ afarâ maĭ multe lucrurĭ de cât cele ce sâ aducŭ în lăuntru; căcĭ neguţîtoriĭ ceĭ străinĭ, Turciĭ, Jîdoviĭ, Armeniĭ şî Gre-

ciĭ, care să ḑicŭ greleni, au apucatŭ în mâinĭ toată neguţitoria Moldoveĭ, din pricina mândreĭ leneviri a patrioţîlorŭ noştri; şî turme întregĭ de dobitoace micĭ şî marĭ, pe care le cumpără iĭ din Moldova cu puţîn preţŭ, le ducŭ pe la Stambol şî pe la alte cetăţĭ, şî acolo le vândŭ cu preţŭ îndoitŭ şî întriitŭ. Insâ, fiindŭ că aceştia şî ceĭ maĭ bogaţĭ, nu au voie să fie cu moşiĭ şî cu case statorniciţĭ în Moldova, pentru aceasta baniĭ ceĭ maĭ mulţĭ sâ pitrecŭ afarâ din Tarâ, iar de peste Dunăre înapoĭ vinŭ pre puţînĭ, şî de abie săntŭ cu îndestulare pentru plătirea biruluĭ şî ale altorŭ cheltuielĭ turceştĭ.

Ţaraniĭ nicĭ nu sântŭ drepţĭ Moldovenĭ, ce acia care sâ află ţaranĭ, să tragŭ sau d'n Ruşĭ, sau din Ardelenĭ, cărora le ḑîcŭ Moldoveniĭ: Ungurĭ. Şî adevarat este, că, în veaculŭ celŭ dintâiŭ după discâlicarea în Moldova, cu totu au înpărţîtŭ Dragoş celorŭ ce veni-să cu dânsulŭ, toată ţara ce nouă care au fostŭ găsit'o pustie, fără de lâcuitorĭ; iar maĭ pe urmă, vâḑîndŭ iĭ câ nu este bine ca sâ lucreză şî sà munceascâ boierĭ la boierĭ—pentru că toţĭ care erau din neamulŭ Romanilorŭ sâ socoteu câ săntŭ boierĭ,—şî pentru câ neamulŭ acesta fiindŭ deprinsŭ numaĭ cu armele, sâ socote a fi maĭ vrednicŭ pentru ele de căt a sà pune tocma sâ lucreză pămăntulŭ de aceia următoriĭ luĭ Dragoş au fostŭ sîliţĭ ca s'aşĭ caute cu învoiala Domnilorŭ, prin alte ţărĭ de prin prejur, s'âşĭ aducâ oamenĭ care erau deprinşĭ cu munca, şî îĭ aşaḑau pe moşiile lorŭ.

Adevărulŭ la pricina aceasta alŭ întâreşte sîngurŭ

numele ţaranilorŭ, care să numescŭ la Moldovenĭ: vecinĭ; pentru adiverinţă, precum câ acia le'au fostŭ întâiŭ ţaranĭ, care au fostŭ sîliţĭ la această muncă de armele cele cu norocŭ ale Moldovenilorŭ. Pentru aceia în Ţara-de-Sus, unde au începutŭ Dragoşâştiĭ a lâcui, sântŭ maĭ multe sate ţărâneştĭ; iar în Ţara-de-Jos, unde au lâcuitŭ iĭ maĭ în urmâ, nu sântŭ alţĭ ţaranĭ, fârâ numaĭ acia pe care i'au cumparatŭ cu banĭ boieriĭ de la ceĭ din Ţara-de-Sus, şî i'au pusŭ pe la moşîile lorŭ; sau acia pe care i'au cumparatŭ iĭ d'intre râḑăşîĭ acia, care pentru sàrâcie ş'aŭ văndutŭ moşîile lorŭ cele părinţăştĭ, şî i'au sîlitŭ cu strâmbatate ca sâ priimească jugulŭ supuneriĭ.

Pentru aceia, când trage unŭ boieriŭ pe vre unulŭ ca s'âlŭ supuie cu judecată, lesne sâ poate vide din ce stare este, câcĭ, dacâ poate jâluitoriulŭ sâ adivereză, cum câ neamulŭ sâu arŭ fi stâpânitŭ vre o moşîie, (macar de au şî pierdut'o apoĭ din pricina sârâcieĭ, sau a vremilorŭ celorŭ tulburate,) sau câ arŭ fi fostŭ în ceata calaraşîlorŭ, sau a curtenilorŭ, sau a aproḑilorŭ, atunce îndată âlŭ hotărâşte judecata a fi slobodŭ, pentru că la slujbele aceste, nimene nu poate să încapâ, fârâ numaĭ oameniĭ ceĭ sloboḑĭ. Iar dacâ nu are cu ce sâ adivereză aceasta, apoĭ unulŭ ca acela râmăne supt stâpânirea boieriuluĭ.

Ceĭ care au fostŭ aduşĭ din ţara Leşascâ şî au fostŭ aşaḑaţĭ în mijloculŭ Moldoveĭ, ş'au uitatŭ limba lorŭ cu îndelungarea vremiĭ, şî au deprinsŭ pe a noastrâ Moldovinească. Iar Unguriĭ, pentru câ au ramasŭ nezminatiţĭ în legea lorŭ ce papistăcească, îşĭ

ţînŭ inpreunâ şî limba lorŭ, macar câ şî pe ace Moldovinească toţi o înţâlegŭ.

Aceştĭ ţaranĭ, toţi orĭ şî din ce limbă arŭ fi, sântŭ foarte aspru assupriţĭ cu munca stâpânilorŭ lorŭ; căcĭ, lucrulŭ nu le este lorŭ aşaḑatŭ cu hotârăre, ce numaĭ sîngur în voia stăpânuluĭ stâ câte ḑile s'ăĭ lucrează iĭ; iar baniĭ sau dobitoacele lorŭ, nu poate elŭ sâ le ieĭ cu sîla. Agonisîndu-şĭ ţaranulŭ căt de multă bogâţiie, stâpânulŭ sâu nu poate sâ'ĭ ieĭ nicĭ o parte din trànsa; iar, luându'ĭ elŭ cu sîla, atunce judecata ălŭ sîleşte ca sâ i'o deĭ înapoĭ; însă, voindŭ elŭ s'ăĭ facă strămbatate, ălŭ bate atăt de mult, pănâ când ţaranulŭ îĭ dà sîngurŭ cea ce cere elŭ; însă, s'âlŭ omoare, ălŭ propeşte pravila, şî întămplăndu-să cu vre unŭ chipŭ una ca aceasta, atunce nu numaĭ câ stăpânulŭ acela sâ judecâ la moarte, ce încâ şî fimeia şî copiĭ celuĭ ucisŭ, sâ slobodâscŭ cu pace; pentru câ nimine nu are putere asupra vieţiĭ sau a morţiĭ unuĭ Moldovanŭ, fârâ numaĭ de cât sîngura Domnie. Iar sâ vândă vre unŭ boieriŭ pe ţaranulŭ sâu, are voie, însâ nu afară din satulŭ întru care s'au nâscutŭ; şî dacâ voieşte sâ vândâ toată moşiia înpreună cu ţaraniĭ, i sâ dâ voie.

Mârimea biruluĭ lorŭ carele este la voia Domnieĭ, nu are nicĭ nume, nicĭ vreme hotârâtâ; şî întru adevâr ḑicŭ, câ eŭ aşĭ socoti pe ţaraniĭ Moldovineştĭ câ sântŭ ceĭ maĭ becisnicĭ de cât toţĭ lâcuitoriĭ de supt soare, dacă, înpotriva voinţiĭ lorŭ, nu i'arŭ scoate din sârăciie rodirea pâmântuluĭ şî săcerişurile cele

bogate, câci iĭ sântŭ foarte lenişĭ şî trândavĭ pentru lucru; arâ puţîn, samânâ puţîn, şî totuşĭ sâcerâ mult; şî nu sâ nevoiescŭ ca s'âşĭ agonisascâ cu munca aceia ce arŭ pute iĭ sâ aibâ, ce sâ mulţâmescŭ ca sâ adune în jâtniţile lorŭ, numaĭ atâta cât socotescŭ câ le va fi de ajuns întru unŭ anŭ pentru hrana lorŭ, sau până la pâinea ce nouâ, dupâ cum obicĭnuiescŭ sâ ḑicâ. Pentru aceia, când sâ întâmplâ vre unŭ anŭ neroditoriŭ, sau când îĭ înpiedecâ de la sâcerîşŭ vr'o nâpâdire a protivnicilorŭ, sântŭ în primejdie sâ moarâ de foame. Dacâ au vre o vacâ sau douâ, socotescŭ câ le este destul pentru hrana lorŭ şî a copiilorŭ lorŭ, pentru câ unele d'intre dânsele daŭ pe ḑĭ câte 40 sau celŭ mai puţîn 24 ocâ *) lapte; şî dacâ are unulŭ 20 de stupĭ, pre lesne poate din venitulŭ lorŭ s'âşĭ plâteascâ birulŭ sâu pentru totŭ anulŭ; câcĭ, când este şî tımpulŭ dupâ pofta prisacarilorŭ, atunce fieşte-care stupŭ dâ pe anŭ câte şàpte roĭ; apoĭ socoteşte, ca la râteḑatŭ, din toţĭ sâ scoatâ câte douâ sau şî maĭ multe ocâ de miere, care sâ vinde câte o rublâ oca.

Ceĭ ce lăcuiescŭ la munte, au oĭ, miere şî poame cu îndestulare; şî ceĭ de la câmpŭ au pâine, boi şî caĭ; iar celorŭ care sântŭ megîieşĭ cu tatariĭ, le merge maĭ râŭ de cât la toţĭ; câcĭ tatariĭ nu numaĭ câ furâ de la dânşiĭ toate cele ce potŭ iĭ sâ apuce, ce încâ cu chipŭ câ mergŭ la râzboiŭ asupra Leşilorŭ, râzbatŭ în Moldova, facŭ prâḑile cele maĭ marĭ,

*) Poate câ „litro“ vre sâ ḑicâ, câcĭ ocâ este peste mâsurâ.

prindŭ pe toţĭ lăcuitorii de prin sate, şĭ ducăndu'ĭ cu dânşiĭ, ĭĭ văndŭ la Ţarigrad cu chipŭ că sântŭ Ruşĭ, macar că acestŭ feliŭ de năpădire de mult s'au propitŭ de multe orĭ prin poroncile înpărăteştĭ; însă la aceasta, cine poate să să pâzască aşa bine de şiriclicurile tatarilorŭ? Ţaraniĭ ce'ĭ duce întâmplarea la Ţarigrad, sântŭ maĭ norociţĭ, căcĭ, dacă găsăscŭ acolo Capu-chihaialele Domnieĭ pe vre unŭ Moldovanŭ robitŭ, unde ălu găsăscŭ de acolo ălŭ ieŭ fără de plată, şĭ ălŭ slobodŭ cu pace.

Cele ce amŭ pominitŭ maĭ sus pentru ţaraniĭ Moldoveĭ, numaĭ cu lăcuitorii din triĭ ţînuturĭ nu să urmează asămine. Aceştia, macar că nu săntŭ din starea boierească, însă nu să află supuşĭ nicĭ la unŭ boieriŭ, şĭ săntŭ de sîne, ca unŭ soiŭ de republică. Ce dintăĭ republică este Câmpul-Lung, în ţînutulŭ Sucevii, care este ocolitŭ de cele maĭ înalte vărfurĭ de munţĭ. Această republică cuprinde ca la vr'o cinspre-ḑăce sate, care toate şĭ fieşte-care au obiceĭurĭ şĭ judecăţĭ ale lorŭ deosâbite. Une orĭ primescŭ ele şĭ de la Domnie doĭ vornicĭ; însă de multe orĭ ĭĭ şĭ gonescŭ afară din sate când întartă cugetele lăcuitorilorŭ asupra lorŭ. Iĭ să lasă în nedejdea cetăţilorŭ lorŭ cele ce săntŭ făcute din fire, nu pricepŭ lucrulŭ pământuluĭ, pentru că nicĭ n'au ţarinĭ prin munţiĭ lorŭ, şĭ toată munca lorŭ este numaĭ păstoria oilorŭ. Plătescŭ şĭ iĭ birŭ pe tot anulŭ, însă nu atâta căt li să ceri lorŭ de la Domnie, ce numaĭ căt făgăduiescŭ iĭ Domnilorŭ la întrare în Scaunŭ; şĭ aşăḑământulŭ acesta tot de-a una ălŭ înoiescŭ iĭ prin trimeşiĭ lorŭ

când agiunge stăpânitoriŭ noŭ în Moldova. Când vroieşte vre unŭ Domnŭ să urmezâ mai aspru cu dânşii, şi să le arunce alte sarcini nouă, atunce iĭ nu stau îndelung la tocmală, ce cu toţiĭ nu voiescŭ să le primească, şi fugŭ prin pârţile cele nerăzbătătoare ale munţilorŭ. Pentru aceasta şi Domnii nicĭ odată nu au cerutŭ de la dânşiĭ maĭ mult, fără numaĭ atâta cât s'au îndatoritŭ iĭ să dei.

Une ori prin îndemnările unorŭ capete râscolnice, au ieşitŭ iĭ de supt stăpânirea Domnilorŭ, şi s'au datŭ supt paza Leşilorŭ; care întâmplare au şi datŭ pricină unora din istornicii Leşăşti, de au ḑisŭ: că Moldova au plătitŭ dajdie la Leşĭ. Insă aceasta este ştiutŭ de fieşte-care, că Moldova, maĭ înainte de a câde supt stăpânirea turcească, ave aşăḑământŭ de pace cu Leşiĭ, după cum mărturisăşte însuşĭ vlădica Piazeţius, macar că î'ĭ stă înpotrivă Dlugoş Sarniţius, şi Oricovius. Iar după aceia, începândŭ a plăti haragiŭ la turcĭ, nicĭ au avutŭ Leşiĭ gândŭ ca sâ o sîlească să fie supt ascultarea lorŭ, ce maĭ ales, uniĭ din Craiĭ lorŭ umblau să dei Moldoveĭ ajutoriŭ, ca sâ să puie iarăşi în sloboḑănia ce ave maĭ înainte.

Aldoile republică maĭ mică, este Vrancea în ţinutulŭ Putnei, la hotarulŭ ţăriĭ Munteneştĭ, care din toate pârţile este încungiurată cu munţĭ straşnici, şi săntŭ în e 12 sate cu doă miĭ de case, a cărora lăcuitorĭ nicĭ iĭ nu au ştiinţâ de plugâritŭ, pentru că şi iĭ să îndeletnicescŭ numaĭ cu păstoria oilorŭ ca şi Câmpulungeniĭ, şi plătescŭ pe anŭ la Domnie o dajdie

ştiută şî hotărătă, să ţînŭ cu pravilile sau obiceiurile lorŭ, iar poroncĭ şî judecătorĭ de la Domnie nu' primescŭ.

Alŭ triile, în ţînutulŭ Fălciilorŭ, este Tigheciulŭ, adecă unŭ codru despre hotarulŭ tatarilorŭ de Bugeagŭ, care este pieptulŭ Moldoveĭ celŭ maĭ tare între Prut şî Bessarabia. Lăcuitoriĭ plătescŭ la Domnie pe totŭ anulŭ o dajdie mică, şî săntŭ toţĭ călăreţi. Maĭ înainte eraŭ iĭ la numărŭ opt miĭ de oamenĭ, iar acum de abie sântŭ două miĭ pentru Oaste, dar ast-feliu intrecŭ cu vetejîia pe toţĭ ceĭ-l-alţi Moldovenĭ, în căt să obicĭnuieşte a să ḑîce pentru dănşiĭ această parimie: „Cincĭ tatarĭ de Crîm, plătescŭ maĭ mult de „cât ḑăce de Bugeag; şî cincĭ Moldovenĭ, biruiescŭ „pe ḑăce tatarĭ de Crîm; iar cincĭ Codrenĭ adecă „Tighecenii, batŭ pe ḑăce Moldovenĭ.“ Pentru dânşiĭ amŭ vorbitŭ maĭ mult la partea întăĭ.

CAP XVIII.

Pentru naravurile Moldovenilorŭ.

Fiindŭ că ne amŭ apucatŭ să arătămŭ naravurile Moldovenilorŭ, pentru care lucru nici uniĭ din ceĭ străinĭ, sau pre puţînĭ, au ştiinţă adevărată; şî pentru că, pe de o parte, dragostea ce avemŭ asupra Patrieĭ noastre şî pentru neamulŭ dintru care săntemŭ născuţĭ, ne îndeamnă ca să lăudămŭ şî să închinămŭ pe lăcuitoriĭ ţăriĭ, cărora avemŭ să le mulţămimŭ pentru

ţvirea noastră; iar pe de altă parte, ne stă şi iubirea adevărului în cale, ca să nu lăudămŭ pe acia care cu dreptate arŭ fi să să hulească; căcĭ maĭ de mântuire le va fi lorŭ, când le să vorŭ aşterne slobode înaintea ochilorŭ greşâlele care le facŭ iĭ, de că să fie înşalaţĭ şî amăgiţĭ cu vre o măgulire mincinoasă şî cu o aparare iscussîtă, şî prin aceia să creaḑă că urmeă̆ză bine întru greşâlele acele, pentru care toată lumea ce cu naravurĭ bune îĭ huleşte; de aceia noĭ din pricina aceasta voimŭ să ḑîcemŭ curat: că la naravurile Moldovenilorŭ, nu putemŭ să aflămŭ nimică lesne de lăudatŭ, osăbit de credinţa ce adevarată pentru Religia şî Ţara loru, şî primirea lorŭ de oaspeţĭ.

Din toate greşâlele care săntŭ obicinuite şî pe la alţĭ oamenĭ, au şî Moldoveniĭ, de nu pre multe, încă nicĭ pre puţîne.

Naravurĭ bune săntŭ rar la dănşĭĭ, pentru că nu au nicĭ creştere cum să cuvine, nicĭ deprindere la năravurile cele bune; şî pentru aceia cu greŭ să va găsî vre unulŭ maĭ înpodobitŭ cu naravurĭ bune de căt alţĭĭ, de nu va ave vre o fire bună spre ajutoriŭ.

Fudulia şî sumeţîia suntŭ maĭca şî sora lorŭ, căcĭ dacă are vre unulŭ calŭ bunŭ şî arme bune, atunce găndeşte că nicĭ unu omŭ nu poate s'ălŭ întreacă; şî nu s'arŭ feri, de arŭ fi cu putinţă, însuşĭ cu Dumneḑeŭ să să lupte. Toţĭ de obştie săntŭ îndrăzneţĭ şî sumeţĭ, şî foarte înţînaţĭ de a începe gălceavă; însă pre lesne să linişteseŭ şî să înpacă iarăşĭ. Lupta cu sabia (duel) căte doĭ numaĭ, nu obicĭnuiescŭ; şî ţăranimea încă

pre rar să intoarce la arme numaĭ din vorbe, ci cu bețe, cu ciomege şî cu pumnĭ astupă gura ce fără de omenie a tovarăşuluĭ lorŭ. Asămine facŭ şî ostaşîĭ; rar sarŭ cu sabia unulŭ la altulŭ numaĭ din sfadă, şî când să întâmplă aceasta vre o-dată, trebui ca aceia să sufere pedepssăle cele maĭ cumplite.

Ii cu toțîĭ săntŭ şagalnicĭ şî veselĭ, şi inima nu le este departe de gură; însă după cum uĭtâ degrabă mănia, asămine şî prieteşugulŭ lorŭ nu ține îndelung. De băutură nu aŭ greață pre mare, însă şî pre tare plecațĭ asupra eĭ încă nu săntŭ. Desfatarea lorŭ ce maĭ mare este, une-orĭ a pitrece în ospețe de la 12 ceasurĭ până la 9 *) după meadă-noapte, şî alte orĭ şî până la răvărsarea dileĭ; şî beŭ până ce varsă, dar aceasta încă nu să obicĭnuieşte în toate dilele, ce numaĭ pe la sărbătorĭ marĭ, şî iarna când este vreme ră şî sîleşte frigulŭ pe oamenĭ ca să şadă pe la casele lorŭ, şî să'şi încăldească mădulările cu vinŭ. Rachiŭ nimene nu iubeşte, fară numaĭ ostaşîĭ, iar ceĭ-l-alțĭ beŭ numaĭ câte unŭ paharŭ înainte de masă. Ceĭ ce lăcuiescŭ în Țara-de-Jos şî pe lăngă hotarulŭ țăriĭ munteneştĭ, iubescŭ vinulŭ maĭ mult de cât ceĭ-l-alțĭ.

Odinioară s'aŭ apucatŭ pe ramasŭ unŭ Moldovanŭ cu unŭ munteanŭ, să vadă care săntŭ maĭ voinicĭ, Moldoveniĭ sau munteniĭ; şî au mersŭ pe podulŭ din Focşănĭ, care este Hotarulŭ între Moldova şî între țara muntenească, unde atăta s'au gălcevitŭ amăndoĭ cu paharele, în cât au cădutŭ munteanulŭ de

*) Despre ceasurĭ turceştĭ, fără îndoială, vroieşte a vorbi autorulŭ.

multa băutură de vinŭ; iar pe Moldovanŭ pentru învingere, l'aŭ dăruitŭ Domnia cu boierie.

Arculŭ ălŭ întindŭ iĭ foarte bine, şî să pricepŭ a purta şî suliţa, iar cu sabia tot-de-una facŭ iĭ maĭ multă izbăndă. Puştĭ poartă numaĭ vănătoriĭ, pentru că ḑicŭ că este lucru cu ruşîne să să lupte la oaste cu acestŭ feliŭ de arme, cu care nu poate să să cunoască nicĭ meşteşugulŭ războiuluĭ, nicĭ vetejîia. La începutulŭ războiuluĭ iĭ tot-de-a-una săntŭ foarte veteji, şî de al doile maĭ slabĭ de inimă, iar dacă îĭ înfrîngŭ protivnicii înapoĭ, atunce pre rar au bărbăţîie să înceapă de a triia oară; însă au învaţatŭ de la tatarĭ de să întorcŭ iarăşî înapoĭ din fugă, şî prin această apucare cu meşteşugŭ, au zmultŭ biruinţa de multe ori din mănîle protivnicilorŭ. Cătră ceĭ robiţi să arată acum cu blăndeţă şî acum cu tiranie, după firea lorŭ ce nestatornică. Să ucidă pe vre unŭ turcŭ sau vre unŭ tatarŭ, socotescŭ iĭ drept datorie Xristienească; şî pe celŭ ce să arată cu blăndeţă cătră aceste neamurĭ, ălŭ socotescŭ că nu este Xristianŭ bunŭ; şî această urmare au adiverit'o iĭ pre cu îndestulare la pustierea ce maĭ de pe urmă a Bugeagului, cănd au năvălitŭ Petreceico asupra Bessarabieĭ, după răsboiulŭ Austriecescŭ.

Iĭ nu au măsurĭ în cugetele lorŭ; cănd le merge bine, săntŭ sumeţi, iar de le merge raŭ, părăsăscŭ bărbăţîia. La viderea d'intăiŭ nimică nu le să paré cu greŭ, iar dacă le să întimplă la acea căt de puţînă zminteală înprotivitoare, atunce cadŭ în uimire, nu ştiŭ ce să facă, şî la urmă dacă vădŭ

că ostinelele loră săntă zadarnice, să căiescă că s'au apucată, însă pre tărḑiŭ.

Deci, nu putemŭ dar ḑice altă nimică, fără numaĭ că din pre osăbită şi nemărginită Pronie a luĭ Dumneḑeŭ, o Înpărăţiie aşa mare şi înfricoşată ca a Ottomanilorŭ, biruindŭ cu armele eĭ pe toată Puterea Romanilorŭ în Azia, şi o bucată nu pre mică în Europa; biruindŭ şi pe Ungurĭ, pe Serbĭ, pe Bulgarĭ, şi pe alte stăpănirĭ nenumărate; aducăndŭ cu sila supt stăpănirea eĭ şi pe Greci, Norodulŭ celŭ maĭ înţeleptŭ, pe unŭ norodŭ aşa nestatornicŭ şi fără de putere ca celŭ Moldovinescŭ, nu au fostŭ vrednică ca s'ălŭ sîlească cu războiŭ să să plece supt stăpănirea sa; şi maĭ pe urmă, umblăndŭ elŭ de atăte orĭ să lepide jugulŭ celŭ primitŭ de bună voie, totuşĭ au ramasŭ neatinsŭ şi nezmintitŭ, atăt la obiceiurile luĭ cele politiceştĭ, căt şi la orănduielele luĭ cele Biericeştĭ.

Pe lăngă aceste, nu numaĭ că Moldovenii nu săntŭ iubitori de ştiinţe, ce maĭ la toţĭ le săntŭ şi urîte, şi nicĭ numele ştiinţelorŭ şi ale meşteşugurilorŭ celorŭ bune, nu le săntŭ lorŭ cunoscute. Iĭ ḑicŭ că oamenii ceĭ învaţaţĭ, îşi perdŭ mintea; şi când voiescŭ să laude învăţătura cui-va, ḑicŭ că este nebunŭ de ştiinţa ce multă; iar celŭ maĭ de ocarĭ lucru este pentru că ḑicŭ: că numaĭ preoţilorŭ să cuvine să inveţe, iar pentru mirenĭ este destul să ceteascŭ şi să scrie, s'ăşi iscăleascâ numele, şi să ştie cum îşĭ vorŭ pune la izvodŭ boii, caii, oile, stupii şi altele de aceste; iar cele-l-alte toate săntŭ netrebuitoare

Fimeile lorŭ, macar că nu le ascundŭ de barbaţĭ aşa cu bagare de samâ ca turcii, însâ totuşĭ obicinuiescŭ pre rar a sâ departa de pe la casele lorŭ, dacă săntŭ de puţînâ ceva stare macar.

Cucoanele boierilorŭ săntŭ bine închipuite, iar pentru frumusseţâ cu mult maĭ în urma celorŭ proaste, căcĭ aceste săntŭ cu chipŭ maĭ frumosŭ, dar cele maĭ multe din ele sântŭ desfrânate. Unele beŭ pe la cassele lorŭ vinŭ mult, iar la adunărĭ pre rar să arată vre una bată; căcĭ, unŭ obrazŭ fimeiescŭ, să socoteşte a fi maĭ cinstitŭ cu cât mănâncă şĭ be maĭ puţin pe la ospeţe. Pentru aceia, pre rar poate cineva sâ o vadâ aducăndŭ căte o bucâţîcâ la gură, sau s'ăşĭ deşchidă buzele eĭ, până întru atăta, în cât sâ i sâ vadâ dinţiĭ; ce aşa de tăinuitŭ vârâ bucatele în gurâ, cu cât iĭ este prin putinţâ. Nimicŭ nu să socoteşte maĭ de ruşîne, de cât a sâ vide pârulŭ capuluĭ la vre o fimeie cu barbatŭ sau vâduvâ; şĭ este ce maĭ mare greşalâ, a descoperi la videre capulŭ vre uneĭ fimeĭ; însâ ficioarele socotescŭ ruşîne s'âşĭ acopere capulŭ, macar cu cât de supţire pânzâ, pentru câ golâciunea capuluĭ, o înţâlegŭ ca sâmnŭ de ficiorie.

Cele-l-alte obiceiurĭ atâta sântŭ de osâbite, ca şĭ aerulŭ în cele maĭ multe părţĭ a le ţăriĭ.

Lâcuitoriĭ din Ţara-de-Jos, care săntŭ obicinuiţĭ de mult să trâiască în râzboiŭ cu tatariĭ, sântŭ ostaşĭ maĭ bunĭ, dar şĭ oamenĭ maĭ salbaticĭ de cât ceil-alţĭ; maĭ mult sântŭ rascolnicĭ, şĭ nestatornicĭ; şĭ dacă nu au nicĭ unŭ protivnicŭ străinŭ cu care sâ batâ

râzboiŭ, atunce de urâtŭ pre lesne sâ amâgescŭ şî stârnescŭ zurbâ asupra maĭ marilorŭ lorŭ, încâ şî însuşî asupra Domniei. Pentru Dumnedeiasca slujbâ au puţînâ ştiinţâ, şî mulţi d'intre dânşiî, maĭ ales oamenii ceĭ proştiĭ, cu toţiĭ dîcŭ: câ fieşte-câruia omŭ este hotârîtâ de la Dumnedeŭ dîua morţiĭ luĭ, şî maĭ înainte de dîua aceia nu poate nimene nicĭ sâ moarâ, nicĭ sâ piarâ la râzboiŭ; care pricinâ le dâ lorŭ atâta de mare bârbâţîie, in cât, une-orĭ orbeşte sâ slobodŭ asupra potrivnicilorŭ lorŭ. A ucide sau a prada pe turcĭ, pe tatari şî pe evreĭ, nu socotescŭ câ este pacatŭ, nicĭ ucidere; şî cei care lâcŭiescŭ aproape de tatarĭ, furâ şî ucigŭ cu sârguinţâ; şî când facŭ vre o pradâ în ţara tâtârascâ, dicŭ câ nu au pradatŭ, ce ş'aŭ întorsŭ numai alŭ lorŭ înapoĭ, pentru câ dîcŭ câ tatariĭ nu arŭ fi avândŭ acum altâ nimicâ, fârâ numaĭ aceia ce au apucatŭ cu sîla de la strâmoşiĭ lorŭ. Precurvia este rarâ la dânşiĭ, însâ ceĭ tinerĭ, nu numaĭ câ o socotescŭ a nu fi pacatŭ, ce încâ le este cinste ca sâ iubeascâ pe ascuns curvia pânâ ce sântŭ holteĭ, asâmine ca când arŭ fi slobodĭ de toate pravilile. Pentru aceia de multe orĭ sâ aude la dânşiĭ vorba aceasta: „Fâtulŭ meŭ, fereştele de furtuşagŭ şî de ucidere, câcĭ nu te voiŭ pute izbâvi de la spânzurâtoare; iar pentru câ te veĭ culca cu cine-va, nu aĭ sâ porţi fricâ de peire, numai sâ plâteşti baniĭ pezevenclicului.“

Priimirea de oaspeţî, care o aratâ iĭ câtrâ ceĭ nemernicĭ şî drumeţiĭ, este foarte vrednicâ de laudâ; câcĭ, macar câ sântŭ pre saracĭ, din pricinâ câ sâ

află megieşi cu tatarii, însă nici odată nu este să nu dei oaspeţuluĭ salaşŭ şi mâneare, ţiindu-lŭ în darŭ trii ḑile înpreună cu dobitoculŭ săŭ. Pe celŭ nemernicŭ îlŭ priimescŭ cu feţe vesele, ca când arŭ fi fratele sau altă rudenie a lorŭ; şi unii aşteaptă cu masa până la şapte ceasuri din ḑi, şi ca să nu mănânce sînguri, trimetŭ pe slugile lorŭ pe la căi, ca să chieme la masă pe câţi drumeţi îi vorŭ întimpina. Numai sînguri Vasluienii nu au lauda aceasta, căci ii, nu numai că îşŭ închidŭ casele şi cămările lorŭ de cătră oaspeţi, ce încă când zărescŭ pe vre unulŭ că vine, atunce să tăinuiescŭ, înbracă haine sparte, şi vinŭ înapoi în chipŭ de calici, de cerŭ milostenie însuşi de la cei străini.

Lăcuitorii de Tara-de-Sus au mai puţină pricepere la războiŭ, şi nici sântŭ deprinşi aşa bine cu armele, căci ii mai bucuroşi îşi agonisescŭ pânea în sudoarea feţelorŭ lorŭ, şi o mănâncă cu linişte şi în odihnă. Asupra credinţei sântŭ plecaţi mai pânŭ la eresŭ, şi nu numai în ţinutulŭ Sucevii sântŭ vr'o 60 de Biserici de piatră, şi în toată Tara-de-Sus mai mult de 200 de monastiri mari de piatră, ce încă şi munţii sântŭ plini de Monahi şi de Sihastri, care acolo în linişte jertvescŭ lui Dumneḑeŭ viaţa lorŭ ce cuvioasă şi sînguratică.

Furtuşagŭ este între dânşii pre puţin sau nici cum, şi tot-de-a-una s'au aflatŭ buni credincioşi Domniei; şi macar de s'au şi întâmplatŭ între dânşii vre o turburare, însă şi acea au fostŭ numai din pricina boierilorŭ de Tara-de Jos. Mai înainte de

a sâ câssâtori iĭ sântŭ curaţĭ, şî sântŭ oamenĭ pre încuviinţaţĭ, precum pre rar sâ află asâmine vre unulŭ din Tara-de-Jos.

În slujbele Tăriĭ sŭntŭ maĭ harnicĭ de cât ceĭ-l-alţĭ, trebile gospodârieĭ le facŭ foarte bine, şî poroncile le înplinescŭ cu ce maĭ mare râvnâ; şî la primirea oaspeţilorŭ, sâ îndeletnicescŭ maĭ mult de cât ceĭ-l-alţi lâcuitorĭ din Tara-de-Jos.

Jiocurile Moldovenilorŭ au cu totul altâ închipuirea de cât alŭ altorŭ noroade, câcĭ iĭ nu jioacă doĭ cu doĭ sau patru cu patru, ca franceḑiĭ sau ca leşiĭ, ce joacâ maĭ multe obraze de o-dată, înprejiur sau în rândŭ, şî altâ datâ nu jioacâ bucuroşĭ, fârâ numai la nunţĭ. Când sâ ţinŭ toţĭ de mână şî jioacă înprejur cu pasŭ potrivitŭ dupâ cântare, mergândŭ despre dreapta spre stânga, atunce sâ chiamâ: horâ; iar când stаŭ în rândŭ şî sâ ţinŭ de mânâ, însă fruntea şî coada slobodă, sâ chiamâ: danţŭ, cu cuvântŭ Leşâscŭ.

La nuntâ sântŭ obicinuiţi sâ jioace maĭ înainte de cununie în ogradâ, sau şî în drumŭ, în douâ rândurĭ, unulŭ de barbaţĭ, şî altulŭ de fimeĭ. La amândouâ rândurĭ punŭ câte unŭ povâţuitoriŭ, omŭ bâtrânŭ şî cinstitŭ, care poartâ în mânĭ toiagŭ de lemnŭ politŭ, şî legatŭ la capătŭ cu naframâ cusutâ; şî unulŭ d'intre dânşiĭ trage dupâ sineşĭ pe ceĭ din randulŭ sâŭ, despre dreapta spre stânga, iar cela-l-altŭ pe ceĭ-l-alţĭ despre stânga spre dreapta, aşa în cât sâ steĭ faţâ în faţâ; dupâ aceia îndarâpt spate la spate, şî apoĭ sâ întoarce lieşte-care rândŭ cu încordare, atâta de încet ca sâ nu sâ încurce, în cât abie sâ poate zâri vre

o mişcare, sî întru amândouâ rănduri ăsî alege locŭ fieşte-care după cinstea sa. Cucoanele şî ficioarele boierilorŭ, âşi ieu locŭ după starea barbatuluĭ sau a tatalui-lorŭ; însă loculŭ celŭ d'intâiŭ este pentru povâţuitoriŭ, alŭ doile pentru nunŭ, şî alŭ triile pentru mire. Asămine şî în rănduľŭ fimeilorŭ este întâĭ povăţuitoriulŭ, apoĭ nuna, după dânsa mireasa, macar de sŭntŭ şî de stare maĭ proastâ de cât ceĭ-l-alţi. Iar la urmă să amestecâ amândouâ rânduri, şî jioacă ocolŭ înprejur, avŭndu-şi fieşte-care fimeia sa din dreapta, iar holteiĭ câte o fatâ de starea lorŭ. Une orĭ obicĭnuieşte hora să sâ întoarcă în triĭ păreţĭ sau şî în patru, sau în unulŭ, după voia şî iscussinţa povâţuitoriuluĭ.

Osăbit de jiocurile aceste ce sâ obicĭnuiescŭ pe la veselii, maĭ săntŭ şî alte jiocurĭ cu eresŭ, alcâtuite cu numârŭ nepotrivitŭ, adecâ 7, 9, 11, în care jucâuşiĭ sâ chiamâ câluşâiĭ, şi sâ adunâ o datâ întru unŭ anŭ, sâ înbracă în haine fimeieştĭ, punŭ pe capŭ cununâ de pelinŭ înpletitâ şî înpodobitâ cu alte florĭ, vorbescŭ cu glasŭ fimeiescŭ, şî ca sâ nu sâ cunoascâ ăşi învâlescŭ faţa cu pănzâ albă, şî în mânĭ poartâ sabie goalâ, ca sâ taie cu dănsa orĭ şî pe cine arŭ cuteza sâ le descopere faţa, căcĭ puterea aceasta le au dat-o lorŭ unŭ obiceiŭ vechiŭ, aşa în cât nimene nu'ĭ poate trage la judecată când facŭ vre o ucidere întru acela chipŭ.

Povâţuitoriulŭ celiĭ sâ chiamă stareţŭ, şî celŭ de alŭ doile priimiceriŭ, care şî are datorie să întrebe ce feliŭ de jocŭ pofteşte stareţulŭ, şî apoĭ s'ălŭ spuie

celor-l-alți în taină, ca să nu audă noroduls numele jocului până când nu âlŭ va vide cu ochii, pentru că il au mai mult de o sută de sărituri, din care unele așa de potrivite, în cât acia care jioacă să pare că nu să atingă de pământŭ, ce să poartă în văzduhŭ.

Cu acestă feliŭ de urmări, cu jiocuri și cu sâltări, prin toate târgurile și satele pitrecŭ acele 10 ḑile, care sântŭ intre Praznicului Înălțării și a Pogorârii Sfântului Duhŭ. Intru această vreme nu să culcă ii nicăiri fără numai supt streșinile Bisericilorŭ, căci ḑicŭ, că de să vorŭ culca la altŭ locŭ, arŭ fi chinuiți de strîgoaice; și când să întâlnescŭ pe drumŭ două cete de calușăi, batŭ războiŭ una cu cu alta, până ce ceata ce biruită face locŭ cei-l-alte; și după ce facŭ învoială de pace, apoi ceata biruită este supusă cei-l-alte nou ani; iar intâmplându-să să să omoare vre unulŭ la acestŭ feliŭ de bătălie, atunce nu să încape judecată, și nici judecătoriulŭ nu întreabă pe celŭ ce au făcutŭ uciderea. Celŭ ce intră în vre o ceată de aceste, trebui nou ani de a rândul să să fie adunatŭ împreună, iar întâmplându-să să nu să arâte vre o-dată, atunce ḑicŭ cei-l-alți că este cihnuitŭ de duhuri râle, și de strigoaice. Prostimea ce ereticoasă crede cum că are putere să gonească acelŭ feliŭ de boale, și spre vindecare face întru acestŭ chipŭ, adecă: așternŭ mai mulți la pământŭ pe acelŭ bolnavŭ, începŭ a sâri cu cântice, și a o notă anume a cântării ălŭ calcă fieste-care de la capŭ până la călcăi, și mai pe urmă îi ḑicŭ la urechi niște cuvinte alcătuite de dânșii înadins,

poroncindŭ beleşugului să să depârtezâ. Dupâ ce facŭ iĭ aceasta de triĭ orĭ în triĭ ḑile, apoĭ urmeazâ lucrarea pe care o nedejduieŭ iĭ. Şi aşa, întru acestŭ chipŭ, cu pre puţinâ ostinealâ sâ poţŭ vindeca boalele cele maĭ grele care sâ inpotrivescŭ meşteşugului doftoricescŭ. Asâmine lucrare are şi nedejduire în farmice.

CAP XIX.

Pentru obiceiurile logodnelorŭ şi a nunţelorŭ, în Moldova.

Fiindŭ câ amŭ aratatŭ pentru purtârile şi naravurile Moldovenilorŭ, socotescŭ câ cetitoriulŭ celŭ iubitoriŭ de ştiinţâ, nu va fi neprimitoriŭ ca s'âĭ descoperimŭ în scurt, şi obiceiurile ce au iĭ la logodne şi la nunţĭ.

Iĭ câsâtorescŭ pe copiĭ lorŭ la vrâsta care este hotârîtâ de Bisericâ; şi este ruşine ca sâ'şi ceará ficioara barbatŭ, câcĭ obiceiulŭ ţâriĭ este ca sâ'şi aleagâ holteiĭ nevestele, iar nu pârinţiĭ ficioarelorŭ sâ'şi caute ginerĭ. Drept aceia, plâcândŭ unuĭ holteiŭ o ficioarâ, trimete la pârinţiĭ eĭ starostĭ, care sâ chiamâ peţitorĭ, cu cuvântŭ latinescŭ care este strîcatŭ din cuvântulŭ petitores, şi aceştia ispitescŭ pe departe cugetele pârinţilorŭ ficioareĭ, ca sâ nu le fie ruşine, atunce când nu arŭ voi pârinţiĭ. Cunoscândŭ iĭ câ le este lorŭ voie ca sâ o deĭ, apoĭ mergŭ starostiĭ în casa ficioareĭ cu toate rudeniile mireluĭ, unde celŭ maĭ de frunte d'intre sta-

rostĭ începe sâ aducâ cuvântulŭ pe care l'amŭ pusŭ şî noĭ aice, pentru câ maĭ în tot loculŭ obicĭnuieşte sâ sà facâ acelaşi, adecâ:

„Moşiĭ şî strâmoşiĭ pârinţilorŭ noştri celorŭ maĭ „dinainte, umblândŭ la vînatŭ prin codri, au aflatŭ „această ţară, întru care ne aflămŭ şî noĭ acum, şî „ne hrânimŭ, şî ne dizmierdâmŭ cu mierea şî cu laptele „d'intru dânsa. Decĭ, prin pilda aceasta fiindŭ îndem„natŭ şî slăvitulŭ boieriŭ (N), au mersŭ la vînatŭ „prin câmpi, prin codri şî prin munţĭ, şî au datŭ „peste o hiarâ, care fiindŭ ruşînoasâ şî cinstită, nu „au stătutŭ faţă cu dânsulŭ, ci au fugitŭ şî s'au as„cunsŭ; şî viindŭ noĭ pe urma eĭ, ne'aŭ adusŭ întru „aceastâ casă. Decĭ, dumnevoastră trebuĭ sâ ne o „daţĭ, sau să ne arataţĭ unde au fugitŭ hiara aceasta, „pe care noĭ cu atâta ostinealâ şî sudoare amŭ go„nit'o din pustie.“ Şi maĭ adaoge încâ alte alegoriĭ şî metaforiĭ după cum sâ pricepe.

Iar pârinţiĭ ḑicŭ dintâĭ, cum câ acestŭ feliŭ de hiarâ nu au venitŭ în casa lorŭ, ce poate câ iĭ au rătâcitŭ urma, şî că e sâ va fi ascunsŭ aiurea la vre unŭ megieşŭ; însâ dacâ silescŭ starostiĭ ca numaĭ de cât sâ le o arate, atunce scotŭ pârinţiĭ înaintea lorŭ o fatâ urâtă ş bătrână, înbracată cu straie rânţuroase, şî âĭ întreabâ de este această hiara aceia pe care o cautâ iĭ. Atunce starostiĭ ḑicŭ câ nu este aceia. —

„Câcĭ hiara lorŭ este cu pârulu galbânŭ ca au„rulŭ, cu ochiĭ ca de şoimŭ; dinţiĭ eĭ staŭ ca mâr„geua, şî cu buzele roşe ca cireşele; la trupŭ ca

o leoaică, şi la peptŭ ca o gâscă; cu grumazulŭ de lebădă, degitele maĭ gingaşe de cât ceara, şi „faţa maĭ strălucitoare de cât Soarele şi Luna.“ Dacă tăgăduiescŭ părinţiĭ de alŭ doile, precum că nu le aŭ căḑutŭ de acelŭ feliŭ de hiară, atunce staroştiĭ daŭ răspunsŭ, ḑicândŭ că cǎniĭ lorŭ atâta săntŭ de adulmecătorĭ, în cât nicĭ o-dată nu i-au înşalatŭ, şi acum le-au datŭ sămnele cele maĭ adevărate, cum că hiara aceia pe care o cautǎ iĭ, este ascunsă acolo. După aceia lăudăndu-să şi cu arme şi cu silă, scotŭ apoi părinţiĭ pe fiica lorŭ, înpodobită după putinţa şi averea lorŭ; şi văḑind o staroştiĭ, ḑicŭ că aceasta este hiara pe care o cautǎ iĭ. Atunce chiamă pe unŭ preotŭ, sau dacĭ acesta este înpiedicatŭ cu alte trebĭ, apoĭ chiamă pe cei maĭ bătrânĭ din megîieşĭ, înaintea cărora âşi schimbă miriĭ inelele; şi după aceia îndată iarăşi tăinuescŭ părinţiĭ pe fiica lorŭ, şi aşaḑă masa, şi în vremea cănd şădŭ la masă, hotărăscŭ ḑiua aceia întru care voiescŭ să fie nunta. Dacă săntŭ miriĭ ficiorĭ de boierĭ, atunce fără de învoiala Domnieĭ şi fără de mărturia Arhiereuluĭ, nu poate să fie nicĭ logodna, nicĭ cununia; căcĭ cu pecetluitulŭ sau mărturia Arhiereuluĭ să ie aminte ca să nu să facă vre o nuntă înpotriva aşăḑămănturilorŭ Bisericiĭ, şi cu învoiala şi ştirea Domnieĭ, pentru ca să nu să unească maĭ de aproape prin legătura aceasta multe neamurĭ boiereşti, fără de voia Domnuluĭ.

După ce să hotărăşte ḑiua întru care are să fie nunta, atunce în luna ce dinainte, mergŭ rudeniele

dinpreună, atăt la casa mireluĭ căt şi la casa mireseĭ. şi aducŭ muzicanţĭ, care rar potŭ să fie alţiĭ de căt numaĭ Ţiganĭ, şi să ospătează uniĭ cu alţiĭ; şi după ce să rădică masa, apoĭ fetele şi alte fimeĭ cernŭ făina care este să fie pentru nuntă; pentru aceia să chiamă ace ḑi, ḑiua cernutuluĭ. Dacă săntŭ toţi dintru unŭ tărgŭ sau dintru unŭ satŭ, sau macar dacă nu săntŭ tocma cale de două sau triĭ ḑile departaţĭ uniĭ de alţiĭ, apoĭ atunce să începe veselia nunţiĭ de joĭ, la amăndouă părţile, şi ţine pănă Duminică. In ḑiua acea să gătescŭ toţi prietiniĭ şi rudeniile mireluĭ ca să aducă mireasa, şi trimetŭ înainte conacarĭ să spuie de venirea mireluĭ, iar ceĭ ce săntŭ adunaţĭ la mireasă, străjuiescŭ la drumŭ, şi caută s'ăĭ prinḑă pănă a nu sosĭ la casa mireseĭ; şi iĭ, pentru ca să nu li să întămple acesta, â'şi caută caĭ foarte agerĭ. Cănd să întămplă să să prinḑă, apoĭ la oameniĭ ceĭ proştĭ îĭ leagă pe dănşiĭ foarte vărtos, şi îĭ punŭ îndărâpt pe caĭ, iar la ceĭ maĭ de frunte, numaĭ căt îĭ încunjură rudeniile miresiĭ şi luăndu'ĭ între dănşiĭ, îĭ ducŭ la casa eĭ ca cănd i'arŭ fi robitŭ; şi după ce sosăscŭ acolo, îĭ întreabă pe dânşiĭ ce caută. Aceştia daŭ răspunsŭ că arŭ fi trimeşĭ să vestească râzboiŭ, şi că oastea îndată are să sosască, ca să ieĭ cetatea. După ce ḑicŭ iĭ cuvintele aceste, îĭ poftescŭ în lăuntru, îĭ sîlescŭ de beŭ vr-o căte-va pahare de vinŭ, şi după aceia, îĭ trimetŭ iarăşĭ înapoĭ cu vr-o căţi-va din oaspeţiĭ miresiĭ, care când vădŭ că să apropie mirele, daŭ drumulŭ conacarilorŭ cu ocărĭ, şi degrabă să întorcŭ iĭ iarăşĭ

înapoĭ. Dacă potŭ pitrecâtoriĭ mireluĭ ca s'ăĭ ajungă atunce pe dânşiĭ, apoĭ asămine îĭ leagă şî iĭ, şî îĭ ieŭ înpreună cu dânşiĭ; după care adunându-să amândouâ părţĭ de oaspeţĭ la casa miresiĭ, facŭ intrecire cu alergarea cailorŭ, dându-să bacşîşŭ celuĭ ce sâ arată maĭ cu vitejîie, adecâ: la ceĭ maĭ proştĭ o naframâ, iar la ceĭ maĭ cinstiţĭ postavŭ de bunŭ preţŭ, saŭ vre o pânzâ de matasâ. Pentru aceasta sâ trimetŭ oamenĭ înainte ca sâ puie sâmne unde sâ alerge, şî dândŭ unulŭ prin chiotŭ sâmnulŭ de plecare, atunce ceĭ ce socotescŭ câ au caĭ maĭ bunĭ, daŭ pintenĭ, şî celŭ care ajunge întâiĭ, ie acelŭ bacşîşŭ singurŭ din mâna miresiĭ, şî caluluĭ sâu i sâ pune cununâ de florĭ înpodobitâ.

Sara, după Vecernie, mergŭ la Bisericâ cu toatâ slava câtâ le este lorŭ prin putinţâ, şî primescŭ cununia. In mijloculŭ Bisericiĭ sâ aşterne unŭ covorŭ, pe care stâ mirile de a dreapta, şî mireasa de a stânga, şî supt dânsulŭ sâ pune galbinĭ, atât supt picioarele mireluĭ, cât şî supt ale miresiĭ; iar la oameniĭ ceĭ maĭ proştĭ sâ pune talerĭ, adecâ leĭ, drept sâmnŭ alegoricŭ câ iĭ nu caută la lume, ce toatâ mârirea eĭ o calcâ cu picoarele. Lângâ dânşiĭ staŭ nuniĭ care ţinŭ douâ fâcliĭ potrivite, pe când le ceteşte preotulŭ slujba cununieĭ, le schimbâ inelele câte de triĭ orĭ, şî înpodobindu'ĭ pe amândoĭ cu cununĭ, îĭ poartâ împregiur de triĭ orĭ ca unŭ danţŭ, cânţândŭ cântâreţiĭ obicĭnuita cântare, în care vreme aruncâ rudeniile pe la ceĭ ce staŭ înprejur arginţĭ mărunţĭ, nucĭ şî hemeiŭ uscatŭ, ca sâ a-

răte că cerŭ de la Dumnedeŭ, dătătoriulŭ de viață, numaĭ timpurile cele roditoare de nucĭ, de hemeiŭ, iar ce-a-l-altă bogăție şĭ înmulțire a lumiĭ aceştiei, pe toată trebuiĭ să o lepede. Pe urmă dă Preotulŭ la amândoĭ tinerĭ pâne pe care este întinsă miere de gustă de triĭ orĭ, ca unŭ sămnŭ de iubire şĭ de unire nedespărțită; şi pentru ca să deĭ Preotulŭ pricină privitorilorŭ să râdă la această prăznuire de veselie, îĭ amăgeşte de triĭ orĭ cu această îmbucătură; după care, luândŭ sfârşitŭ obiceiurile aceste, să întorcŭ apoĭ cu toțiĭ iarăşĭ la casa miresiĭ cu aceiaşĭ orânduială cu care aŭ şi venitŭ, înhobotândŭ fața miresei cu o pânză pre supțire, pe carele apoĭ o batŭ în părete la capulŭ tinerilorŭ frațiĭ sau rudeniile miresei, atunce când este să să aducă mireasa la camară.

După ce sosăscŭ la casa miresiĭ, să punŭ iarăşĭ de mănâncă şĭ beŭ până la nonă ceasurĭ de dimineață, când să aduce pe masă unŭ cucoşŭ friptŭ cu pene cu tot, iar unulŭ d'intre oaspețĭ să vără supt masă, şĭ căntândŭ ca cucoşulŭ, vesteşte răvărsarea dileĭ. Atunce toțĭ oaspeţiĭ dau câte unŭ bacşişŭ bucatariuluĭ, să rădică de la masă, iar mirele cu mireasa, ținându-să de mână stau în mijloculŭ casiĭ, pe când unŭ scriitoriŭ ceteşte cu glasŭ izvodulŭ celŭ de zăstre; şĭ apoĭ zăstrea aceasta care era maĭ înainte pusă într'o camară deosăbită ca să o vadă toțĭ oamenii, să încarcă toată întru unŭ carŭ, şĭ să aduce la casa mireluĭ.

După aceia povățuitoriulŭ sau vătăjălulŭ miresiĭ cere în numele eĭ iertăciunea de la părințiĭ săĭ, făcandŭ pominire pentru naşterea, pentru creşterea,

şi pentru alte faceri de bine care aŭ avut'o de la dânşiĭ, mulţămindu'le pentru ele, şi cerându'le blagoslovenia lorŭ, care blagoslovenie i să dă eĭ, sau însuşĭ prin gura părinţilorŭ, sau şi prin alţiĭ în numele părinţilorŭ; şi pentru amândoi rugândŭ pe Dumnedeu şi pe Angelulŭ lorŭ celŭ păzitoriŭ, ca s'ăĭ păzască şi să le deĭ dragoste deplină şi patŭ nespurcatŭ, apoĭ le daŭ să bei câte unŭ paharŭ de vinŭ, care să chiamă „băutura căiĭ celei înţalepte“; şi ast-feliŭ îĭ slobodŭ de la dânşiĭ. Când au să iasă tinerii din casă, atunce le staŭ inainte la uşă cu sabia scoasă fraţiĭ miresiĭ, sau dacă nu are fraţi, apoi fraţiĭ părinţilorŭ eĭ, şi îi propescŭ, stăndŭ în uşă cu sabia curmeziş, până ce mirele să răscumpără pe sine de la dânşiĭ cu unŭ calŭ bunŭ, sau cu altŭ darŭ ce are la îndămână. Ieşindŭ atunce, să suie mireasa numai singură într'o trăsură d'inpreună cu maica sau cu o soră a mirelui, pentru că din casa părintească nu poate să ieĭ cu sine nici slugă, nicĭ slujnică; şi aşa urmează după barbatulŭ săŭ, care merge înainte.

După ce sosiscŭ la casa mirelui maĭ deşartă vr'o câteva pahare de vinŭ, şi după aceia, duce nuna pe tineri la camară. Acolo mirele ie aminte ca să poată înţălege a-doua-ḑi oare-ce părinţiĭ nevestei pentru fiica lorŭ. Aceştia, a tria ḑi după nuntă vinŭ la dânsa cu toate rudeniile lorŭ ca să o vaḑă, care venire să chiamă „cale pre mare“ pentru că întru aceia călătorie, după cum să întămplă, sau să înpărtăşăscŭ părinţiĭ de cinste multă, saŭ de ruşine multă; căcĭ, dacă să află fiica lorŭ

ficioară, atunce nu numaĭ sântŭ toate bune, ce încâ şî ospâtează cu masâ frumoasâ, la care să aduce după aceia şî cămeşa miresei pe unŭ blidŭ cu sâmnele ficioriei, şî o arată pe la toţĭ, la care obicînuieşte sâ arunce fieşte-carele câte unŭ bacşîşŭ micŭ; însâ aceasta sâ face numaĭ între oamenii ceĭ proştĭ, iar la ceĭ cinstiţĭ sâ arată numaĭ la socri.

Iar dacâ fiica lorŭ ş'aŭ strîcatŭ ficioria maĭ dinainte, atunce a douâ ḑi, dupâ mâncare, chiamâ mirele la sîne pe toate rudeniile luĭ, şî le arată câ nu s'aŭ gâsitŭ mireasa ficioarâ. Atunce iĭ cautâ câruţele cele maĭ râle, cu curâle rupte înhamâ pe pârinţiĭ imireseĭ în locŭ de caĭ, dupâ ce vinŭ, şî pe e o punŭ în câruţâ, iar pe dânşiĭ iĭ sîlescŭ cu bâtâĭ ca sâ o tragâ sînguri până la casa lorŭ, şî aşa o ducŭ înapoĭ ca pe o curvâ, şî nimene nu poate sâ le facâ sminteală la drumŭ. Indrâḑnindŭ cine-va sâ sloboadâ pe dânşiĭ din mânele lorŭ atunce unulŭ ca acela, osâbit de alte bâtâĭ, sâ maĭ pedepssâşte şî de cătrâ judecâtoriulŭ loculuĭ, ca unŭ câlcâtoriŭ de Pravilele şî de obiceiurile Ţâriĭ.

Iar zăstrea mireseĭ toatâ o propeşte barbatulŭ iĭ, şî toatâ cheltuiala care aŭ fâcut-o elŭ la nuntâ, o înplineşte cu poronca judecâtorilorŭ de la pârinţiĭ acia care nu ş'aŭ pâḑitŭ pe copilulŭ lorŭ.

Aşa să urmează între ţărani cu bieţiĭ oameniĭ acia; ceĭ maĭ de frunte însă âşĭ pâzâscŭ maĭ de aproape pe fetele sale, în cât nu poate aşa lesne sâ sâ întâmple unele ca acele; iar de sâ şî întâmplâ sâ nu fie vr'o una ficioară, atunce înplinescŭ pârinţiĭ

ficioria prin zăstre maĭ mare, cu sate şi cu banĭ; şi nemulţămindu-să ginerile lorŭ nicĭ cu aceia, apoĭ âşĭ ieu pe fiica lorŭ iarăşi înapoĭ, şi luĭ îĭ daŭ voie ca să ieĭ pe alta.

Când cunună Domnia, atunce să pune masa în Curtea Domnească, şi mireluĭ să dă asămine gugiumană ca şi celŭ Domnescŭ, înpreună cu unŭ calŭ; la masă şăde de a dreapta Domnuluĭ cu gugiumannlŭ pe capŭ, şi toate slugile Curţiĭ Domneştĭ ălŭ slujăscŭ asămine ca şi pe Domnulŭ lorŭ. Când merge la Biserică sau la casa luĭ, i să face alaĭ ca şi celŭ Domnescŭ, cu muzica Moldovinească şi ce turcească.

Atria ḑi merge înpreună cu mireasa cu daruri la Domnŭ şi la Doamnă, şi mulţămescŭ pentru o cinste aşa mare ca aceia.

CAP. XX.

Pentru obiceiurile îngropării în Moldova.

Moldovenii îngroapă pe morţiĭ lorŭ cu orânduiala aceia care este aşăḑată de Biserică. Indată după ce moare cine-va, ălŭ spală cu apă caldă, şi până a nu amorţi trupulŭ mortuluĭ, ălŭ înbracă cu hainile luĭ cele maĭ noue şi maĭ bune, şi după aceia ălŭ punŭ pe o năssălie în mijloculŭ şaleĭ saŭ a tinḑiĭ; însă nu ălŭ îngroapă îndată în ḑiua aceia dintâiĭ, ce aşteaptă până atria ḑi,

ca nu cum-va să să întămple saŭ îngroape de viŭ pe unŭ bolnavŭ carele numaĭ au fostŭ leşînatŭ.

După ce audŭ clopotele, să adună megieşiĭ de să tănguiescŭ şi iĭ înpreună cu rudeniile mortuluĭ; şi în ḑiua îngropăriĭ încă vinŭ cu toţiĭ, pitrecŭ pe mortŭ la Biserică, mergăndŭ preoţiĭ înainte şi rudeniile în urmă, şi după săvărşirea Prohoduluĭ, ălŭ îngroapă în ţintirimulŭ Bisericeĭ.

Când moare vre unŭ boieriŭ de oaste, atunce caiĭ luĭ să înbracă cu postavŭ negru, şi deasupra lorŭ să punŭ hainele luĭ cele maĭ de preţŭ, şi înaintea năssăliei să duce o suliţă de care este spănzurată o sabie cu mănunchiulŭ în jos; de amăndouă părţile mergŭ vr'o câţi-va ostaşi înzăuaţi şi încoifaţi, şi în ochiĭ cailorŭ să pune mustŭ de ceapă saŭ prafŭ de puşcă, ca să să arăte ca când arŭ plănge şi caiĭ asămine ca şi oamenii pentru moartea stăpânuluĭ lorŭ.

Trupulŭ unuĭ boieriŭ ălŭ pitrece însuşĭ Domnulŭ cu totŭ alaiulŭ. Dacă aŭ fostŭ elŭ unulŭ din ceĭ maĭ marĭ, atunce să duce înaintea luĭ sămnulŭ săŭ de boierie până la groapă, şi după aceia să aduce sămnulŭ iar şi înapoi în *Spatărie* saŭ în Divanŭ, iar loculŭ boieriei luĭ rămâne deşărtŭ celŭ maĭ puţin triĭ ḑile.

Jălirea nu este la toţi de o potrivă. Când moare vre unŭ ţaranŭ, trebuĭ ficioriĭ luĭ să umble şasă lunĭ cu capulŭ golŭ, macar de este şi la mijloculŭ ierneĭ, s'ăşĭ lese părulŭ şi barba, şi căt de departe să aibă a merge, nu cutează săʼşĭ învâlească capulŭ

cu nimicâ. Asămine şî ceĭ maĭ de frunte obicinuiesŭ maĭ înainte să urmeză patru-ḑăcĭ ḑile, iar acum au părăsîtŭ acestŭ feliŭ de eresŭ, şî numaĭ cât înbracă haine cernite, şî ăşĭ lasă părulŭ capuluĭ să crească.

Când moare fratele vre uniĭ ficioare de ţăranŭ, atunce e după obiceiŭ taie din părulŭ capuluĭ săŭ, de âlŭ leagă la Crucea care să pune la mormăntulŭ frăţîne-sâŭ; şî ie aminte întru unŭ anŭ să nu lipsască de acolo, saŭ sâ nu cadâ jios; iar întâmplăndu-sâ sâ lipssască, atunce maĭ pune iarăşĭ de aldoile altă legătură de pârŭ.

Iĭ de obştie unŭ anŭ de ḑîle, în toate Duminicile, mergŭ cu toţiĭ la mormânturi, şî plângŭ pe morţiĭ lorŭ. Ceĭ maĭ bogaţĭ nâimescŭ fimeĭ care ştiŭ a cănta osâbite stihurĭ de jâle, în care arată ele mişâlia şî ţicâloşîia vieţiĭ aceştieĭ, după cum sâ poate vide d'intru acestŭ stihŭ, care maĭ toate începŭ asâmine, adecă: „Plăngŭ şî mâ tănguiescŭ pentru viaţa ce „râ a lumiĭ aceştie, care sâ rupe ca şî aţa“

Dupâ aceia, ca când arŭ fi mortulŭ viŭ, aşa âlŭ întreabâ pentru multe lucrurĭ, şî ḑicŭ câ s'aŭ suparatŭ de lumea aceasta, şî câ nu voieşte sâ le deĭ răspunsŭ. Iar maĭ la urmâ ḑicŭ, că pentru multele rugăminte a rudeniilorŭ luĭ, mortulŭ sâ umileşte şî începe sâ vorbească, şî iĭ învaţă pe dânşiĭ ceia ce au să facă şî ceia ce trebuiĭ sâ părâsască; şî de la unŭ timpŭ ḑicŭ câde acum înainte nicĭ va maĭ vorbi cu dânşiĭ, nicĭ să va maĭ întoarce înapoĭ, pentru căelŭ au începutŭ a gusta

din disfătările Raiuluĭ, pe care le au gătitŭ Dumneḑeŭ slugilorŭ Luĭ celorŭ credincioase; — şî altele multe de aceste bârfiturĭ fimeieştĭ.

PARTEA A TRIA.

Pentru starea Bisericească, şi celorŭ învăţaţi în Moldova.

CAP I.

Pentru Legea Moldovenilorŭ.

Lenevirea celorŭ maĭ înainte de noĭ, este sîngura pricină de nu putemŭ să spunemŭ acum ce feliŭ de Lege au avutŭ lăcuitoriĭ Moldoveĭ înainte de a răsări soarele Dreptăţiĭ în părţile noastre. De vomŭ voi să credemŭ cum că Daciĭ ceĭ vechĭ s'aŭ ivitŭ din Schiḑĭ, după cum ḑicŭ înpreună şi toţĭ Istoricii ceĭ care ne săntŭ nouă cunoscuţĭ, atunce găndescŭ că şi prepusulŭ acesta va fi adevăratŭ, precum că şi iĭ s'aŭ închinatŭ tot la aceiĭ idolĭ la care mărturisăscŭ hronicile russăştĭ că s'aŭ închinatŭ şi Schiḑiĭ, adecă la Perun, Dumneḑeulŭ tunetuluĭ; Bolos, alŭ dobitoacelorŭ; Pohvist, alŭ văzduhuluĭ; Lado, alŭ veselieĭ; Cupalo, alŭ săcerişuluĭ; şi la alţĭ idolĭ ca aceştia, precum: Osliado, Corza, Daşuba, Striba, Semargle şi Mocoza.

Şi sâ vedi câ şi Romanii, pe care nici unŭ Norodŭ nu i'au întrecutŭ cu eresurile, nu numai câ nu au pârăsitŭ slujba ce vechie a idolilorŭ, ce încâ au maĭ înmulţit'o şi cu de aĭ lorŭ. Acesta va crede-o pre lesne fieşte-care, numai de îşi va aduce aminte pentru Romanĭ, cum cà iĭ orĭ şi când biruieu vre o ţarâ, jârtveu atâta la idolii neamuluĭ celuĭ biruitŭ cât şi la aĭ lorŭ. Ba încâ şi când au biruitŭ ii Eghipetulŭ, adecà pe maica ce roditoare a idolilorŭ, au şi luatŭ cu dânşiĭ mulţi idolĭ de acolo, şi aducându'ĭ la Roma, au jârtvitŭ înpreunâ şi acelora.

La aceasta sâ mai adaoge şi oarba credinţă, pe care o aveu toţi cei ce erau plecaţi cu totul asupra slujbeĭ idolatre, în cât nu numai fieşte-care ţarâ, ce încâ şi fieşte-care casnicŭ ave idolulŭ de casâ pâḑitoriŭ vieţii luĭ, în care crede câ poartâ grijă osàbitâ pentru dânsulŭ; şi cum câ cela ce nu sâ înpacâ cu idolii luĭ, nicĭ ţara nu pute sâ le o stâpâneascâ cu norocire, nici în casa sa nu pute sâ trâiascà cu pace.

Insâ vremea în care au stâmpitŭ în Moldova eresulŭ pâgânescŭ şi s'aŭ primitŭ legea Xristieneascâ, n'o aratâ istornicii nicĭ cu o mârturie luminatâ; iar sâ socoteşte cu pârere, câ întâiĭ supt stâpânirea marelui Constantin Împaratulŭ s'aŭ începutŭ în Dacia la videre deprinderea legeĭ Xristieneştĭ; pentru câ în vremea luĭ Constanţie, fiiulŭ marelui Constantin, aveu amândouâ Daciile Arhiereiĭ lorŭ, dupâ cum adivereazâ tipiculŭ Soboruluĭ de la Sardia. Sâ poate însâ câ şi în vremea dinainte, sâ vorŭ fi plecatŭ mulţi a urma Steagulŭ luĭ Xristos, prin învaţâturile cele sângerate ale Mucenicilorŭ.

Iar acum totŭ neamulŭ sâ ţîne de Biserica Răsâritului, nu are cugete străine nici pentru o închietură a Credinţiĭ, nu pârăseşte nimică din cele ce sântŭ poroncile de Biserică, şî nu face nimică care este propitŭ de Dânsa.

Vre unŭ eresŭ, vre unŭ ereticŭ nu s'aŭ arătatŭ nici o-dinioară în Moldova, cu cât maĭ puţîn sâ sâ poată încuiba în e. Poate câ este şî din pricina aceasta, pentru câ Norodulŭ nici o dată nu au primitŭ bogoslovia sholaticească, şî meşteşugurile cele amâgitoare ale celorŭ îmboldltorĭ; ce au credutŭ câ învăţătura Evangheliei şî a Sfinţîlorŭ Părinţĭ, şî fâră de şcoale este îndestulă pentru mântuirea sufletelorŭ.

Nicĭ o lege nu este urâtă Moldovenilorŭ ca legea ce papistâşască, mâcar de sâ şî ţînŭ de Biserica Apusuluĭ o mulţîme de lăcuitorĭ Ungurĭ, care au şî unŭ Episcopŭ la Bacăŭ.

Ḑicŭ, dar, câ toate cele-l-alte legĭ ereticeştĭ, sântŭ cunoscute şî pre lesne sâ înţâlege departarea lorŭ de la Biserica ce Pravoslavnică. Papistaşiĭ ascundŭ încâ chipulŭ lorŭ celŭ de lutŭ supt cojoculŭ lorŭ de oaie, căcĭ iĭ une orĭ numescŭ pe Pravoslavnicĭ fraţĭ, şî une orĭ şizmaticĭ şî achefalonĭ, adecâ fără de capŭ, pentru câ nu cinstescŭ pe Papa ca pe unŭ Capŭ alŭ Bisericeĭ; iar alte orĭ îĭ numescŭ ereticĭ, şî pentru aceia prostimea nu poate să osâbească binele din rău, ca să sâ poată pâzî de veninulŭ lorŭ.

Decĭ, iată că neînduplecarea Moldovenilorŭ la nicĭ unŭ feliŭ de eresŭ, să vedĭ că au fostŭ statornică, rămâindŭ de a pururea supt Biserica Răsări-

tuluĭ, căcĭ totŭ acela care ştie istoria Bisericiĭ, pre bine va fi şĭ ştiindŭ, că Ungaria şĭ Ardealulŭ unde au lăcuitŭ patrioţiĭ noştri mai nainte de discălicarea luĭ Dragoş, nicĭ o-dată nu au fostŭ supuse Scaunuluĭ Ţarigradescŭ şĭ Grecescŭ, ce tot-de-una au fostŭ supt Scaunulŭ Romeĭ. Drept aceia şĭ lăcuitoriĭ lorŭ au fostŭ fiĭ aĭ Bisericiĭ Apusuluĭ până a nu răzbate în-trânsele eresurile luĭ Luter şĭ ale luĭ Calvin; şĭ fiindŭ că următoriĭ luĭ Dragoş tot-de-una s'aŭ ţinutŭ Legea care au fostŭ avut-o iĭ mai nainte acolo, — căcĭ nicăirĭ nu să ḑice că arŭ fi părăssitŭ iĭ Biserica Apusuluĭ, şĭ s'arŭ fi lipitŭ de Biserica Răsărituluĭ — pentru aceia este vederat că tot aceiaşĭ învăţătură au fostŭ într'aceia vreme şĭ la Biserica Apusuluĭ pe care o are acum numaĭ Biserica Răsărituluĭ, căcĭ în urmă Apusulŭ au căḑutŭ din credinţa ce adivarată Xristienească, iar nu Răsăritulŭ. Să lăsămŭ însă aceasta şĭ să venimŭ la pricina noastră.

Moldoveniĭ ţînŭ mărturisîrea Credinţeĭ după cum au alcătuit-o Sfinţiĭ Părinţĭ la Soborulŭ de la Nissea, şĭ adăugirea papistăşască: „şĭ de la fiiulŭ“ o leapădă. Pentru purcederea Sfântuluĭ Duhŭ credŭ asămine precum ḑice Xris. la Evanghelia de la Ioan; şĭ după cum nu primescŭ purcederea de la Fiulŭ, asămine nu primescŭ nicĭ adăugirea luĭ Palama, care ḑice: „de „la Tatălŭ singurŭ“. Iĭ au şăpte Taine, şĭ Cina ce de taină o ţînŭ după aşaḑarea Sfinţilorŭ Părinţĭ, a luĭ Vasîlie celŭ Mare şĭ a luĭ Ioan Xrisostom; o şĭ săvărşăscŭ cu păĭne dospită, şĭ să înpărtăşăscŭ supt amăndouă forme, a pănii şĭ a vinuluĭ.

Icoanile Sfinţilorŭ le cinstescŭ, însâ nu cioplite ce numaĭ zugrâvite, şî ḑicŭ câ numaî luĭ Dumneḑeŭ sîngurŭ sâ cuvine slujbă. Iĭ credŭ câ drepţiĭ încă nu au ajunsŭ desăvârşit disfatarea Raiuluĭ, ce o aşteaptâ pănă la ḑiua Judecăţiĭ înpreună cu Pavel, şî aŭ în sufletele lorŭ nedejde fără de îndoială, care credinţă le pricinuieşte lorŭ bucurie atăt de nespusă, în căt nu le lipssăşte nimicâ pentru vredniciile lorŭ. Iar în Purgatoriŭ iĭ nu credŭ, însă adiverează că pacatele cele micĭ să potŭ ierta şî după moarte, prin rugăciunile Bisericiĭ şî prin milosteniĭ. Sfânta Scriptură o cetescŭ în Bisericâ după tălmăcirea celorŭ 70 dascali, iar Bulgato şî toate cele-l-alte tălmăcirĭ le leapădă.

Osăbit de Miercurĭ şî de Vinerĭ, Moldoveniĭ postescŭ de 4 orĭ pe anŭ la vremile orănduite; şî postulŭ celŭ Mare şî a Precurateĭ Ficioareĭ, sâ înfrăneazâ încă şî de peşti. Maĭ săntŭ uniĭ care din eresŭ mare ce au, nicĭ Lunea nu mânâncâ carne, şî singurĭ iĭ âşî maĭ facŭ încâ şî alte posturĭ, precum la Praznîculŭ Sfântuluĭ Atanasie, Gheorghie şî Dimitrie. Unele din fimeĭ, macar de nu sâ şî înbracâ cu haine monahiceştĭ, sâ hotârâscŭ din buna lorŭ voinţă ca sâ nu mânânce carne întru toatâ viaţa.

Osâbit de aceasta, prostimea în Moldova ca şî întru alte ţărĭ care încâ nu are ştiinţâ pentru învăţăturĭ, este foarte plecatâ asupra eresurilorŭ, şî nu este încâ desâvârşit spalatâ de tina sa ce vechie; în cât şî la nunţĭ, la îngropărĭ, şî la alte întâmplârĭ ştiute de dânşiĭ, cinstescŭ prin stihurĭ şî cântârĭ nişte Dumneḑăirĭ necunoscute şî duhlui-

toare a idolilorŭ Dacĭ, precum: Lado şĭMano [1], Zîna [2], Dragaica [3], Doina [4], Stahia [5], Draculŭ dintăiŭ [6], Ursîtele [7].

[1]) Numele aceste le cântâ maĭ ales la nunţĭ; pentru aceia sâ vedí câ sâ înţălegŭ a fi Vinerea şĭ Cupidon, pâḑitoriĭ dragosteĭ câsnice.

[2]) Alcâtuirea acestuĭ cuvântŭ sâ poate socoti câ este din numele Diana, însâ iĭ obicĭnuiescŭ alŭ numi cu numârŭ înmulţĭtŭ, adecâ: ḑînele; şĭ iscodescŭ ḑĭcândŭ câ sântŭ niscaĭ ficioare frumoase, care dâruiescŭ frumusseţa.

[3]) Aceasta sâ înţâlege a fi Ceres cum sâ vedi, câci la vremea anuluĭ când începŭ a sâ coace sâmânâturile, sâ adunâ la unŭ locŭ toate fetile ţaranilorŭ de prin satele ce sântŭ pe aproape, şĭ alegŭ pe ce maĭ frumoasâ dîntre dânsele, îĭ punŭ numele Dragaica, şĭ cu mare tovârâşiie mergŭ cu dânsa prin ţarinĭ, împodobind-o cu cununâ împletitâ de spice şĭ cu basmale multe, şi îĭ daŭ în mânele eĭ cheile de la şurele saŭ grajdiurile lorŭ. Dragaica aceasta întru acestŭ chipŭ înpodobitâ, cu mânele întinse şĭ cu basmalele legate asupra vântuluĭ ca când arŭ zbura, merge acasâ de la ţarinĭ, şĭ umblâ prin toate satele megieşe cântândŭ şĭ sâltândŭ înpreunâ cu toate tovârâşiţele eĭ, care de multe orĭ o numescŭ pe dânsa şĭ stâpânâ lorŭ. Toate fetile ţaranilorŭ din Moldova cu mare poftâ sâ trudescŭ dupâ cinstea aceasta, macar de şĭ sântŭ ele obicĭnuite sâ cânte tot-de-una, cum câ aceia care agiunge să fie Dragaicâ, nu poate sâ sâ mârite pânâ dupâ triĭ anĭ.

[4]) Sâ vedi câ acesta au fostŭ la Dacĭ numele luĭ Mars saŭ Bellona, pentru câ sâ pune la începutulŭ cântârilorŭ celorŭ de râzboiŭ.

[5]) Bârfescŭ câ este o fimeie cu chipŭ de urieşŭ, care strâjuieşti pe la casele cele vechĭ pârâsite, şĭ maĭ vârtos pe la ḑĭdiurile cele ce sântŭ în pâmântŭ, şĭ pe la comorĭ.

[6]) Aşa numescŭ iĭ pe duhurile cele ce ḑĭcŭ câ lâcuiescŭ în apâ.

[7]) Ḑicŭ câ sântŭ douâ fimeĭ care sâ aflâ faţâ la naşterea copiilorŭ, şĭ le împârţâscŭ darurĭ sufleteştĭ şĭ trupeştĭ dupâ voia lorŭ, şi hotârâscŭ maĭ nainte toatâ norocirea saŭ nenorocirea ce este sâ întîmpine pe copilŭ în toatâ viaţa luĭ.

Frumoasele [8]), Sîmzîienele [9]), Jioî Marţele [10]), Papaluga [11]), Chyraleica [12]).

---

[8]) Aceste, ḑîcŭ iî, câ sântŭ neveste din vâzduhŭ, care îndrâgescŭ de multe orî pe ficiorîî ceî tinerî şî frumoşî. Pentru aceia când loveşte de naprasnâ pe vre unŭ omŭ tânârŭ slâbânogirea, saŭ vr'o damla, atunce daŭ iî vina boalelorŭ acestora numaî sîngur Frumoaselorŭ acelora, ḑicăndŭ câ acela schimbându'şî ḑragostea în urâciune, şî umblândŭ cu dânsele în pizmuire, âşî râsplâtescŭ ele întru acestŭ chipŭ pentru neascultarea luî.

[9]) Acesta este numele ḑileî Sfăntuluî Ioan Botezătoriulŭ, şî ḑîcŭ iî că Soarele salteazâ în ḑiua Praznicului acestuî Sfântŭ. Pentru aceia toţî ţaraniî sâ scoalâ atunce maî nainte de lumina ḑileî de privescŭ la ivirea Soareluî cu ochiî ţîntiţî; şî fiindŭ câ ochiulŭ nu poate suferi îndelung lumina aceasta, ce începe a salta, pentru aceia iî socotescŭ câ saltarea aceia este a Soareluî; şî dupâ ce facŭ ispita aceasta, sâ ducŭ iarâşî pe la casele lorŭ cu bucurie.

[10]) Aşa numescŭ iî pe nişte fimeî, care ḑîcŭ câ umblâ pe la toate casele dimineaţa în Jioia Patimilorŭ, la care vreme pe la toate casele sâ face focŭ; şî ḑîcŭ, câ aceste fimeî, dacâ gâsâscŭ atunce pe vr'o fimeie din casâ dormindŭ, o facŭ de acolo înainte de este leneşâ la totŭ lucrulŭ peste anŭ.

[11]) Vara, când este sâcetâ cu primejdie pentru sâmânâturî, îmbracâ ţaraniî pe o copilâ maî tânârâ de ḑâci anî cu câmeşâ de frunzâ de copaciŭ şî de buruienî, şî cu toate cele-l-alte copile şî copiî de vrâsta ieî umblâ jucândŭ şî cântândŭ, şî cum sosâscŭ la fieşte-care casâ, obicinuiescŭ babele sâ le toarne pe capŭ apâ râce. Cuvintele pe care le cântâ ele atunce sântŭ maî întru acestŭ chipŭ „Papalugo, suite la Ceriŭ, şî deschide porţîle luî, şî ne trimete ploaie de Sus, ca sâ creascâ grăulŭ, popuşoiulŭ, malaiulŭ“ şî altele.

[12]) Sâ asâmâneazâ cu rugâciunea Xristianilorŭ „Chyrie Eleson“ de unde şî este alcâtuitâ, căcî fieşte-carele casnicŭ obicinuieşte la Botezulŭ Domnuluî sâ facâ o Cruce de lemnŭ, şî o înpodobeşti dupâ putinţa luî cu pânzâ albâ saŭ cu o materie de matasâ, şî dupâ vecernie o poartâ ca o Litanie prin toate casele, întovârăşîtâ de o mulţîme de copiî, care pe toatâ minuta strîgâ cuvântulŭ acesta: Chyraleisa! Chyraleisa!

Colinda [13]), Turka [14]), Zburătoriulŭ [15]), Miadănoapte [16]), Striga [17]), Tricolicĭ [18]).

[13]) Aceasta sâ potriveşte cu cuvăntulŭ "Calendis" a Romanilorŭ, şî sâ obicînuieşte în multe chipurĭ la începutulŭ fieşte-căruia anŭ noŭ, atât la prostime cât şî la ceĭ marĭ.

[14]) Este o jioacâ care s'aŭ iscoditŭ in vremile cele vechĭ din pricina urâciuneĭ ce aveu Moldovenii asupra turcilorŭ. Aşa dar în ḑiua de Crâciun, înbracâ pe unulŭ cu unŭ sacŭ de pânzâ, la care leagâ unŭ capŭ de boŭ, şî peste elŭ încalicâ altulŭ, tocmitŭ ca când arŭ fi ghiebosŭ, şî aşa mergŭ pe la toate casele şî ulițile cu jiocurĭ şî cu cântârĭ.

[15]) Iĭ dîcŭ şî credŭ câ aceasta arŭ fi o nâlucâ de omŭ tânârŭ şî frumosŭ, care sâ apropie noaptea de ficioare, maĭ vârtos de neveste tinere, de face toată noaptea cu dânsele lucru necuviinciosŭ; şî nu sâ poate vide de câtrâ ceĭ ce âlŭ pândescŭ pe dânsulŭ. Iar noi amŭ auḑitŭ, cum câ oare-care barbațĭ maĭ cu inimâ au prinsŭ *Zburătorĭ* de aceştia, pe care aflându-ĭ cu trupŭ ca şî alte ființĭ, i'au pedepssîtŭ precum li s'aŭ câḑutŭ.

[16]) Ḑicŭ câ este o nâlucâ, care umblâ pe la râspintinile câilorŭ de la apunerea Soareluĭ şî pânâ la miaḑâ-noapte, şî sâ priface în totŭ chipulŭ.

[17]) Aceasta este alcâtuita din cuvântulŭ grecescŭ „Strigaĭ" care şî la Moldovenĭ are aceiaşî înțâlegere ca şî la Romanĭ, adecâ câ arŭ fi o babâ bâtrânâ, care cu meşteşugŭ diavolescŭ omoarâ pe copiĭ ceĭ de curând nâscuțĭ. Acestŭ eresŭ stâpâneşte însă maĭ mult pe Ardileni, căcĭ dupâ cum iĭ ḑîcŭ când începe a umbla Striga, sâ gâsâscŭ atunce copiĭ morțĭ în leagânŭ, fârâ sâ fi fostŭ macar ceva bolnavĭ. De aceia, avândŭ iĭ prepusŭ pe vre o fimeie bâtrânâ, o leagâ pe una ca aceia de mânĭ şî de picioare, şî o aruncâ în apâ; şî dacă sâ afundâ, ḑicŭ câ este nevinovatâ, iar dacâ pluteşte asupra apiĭ, apoĭ ḑîcŭ câ este vinovatâ, o scotŭ din apâ, şî o ardŭ de vie fârâ de a maĭ face cercetare, macar de şî strîgâ e înzadar pânâ la sfîrşitulŭ eĭ că nu este vinovatâ . . . . !

[18]) Iĭ înțălegŭ prin aceasta nişte vrâjĭ, prin carele sâ potŭ priface oameniĭ în chipŭ de lupŭ şi de alte hiare stricătoare, şî potŭ sâ le ieĭ firea lorŭ întocma, şî sâ deĭ nâvâlire asupra oamenilorŭ şi asupra dobitoacilorŭ, şî facâ vatâmare.

Legătura [19]), Dizlegătura [20]), Farmiculŭ [21]), Discânteculŭ [22]).

---

[19]) Aceasta ḑicŭ iĭ câ arŭ fi unŭ feliŭ de vrajâ, cu care să poate zâticni pe mirele de a sâ împreuna cu mireasa; şî maĭ ḑicŭ că sâ poate propi cu dânsa pe lupĭ şi pe alte hiare salbatice, ca să nu poată face strîcâciune la oĭ şî la alte dobitoace.

[20]) Este vindecarea vrâjiĭ de maĭ sus, pri care poate sâ sâ facâ alte mijlocirĭ de aceste maĭ puternice dupâ cum ḑîcŭ iĭ.

[21]) Sâ obicînuieşte la proslime de să ḑîce cum că fimeile potŭ cu această mijlocire sâ facâ pe aĭ lorŭ iubiţi ca să fie plecaţĭ asupra lorŭ saŭ pe ceĭ care le săntŭ lorŭ urîţĭ, să'l facâ ca sâ nebunească.

[22]) Acesta este unŭ feliŭ de vrajâ, cu care ḑicŭ iĭ câ să potŭ vindeca toate boalele care nu săntŭ de moarte. Voiescŭ şî eu despre această pricină să povestescŭ oare-ce aice, precum am vâḑutŭ însuşĭ în patria me, adecâ: Camaraşulŭ celŭ mare alŭ Tatăluĭ meŭ ave unŭ calŭ foarte scumpŭ, care fiindŭ muşcatŭ de unŭ şărpe la cămpŭ, atâta s'aŭ umflatŭ, in căt să ḑîce câ nu este prin putinţă ca să sâ poatâ vindeca. Chiemândŭ elŭ atunce pe o fimeie bâtrânâ ca să vadâ pe calŭ, i'aŭ ḑisŭ luĭ fimeia ca sâ caute unŭ izvorŭ, şî sâ aducâ apâ negustată de nimene, cât de îngrabâ; şî umblândŭ elŭ ca sâ trimatâ pe sluga luĭ după apâ, i'aŭ ḑisŭ bâtrăna ca să meargă însuşî elŭ, dacâ voieşte să'ĭ trăiască calulŭ. Atunce au ascultat-o pe dânsa boierulŭ şî i'aŭ adusŭ unŭ vasŭ cu apă, pe care discântând-o e cu nişte cuvinte vrâjăştĭ, apoĭ i'aŭ dat-o luĭ ca sâ o beiĭ. Dupâ ce au bâut-o cam cu greŭ, pentru câ au fostŭ adusŭ pre multâ apâ, îndatâ au vâḑutŭ câ au începutŭ calulŭ s'âşĭ vie în fire, care zâce la pâmântŭ maĭ mult mortŭ, iar elŭ au începutŭ a sâ umfla şî a dobândi durerĭ nesuferite. Maĭ discântândŭ baba de al'doile, s'aŭ fâcutŭ calulŭ sânâtosŭ pânâ într' unŭ şvertŭ de ceasŭ; iar boieriulŭ au varsatŭ apa din sîne fârâ de aĭ râmâne luĭ înurmâ vr'o durere saŭ vr'o bubâ din pricina aceia. Altâ babâ iarâşi unŭ grajdiŭ plinŭ de caĭ cu râie, asâmine cu discântece în puţine ḑile aŭ vindecatŭ desâvârşit, macar de şî au fostŭ caiĭ cale de triĭ ḑile departaţi de dânsa, şî numaĭ ḑicăndŭ cuvintele acele vrăjăştĭ peste părŭ de calŭ. — Şî acesta încă o ştiŭ eu însumĭ.

Bergelatulŭ [23]) ; şĭ altele de aceste *).

CAP II.

Pentru stăpânirea Bisericească.

Povăţuirea ce pe dinafără a Bisericiĭ este numaĭ a Domnieĭ, care ie aminte cu sărguinţă şĭ cu purtare de grijă, ca urmările şĭ învăţăturile barbaţilorŭ celorŭ Bisericeştĭ, să fie în tocma după aşădământulŭ Credinţeĭ ; ca nicĭ unulŭ dintre dânşiĭ să nu să abată din drumulŭ Adivăruluĭ, şĭ să tăinuiască inimă de lupŭ supt cojocŭ de oaie; şĭ ca păstoriĭ să nu fie leniş̧ĭ pentru turma lorŭ, saŭ să deĭ vr'o sminteală prin pildă râ.

---

[23]) Aceasta ḑicŭ Moldoveniĭ că este unŭ felĭŭ de minune, prin care potŭ iĭ s'âşĭ cunoască maĭ nainte totŭ noroculŭ şĭ nenoroculŭ, care are s'âĭ întimpine pe dânşiĭ peste anŭ, şĭ pe care o cearcă iĭ în noaptea care este spre ḑiua ce dintâiĭ a luĭ Ianuarie, cu vergĭ, cu linte, cu bobŭ, şĭ cu oale, pe care le aşaḑă iĭ de la o laltă, după cum ştiu.

*) Capulŭ acesta au fostŭ vrednicŭ de oare-care adăugire, însă âmĭ lipssâşte mie vremea ce trebuincioasă la aceasta. Inca şĭ eresurile sântŭ vrednice de luare aminte a filosofilorŭ şĭ a Xristianilorŭ, căcĭ ele potŭ să deĭ pricină de cugetărĭ folositoare; iar mie âmĭ pare râŭ că Domnulŭ Cantimir s'aŭ aratatŭ la capulŭ acesta ca unŭ omŭ care nu era slobodŭ de eresŭ; însă âĭŭ desvinovăţâşte vremea luĭ, şĭ eŭ nu m'amŭ înduratŭ ca să'ĭ schimossâscŭ cartea luĭ prin micşurarea capuluĭ acestuia. (Noticia primeluĭ editoriŭ).

Iar purtarea de grijă ce din lăuntru pentru suflete, cum să le îndrepteză pe calea ce Cerească, este încredințată Mitropolitului, carele ca unŭ păstoriŭ credinciosŭ şi ca o slugă privighitoare alŭ Domnului, cercetează Bisericile Luĭ, le aşadă lorŭ preuţĭ, maĭ cu înduplecare din ceĭ care sântŭ plinĭ de Duhŭ Sfântŭ de cât din ceĭ care au înţălegire pentru ştiinţă, şi nimică nu părăsăştĭ din cele ce socoteştĭ elŭ că sântŭ de trebuinţă pentru păşunea şi pentru mântuirea oilorŭ luĭ.

Însă, fiindŭ că după ce s'aŭ înmulţitŭ la numărŭ lăcuitorii Moldoveĭ, s'aŭ pre îngreuietŭ sarcina acesta, în cât unŭ omŭ singurŭ nu era putericŭ ca s'o săvârşască, pentru aceia spre uşurinţa Mitropolituluĭ s'aŭ maĭ aşadatŭ în Moldova încă şi alte Scaune Arhiereştĭ, adecă la Roman, la Rădăuţĭ, şi alŭ triile la Huşĭ. Însă celuĭ de la Rădăuţi şi celuĭ de la Huşĭ, numaĭ cât li s'aŭ datŭ nume de Episcopĭ; iar celŭ de la Roman este Episcopŭ desăvârşitŭ, şi i s'aŭ datŭ voie ca să puie Mitră pe capŭ; dar asupra tovarăşilorŭ luĭ celorŭ doĭ, nu are elŭ putere, ce numaĭ protie înaintea lorŭ.

Mitropoliţiĭ Moldoveĭ au luatŭ blagoslovenia saŭ întărire la hirotonia Lorŭ de la Patriarhiĭ de Ţarigrad, de când s'aŭ aşadatŭ în Moldova Scaunŭ Mitropoliteanŭ şi până pe vremea Soboruluĭ de la Florenţa; când, Mitropolitŭ acelŭ de atunce alŭ Moldoveĭ, fiindŭ unŭ omŭ prostŭ şi puţin învaţatŭ la Sfânta Scriptură, au iscălitŭ şi elŭ toate aşădământurile cele minciunóse şi amăgitoare ale Soboruluĭ, (înpotriva Soluluĭ ce l'aŭ fostŭ trimesŭ cu

dănsulŭ Alexandru-cel-Bunŭ, Domnulŭ Moldovei,) numaĭ ca sâ dobăndeascâ Scaunulŭ alŭ şâptelea, ce i'aŭ fostŭ fâgâduitŭ de câtrâ Papa înpreună cu alte măriri; însâ dupâ ce s'aŭ spartŭ Soborulŭ, elŭ nu au cutezatŭ să sâ întoarcă iarâşĭ în Moldova.

Pentru aceia, Marco, Arhiepiscopulŭ de la Efes, au trimesŭ Mitropolitŭ în Moldova pe Arhidiaconulŭ săŭ, Bulgariŭ de neamŭ, carele au fostŭ foarte vestitŭ pentru Cuvioşĭia şĭ pentru Credinţa luĭ ce bună. Şĭ, fiindŭ câ şĭ Patriarhulŭ de Ţarigrad s'aŭ fostŭ plecatŭ în partea celorŭ cu duşmănie, i'aŭ poroncitŭ ca s'âşĭ caute blagoslovenia luĭ tot-de-una la Arhiepiscopulŭ de Ohrid. Din aceia vreme, obicĭnuieu Mitropoliţiĭ Moldoveĭ s'ăşĭ cearŭ blagoslovenia lorŭ necontenit de la Ohrideanulŭ, pânâ la începutulŭ veacululuĭ trecutŭ.

Iar apoĭ, dupâ ce au luatŭ Domnia Vasîlie Albanitulŭ, şĭ câutândŭ elŭ ca sâ puie iar la întemeiere lucrurile cele ce ajunsăsâ la neorânduilaâ, prin lenevirea Domnilorŭ celorŭ ce au fostŭ maĭ nainte de dânsulŭ şĭ prin alte tulburârĭ din lâuntru, aŭ scrisŭ luĭ Partenie, carele era atunce Patriarhŭ de Ţarigrad, o carte întru acestaşĭ chipŭ:

„Facemŭ înştiinţare Măriĭ tale, ca sâ ştiĭ, cum „câ Biserica Moldovineascâ tot-de-una au fostŭ su- „pusâ Bisericiĭ Răsâritululuĭ, la Maica ce adivaratâ şĭ „voitoare de bine tuturorŭ Xristianilorŭ, şĭ câ Mitro- „poliţiĭ Ei, ca şĭ toţĭ ceĭ-l-alţĭ, primeu blagoslovenia „lorŭ de la Scaunulŭ celŭ de obştie alŭ Ţarigradululuĭ, „şĭ au fostŭ supt aceastâ ascultare vr'o câte-va

„sute de anĭ, până pe vremea înpărățieĭ luĭ Ioan „Paleologu, când s'aŭ iscălitŭ la Soborulŭ de la „Florența Mitrofan, Patriarhulŭ celŭ răŭ, șî au „adusŭ prin aceia prepusŭ asupra Scaunuluĭ celuĭ de „obștie șî celŭ maĭ dintăiŭ alŭ Tarigraduluĭ, la toțî „iubitoriĭ de Credința ce Adivărată. Însă, după tul„burârile aceste, curățîndu-sâ îndată din calea ce adi„vârată uneltele șî urzîtoriĭ betețuguluĭ celuĭ râŭ, Bi„serica ce Sfântă a luĭ Dumnedeŭ, Mireasa Mireluluĭ „celuĭ fără de prihană, s'au întorsŭ iarâșĭ la odihna Eĭ „ce maĭ dinainte șî în cinstea Eĭ ce vechie, râdi„cându-sâ tot-o-dată șî toate prilejurile de vre unŭ „prepusŭ răŭ.

„Decĭ, sâ vedi a fi lucru necinstitŭ șî cu necu„viință, ca Biserica Moldovinească, care tot-de-una „au fostŭ mâdularea ce maĭ aleasă șî maĭ de frunte „a Bisericiĭ celeĭ Marĭ, s'âșĭ caute eĭ blagoslovenia „la Scaunulŭ celŭ maĭ micŭ, șî nu la Celŭ maĭ Mare. „Pentru aceia te rugâmŭ pe Mâria Ta, Smerenia „noastră înpreună cu totŭ Sfințîtulŭ Soborŭ, ca să „bine voieștĭ a întrupa iarâșĭ la altŭ Scaunŭ maĭ „vrednicŭ mâdularea aceasta cinstită a Bisericeĭ, șî „sâ poroncești, ca Mitropoliții Moldoveĭ s'âșĭ caute „blagoslovenia ca șî maĭ nainte la Scaunulŭ nostru „celŭ de obștie alŭ Patriarhieĭ; șî cu adivărat va „fi spre cinstea luĭ Dumnedeŭ, șî spre Slava Maĭ„ceĭ noastre a Bisericeĭ, șî nouă ne va fi pricină de „bucurie vecĭnică.“

O-dată cu această scrisoare Domnulŭ Vasîlie au poroncitŭ îndată, ca de acolo înainte, să nu'șĭ maĭ

caute Mitropoliţiĭ Moldoveĭ blagoslovenia aiurea, de cât numaĭ la Patriarhiĭ de Ţarigrad.

Maĭ pe urmă, tot supt stăpânirea acestuĭ Domnŭ, adunându-să în Ieşĭ Soborŭ din Ţară asupra Iconoclastilorŭ, şi pentru alţĭ ereticĭ din vremea aceia, au întăritŭ şi această poroncă înpreună cu invoiala şi iscălitura tuturorŭ Patriarhilorŭ, încă şi cu a Ohrideanuluĭ.

Mitropoliţiĭ Moldoveĭ au cu totul osâbită cinste la Biserica Răsăritului, care alţĭ Mitropoliţĭ n'o au; şi macar că nu au numele de Patriarhŭ, dar nicĭ nu suntŭ supuşĭ nicĭ la unulŭ; cäcĭ, macar că îşĭ caută întărirea şi blagoslovenia la Patriarhiĭ de Ţarigrad, însă aceştia nicĭ âĭ potŭ scoate pe dânşiĭ din Scaunŭ, nicĭ potŭ s'ăĭ aleagă, şi nicĭ sântŭ iĭ îndatoriţĭ ca alţĭ Mitropoliţĭ, să aştepte întarirea de la Biserica ce Mare a Ţarigraduluĭ, ci, dacă dobândescŭ întărirea de la Domnie, săvârşăscŭ punerea mâineĭ triĭ Arhiereĭ din Moldova, şi trimetŭ scrisoare către Patriarhulŭ cu înştiinţare cum că: „S'aŭ alesŭ [cutare] prin chiemarea Duhuluĭ Sfântŭ, iar nu din altă pricină omineascä, şi este omŭ învaţatŭ şi cuviosŭ, şi temâ„torĭŭ de Dumnedeŭ."

Asâmine scrie şi Domnia către Patriarhulŭ altă scrisoare osâbită, ş'ălŭ roagă pe dânsulŭ, ca şi cu blagoslovenia luĭ să întărească pe acelŭ noŭ hirotonisîtŭ; iar Patriarhulŭ nu poate cum-va să nu primească, ce trebuie la toate să urmeză după cererea Domnieĭ.

Sântŭ slobodĭ şi de dajdia aceia care să dă Pa-

triarhieĭ cu nume de *Κοινόνητος και βοηθίας*, *); şĭ nicĭ o Pravilâ nu âĭ îndatoreşte pe dânşiĭ, ca şâ întrebe pe Patriarhulŭ orĭ şĭ pentru care pricinâ este sâ sâ facâ în Biserica Moldoveĭ, câcĭ iĭ au putere asupra Bisericiĭ lorŭ asâmine ca şĭ Ohrideanulŭ. Insâ, macar câ sântŭ aşa de puternicĭ în dregatoria lorŭ, nu potŭ nicĭ sâ puie nicĭ să scoatâ pe vre unulŭ din Episcopiĭ lorŭ, căcĭ numaĭ Domnia are dreptŭ sâ cerceteză pentru purtările şĭ pentru învâţătura celorŭ care sâ facŭ Arhiereĭ, şĭ pentru pricinile acele pentru care arŭ fi s'ăĭ scoatâ, avândŭ puterea ca s'âĭ şĭ scoatâ, pentru câ aceste toate le au propitŭ Domnia asupra eĭ, lâsândŭ Mitropoliţĭlorŭ numaĭ punerea mănelorŭ, după aşăḑământulŭ Apostolicescŭ. Insâ şĭ Domnia, macar că are stâpânire nemârginită asupra supuşilorŭ eĭ, fărâ de voia Mitropolituluĭ nu poate nimicâ să schimbe, sâ adaogâ saŭ sâ lepide. Dar şĭ Pravila aceasta propeşte numaĭ pe Domniĭ ceĭ cuvioşĭ, iar când este vre unulŭ călcătoriŭ de Lege, nu poate s'ălŭ propeascâ nicĭ o pravilă.

Maĭ este de datoria Mitropolituluĭ când hotârâşte Domnia pe cine-va ca s'âlŭ pedepssască cu moarte, ca atunce înaintea Divanuluĭ, saŭ sâ întărească judecata Domnească, saŭ sâ o îndrepteză după hotârîrea Pravilelorŭ; şĭ Domniĭ o primescŭ aceasta ca nişte Xristianĭ şĭ iubitorĭ de Dreptate.

Episcopiĭ încâ fârâ de zâticnire âşĭ sâvârşăscŭ datoria chiemâreĭ lorŭ prin Eparhiile ce le au. Iĭ aşaḑâ

*) Adecă de înpărtăşire şĭ de ajutoriŭ.

Preuţî, pe care aflându'î cu vr'o greşală mare, îi şi lipsăscŭ pe dânşiî de darulŭ Preuţieĭ, fără de nicĭ o milostivire, şi fără ca nimene să stei înpotriva judecăţiĭ lorŭ. Ca să puie iĭ însă saŭ sâ scoată pe vre unŭ Egumenŭ, saŭ pe vre unŭ Arhimandritŭ, nu le s'aŭ datŭ acestŭ feliŭ de putere, şi aceştia staŭ numaĭ supt Divanulŭ Domnescŭ. Când facŭ clericiĭ vr'o greşală maĭ mică, atunce sâ pedepssâşte fieşte-care, celŭ maĭ micŭ de cătră celŭ maĭ mare, adecâ pe diaconŭ ălŭ pedepssăşte Preutulŭ săŭ, pe Preutŭ Protopopulŭ, pe ieromonahŭ saŭ pe monahŭ ălŭ pedepssăşte Egumenulŭ saŭ Arhimandritulŭ săŭ ; pe Protopopŭ, pe Egumenŭ şi pe Arhimandritŭ, Episcopulŭ luĭ, şi pe Episcopŭ Mitropolitulŭ; iar pe Mitropolitulŭ ălŭ pedepssâşte Domnia, şi aceastâ din urmă, adecâ Domnia, să pedepssăşte numaĭ sîngur de cunoştinţa eĭ şi de Dumnedeŭ.

Iar pentru greşâlele cele mare eare săntŭ vrednice de a sâ pedepssî cu moarte, saŭ cu luarea Darului Xirotonieĭ, staŭ supt judecata Episcopilorŭ numaĭ Preoţiĭ, ieromonahiĭ şi monahiĭ; iar Egumeniĭ, Arhimandriţiĭ şi Episcopiĭ, sâ potŭ pedepssî numaĭ de cătră Domnŭ ; însâ şi datoria Episcopilorŭ este, cănd vre unulŭ dintru aceştia face oareşĭ-ce înprotiva Canoanelorŭ Bisericeştĭ, saŭ altele, sâ înştiinţâzâ cu scrisoare pe Mitropolitŭ, şi atunce Elŭ aratâ pricina la Domnie.

Mitropolitulŭ are pe anŭ de la fieşte-care Preotŭ din Eparhia sa căte doue sute de aspri şi o piele de vulpe saŭ de jderŭ, iar alta nu poate să le maĭ ieĭ

nimică. De la Episcopi Elŭ nu are nicĭ o dajdie, fără numaĭ cele ce'i dăruiescŭ iĭ luĭ de bună voia lorŭ. Aşîşderea şî Episcopii au asămine venitŭ de prin Eparhiile lorŭ.

CAP III.

Pentru Monastirile din Moldova.

Toate Monastirile din Moldova sântŭ aşaḑate în tocma, şî urmează Canoanelorŭ acelora care sântŭ scrise pentru Monahĭ de Sfântulŭ Vasîlie.

Monastirĭ marĭ cu Arhimandriţĭ sântŭ numaĭ patru, iar maĭ micĭ cu Egumenĭ sântŭ maĭ mult de două sute, şî maĭ pe atâta şî Schiturĭ, pe care le au supt stăpânire Monastirile aceste.

Aceste sântŭ unele închinate, la Ierusalim, saŭ la Sinai, saŭ la Sfântulŭ Munte *], iar altele slobode.

În Moldova s'aŭ făcutŭ obiceiŭ, când cine-va din Domnĭ saŭ din Boierĭ face vr'o Monastire, atunce împârţăşte toată avereá luĭ de o-potrivă între copii luĭ şî Monastire, adecă, pe câtă parte dă la fieşte-carele din copiĭ, pe atâta dă elŭ şî uneĭ Monastriĭ. Dacă

*) Acesta este Afton, în Machedonia.

să temi ca nu cum-va după moartea luĭ să să strice şi să să răssipească Monastirea, atunce o închina elŭ a vr'o Monastire maĭ mare, pe care socoteşte elŭ din părţile ce amŭ aratatŭ. Atunce Arhimandriţiĭ Monastirilorŭ acelora să îndatorescŭ ca să ieĭ asupra lorŭ purtarea de grijă pentru Monastirea aceia, şi să privighiază ca să aibă Monahiĭ purtărĭ bune şi cinstite, dar şi din venitulŭ monastiriĭ numaĭ atăta lasă în urmă cât socotescŭ că este de trebuinţă pentru hrana fraţĭlorŭ, iar prisosulŭ ălŭ ieu pentru Monastirea ce mare, şi ălŭ trimetŭ acolo pe totŭ anulŭ.

La Monastirile cele slobode suntŭ sîliţĭ fraţiĭ sînguri să are, să săcere, şi în ceasurile care săntŭ slobodi de trebile cele Duhovniceştĭ, trebuĭ să muncească cu mânele la cele ce le să poronceşte de cătră Egumenŭ, adecă la viĭ, la ţarinĭ, la grădinĭ, şi să strîngă rodurile acestora pentru folosulŭ Monastiriĭ.

Toate Monastirile daŭ pe anŭ dajdie la Domnie după mărimea moşiĭlorŭ ce au supt stăpânire, iar Mitropolitului şi Episcopilorŭ nu daŭ nimică. Monahiĭ toţĭ, atâta sântŭ de ascultătorĭ la Canoanele Sfântuluĭ Vasîlie, în cât maĭ bucuroşĭ arŭ muri de o 100 de orĭ, de cât să bage în gura lorŭ carne, macar o-dată fiindŭ şi sfătuiţĭ de vre unŭ doftorŭ. Iĭ din Monastire afară nu iesŭ nicĭ o-dinioară, fără numaĭ atunce când sântŭ trimeşĭ de Egumeniĭ lorŭ, saŭ cu altă trebuinţă, însă tot cu blagoslovenia Egumenicească. Economia caseĭ este asupra celorŭ maĭ

bâtrânĭ şĭ maĭ vechĭ, şĭ primirea oaspeţĭlorŭ care sâ pâzâşte pe la toate Monastirile este foarte de lâudatŭ, câcĭ, nemernicindŭ orĭ ce străinŭ, Xristianŭ, jîdovŭ, turcŭ, saŭ armanŭ, nu numaĭ câ au datorie Monahiĭ s'âlĭ primeascâ cu bucurie, ce încâ şĭ unŭ anŭ deplinŭ, dacâ voieşte sâ şaḑâ, trebuiĭ s'âlŭ hrâneascâ dupâ putinţa Monastiriĭ, cu cinste şĭ fârâ de cârtire, înpreunâ şĭ pe toţĭ ceĭ ce sântŭ cu dânsulŭ, şĭ pe dobitoacele luĭ.

CAP IV.

Pentru limba saŭ graiulŭ Moldovenilorŭ.

Istornicii araĭâ osâbite cugete pentru alcâtuirea limbeĭ Moldovineştĭ. Mulţĭ dintru dânşiĭ ḑicŭ câ este alcâtuitâ cu schimbare din limba ce Latineascâ, fârâ de a fi împrumutatâ şĭ de la alte limbĭ; iar alţĭ ḑicŭ câ este din ce Italieneascâ. Noĭ vomŭ arata însâ temeiurile amândurora pârţĭ, pentru ca sâ poatâ cetitoriulŭ sâ înţâleagâ adivârulŭ maĭ cu amăruntul.

Acia care ḑicŭ câ limba Latineascâ este Maica ce adivaratâ a limbeĭ Moldovineştĭ, sâ razâmâ pe aceste temeiurĭ, adecâ ḑicŭ:

I. Câ bejenariĭ Romanĭ au venitŭ în Dacia cu mult maĭ înainte pănâ a nu să strîca limba Romanilorŭ

în Italia, prin nâvâlirile Goţîlorŭ şî ale Vandalilorŭ; şî cum câ nicĭ unii din istornicĭ nu arată câ s'arŭ fi întorsŭ ii iarâşĭ înapoĭ la Italia, în vremea când stâpâneu Barbariĭ. Pentru aceia dar lâcuitoriĭ din Dacia n'arŭ fi avutŭ de unde s'ăşĭ schimbe limba lorŭ ce vechie.

II. Cum că Moldoveniĭ nicĭ o-dinioarâ nu s'au chiematŭ Italienĭ, precum s'au chiematŭ alţi Romanĭ în multe locurĭ dupâ aceia, ce tot-de-una ş'au ţînutŭ numele lorŭ celŭ vechiŭ, pe care âlŭ aveu toţĭ Romaniĭ, când era Roma Cetatea a toată lumea; macar că aceasta nu dovideşte mult, câcĭ Unguriĭ şî Leşîĭ îĭ numescŭ pe dânşiĭ: „Vlohĭ", care nume obicĭnuescŭ neamurile aceste s'âlŭ deĭ şî Italienilorŭ. Eu însâ maĭ bucurosŭ credŭ, cum câ neamurile aceste fiindŭ învecinate şî maĭ cunoscute cu Moldoveniĭ, întăiŭ Moldovenilorŭ ele au datŭ numele de Vlohĭ, şî apoĭ maĭ pe urmâ Italienilorŭ; însâ nu l'aŭ luatŭ de la Italienĭ ca s'ălŭ deĭ Moldovenilorŭ.

III. Cum că adiverinţa ce maĭ cu temeiŭ pentru ḑîcere aceasta, sântŭ cuvintele cele multe curat Latineşte care încâ tot sâ obicînuiescŭ în limba Moldovineascâ, care cuvinte în ce Italieneascâ nicĭ o-dinioarâ nu s'au aflatŭ; iar cuvintele acele pe care le au adâugitŭ în limba Italieneascâ Goţîĭ, Vandaliĭ şî Lombardiĭ, nicĭ cacum nu sâ aflâ la Moldovenĭ.

Şî pentru ca sâ le arâtâmŭ maĭ luminat, amŭ pusŭ aice aceste cuvinte :

Latineste.	*Italieneste.*	*Moldovineste.*
Inţipio.	*Cominţio.*	*Incep.*

Albus.	*Bianco.*	*Albu.*
Civitas.	*Cita.*	*Cetate.*
Dominus.	*Siniore.*	*Domnu.*
Mensa.	*Tavola.*	*Masa.*
Verbum.	*Parola.*	*Vorba.*
Capu.	*Testa.*	*Capul.*
Venaţio.	*Catţia.*	*Vânat.*

Iar ceĭ ce mărturisâscŭ cum câ limba Moldovinească este alcâtuitâ din ce Italieneascâ, ḑîcŭ:

I. Cum câ are tot acelęşĭ verbe ajutâtoare: *amŭ, aĭ, are,* ca şĭ ce Italieneascâ.

II. Cum câ articulele eĭ sântŭ asâmine ca şĭ la acea.

III. Cum că oare-care cuvinte săntŭ cu totul Italieneştĭ, adecă: Şchiopŭ, Italieneşte Schiopo, iar Latineşte Claudus. Cercŭ, Italieneşte Cerco, şĭ altele; şĭ fiindŭ că cuvintele aceste săntŭ necunoscute în limba Latinească, pentru aceia nu potŭ sâ fie de aiurea, de căt din ce Italienească.

Insă ceĭ care cugetă precum amŭ aratatŭ întăiŭ, ḑîcŭ înprotivâ, adecă:

I. Cum cà Moldoveniĭ au adivarat verbele acele ajutâtoare, însâ ele nu săntŭ Italieneştĭ, ce însuşĭ ale lorŭ.

II. Cum că asămine aceasta este şĭ cu articulile cuvintelorŭ, căcĭ nicĭ o parte din graiŭ nu depârteazâ maĭ mult limba Moldovinească de cătrâ ce Italieneascâ, de căt aceste; pentru că Italianulŭ pune articululŭ înaintea cuvăntuluĭ, iar Moldovanulŭ o pune în urma luĭ; adecă, Italieneşte:

uomo, *la*moglie; şi Moldovineşte, omu'*lŭ*, fimei'*a*.

Iĭ arată că Italianulŭ are numaĭ o articulă bărbătească, adecă sînguratä: *il*, şi înmulţîtă: *gli*, sau *i*; şî fimeiască, sînguratică: *la*, înmulţîtă; *le*; dar că Moldovenii au doue articule sînguratice: *ul* şî *le*. Pe ce dintâiĭ o punŭ la cuvintele cele ce sâ începŭ cu slovă glasiică, iar pe ceĭ-l-altă o punŭ la cuvintele cele ce să începŭ cu slovă neglasiică, adecă: om'*ul*, Latineşte homo; cal'*ul*, Latineşte equus; scaun'*ul*, scamnum; vas'*ul*, vas; şerpe'*le*, şerpes; câini'*le*, canis; şî altele.

Câ la numărŭ înmulţîtŭ Moldoveniĭ punŭ articululŭ *iĭ*, pe urma cuvintelorŭ celorŭ ce însămnează lucru viu, precum: ca'*iĭ*, oamen'*iĭ*, Latineşte, ecvi, homines; iar câ lucrurile cele moarte să sfărşâscŭ cu articulŭ: *ele* precum: scaun'*ele*, vas'*ele*; şî altele.

Cum că articulele fimeieştĭ la Moldovenĭ încă au două sînguratice: adecă *ă* şî *a*; precum: moar'*ă*, gâin'*a*, şî altele; iar că cuvintele care să sfârşăscŭ cu *a*, dobândescŭ la înmulţîre articululŭ *ile*, adecă: gâin*a*, gâin'*ile*.

III. Cum că poate să să prepuie cu adivarat, că cuvintele acele care să asămânează maĭ mult cu limba Italienească de cât cu ce vechie a Romanilorŭ, să fi ramasŭ în limba noastră de la Genuezĭ, din pricina însoţîreĭ ce multă ce aveu Moldoveniĭ cu dânşîĭ, când stăpâneu iĭ şchelile Mâriĭ Negre; căcĭ întru acestŭ chipŭ au împrumutatŭ Moldoveniĭ cuvinte şî de la Grecĭ, de la Turcĭ, şî de la Leşĭ, dupâ ce au începutŭ a face neguţătorie cu dânşîĭ.

Decĭ, fiindŭ câ amŭ aratatŭ ḑîsele despre amândouâ pârţĭ, noĭ nu putemŭ hotârî care dintru ele sâ fie maĭ adivarate, pentru câ ne este fricâ ca nu cum-va din dragostea Patricĭ, sâ ne sâ întunice ochiĭ, sâ prisosîmŭ oare-şĭ-ce, şî apoĭ sâ cunoascâ alţiĭ maĭ bine. De aceia lâsâmŭ asupra cetitoriuluĭ ca sâ judece însuşĭ; iar noĭ ne îndestulâmŭ ca sâ arâtâmŭ aice numaĭ ḑîsulŭ luĭ Cavatie, carele vorbeşte ast-feliŭ:

„Este de minune câ limba Moldovineascâ are „maĭ multe cuvinte Latineştĭ de cât Italieneştĭ, macar de şî locuiescŭ acum Italieniĭ acolo unde au locuitŭ „maĭ nainte Romaniĭ. Însâ poate ca sâ nu fie până „întru atâta de minune, pentru câ Italieniĭ ş'aŭ schimbatŭ limba lorŭ cu mult maĭ în urmâ dupâ ce au „venitŭ neamulŭ Moldovinescŭ în Dacia."

Fiindŭ câ în limba Moldovineascâ sâ aflâ oarecare cuvinte care nu sântŭ nicĭ Latineşte, nicĭ de pe la alte limbĭ de prin prejiurŭ, pentru aceia sâ vedi câ sântŭ râmăşiţe de pe la Daciĭ ceĭ vechĭ; câci, nimicâ nu poate sà ne înpiedece pe noĭ a nu crede cum că bejenariĭ Romanĭ dupâ ce au venitŭ în Dacia, s'au nâimitŭ lorŭ şĭ slugĭ din Dacĭ; saŭ poate câ râmâindŭ vre unulŭ fără de fimeie, s'au şî însuratŭ, luându'şĭ fimeie de la Dacĭ; şĭ cu acestŭ chipŭ lesne s'aŭ pututŭ amestica în limba lorŭ cuvinte strâine, precum: Stejar, pàdure, hlâşteŭ, carare, grâiesc, privesc, nimeresc.

De altâ parte, şî limba Moldovineascâ are ale sale râspicârĭ sau rosturĭ, ca şî toate alte limbĭ.

Vorba ce maĭ înpodobită este înpreiiurul Ieşuluĭ, în mijloculŭ Târiĭ, pentru câ oameniĭ ceĭ care sântŭ în partea aceasta, sâ maĭ supţiiazâ, fiindŭ aproape de Curtea Domnească.

Cei care lâcuiescŭ la Nistru, întrebuinţază multe cuvinte Leşâştĭ, şî vasele de care au trebuinţă în casă, încâ le numescŭ cu nume Leşâscŭ, în cât de abie potŭ sâ'i înţăleagâ ceĭ-l-alţĭ Moldovenĭ.

Ceĭ care lâcuiescŭ în partea munţilorŭ, despre Ardeal, întrebuinţază adese orĭ cuvinte Ungureştĭ.

Fâlcieniĭ amestecâ limba cu ce tâtârească, şî Galaţâniĭ cu ce grecească şî cu ce turcească.

Iar parte fimeiască din Moldova, are cu totulŭ altă vorbâ de cât partea bârbâtească; câcĭ ele schimbâ silaba *bi* şî *fi*, în *ghi*, şî *hi*; adecâ în locŭ de *bi*ne, ḑicŭ *ghi*ne, *fi*e, *hi*e. Silaba *pi*, o schimbâ în *chi*, precum: *pi*zma, *chi*zma; *pi*atra, *chi*atra. Incâ şî unŭ barbatŭ când sâ deprinde cu vorba aceasta, cu greu poate sâ să desveţă, şî sâ mustră sîngurŭ pe sîne, ḑicândŭ cum câ au şăḑutŭ pre mult în braţele maĭciĭ luĭ. Pentru aceia şî ocârâscŭ ceĭ-l-alţĭ pe uniĭ ca acia, ḑicându-le: ficiorĭ de babă.

Munteniĭ au tot o limbă cu Moldoveniĭ, numaĭ cât le este vorba maĭ groasă. Iĭ au şî cuvinte care nicĭ săntŭ cunoscute Moldovenilorŭ, iar la scrisoare nu le obicĭnuiescŭ, ce urmeaḑâ întocma după ortografia graiuluĭ Moldovinescŭ; şî prin aceasta cunoscutŭ iĭ întru adivârŭ, cum câ vorba Moldovinească este maĭ curată de cât a lorŭ, macar

de şi n'o mârturisâscŭ, fiindŭ propiţi iĭ de antipatia ce straşnicâ care este între Moldovenĭ şi între muntenĭ.

Cu mult maĭ prostŭ vorbescŭ Coţo-Vlahiĭ, care lăcuiescŭ în Rumelia, pe hotarulŭ Machedonieĭ. Aceştia amesticâ limba lorŭ foarte ciudat cu ce Grecească şi Albanită, bâgăndŭ între cuvintele Moldovineştĭ une orĭ căte unŭ stihŭ întregŭ Grecescŭ, şi alte orĭ câte unulŭ Arnăuţăscŭ. Iĭ înţâlegŭ între dănşiĭ destul de bine limba aceasta încurcatâ, iar unŭ Grecŭ, saŭ Albanitŭ, saŭ Moldovanŭ, nu este putenicŭ sâ înţâleagă nimică; însă când săntŭ aceştia căte triĭ la unŭ locŭ, şi auḑindŭ pe vr'unŭ Coţo-vlahŭ vorbindŭ, potŭ să înţâleagâ ce ḑice elŭ, când tâlmâceştĭ fieşte-carele stihulŭ limbiĭ luĭ unulŭ la altulŭ.

CAP V.

Pentru slovile saŭ buchile Moldovenilorŭ.

Maĭ nainte de Soborulŭ de la Florenţa aveu Moldoveniĭ slove Latineştĭ, după pilda tuturorŭ noroadelorŭ acărora limbă este alcâtuită din limba ce Romană; iar apoĭ, dupâ aceia, unindu-să la acestŭ Sborŭ Mitropolitulŭ Moldoveĭ cu Latiniĭ,

urmaşulŭ său, Teoctist Bulgariulŭ, Arhidiaconulŭ luĭ Marco Efeseanulŭ, pentru ca să lipssască aluatulŭ Latinilorŭ din Biserica Moldovinească, şĭ să le rădice prilejulŭ să poată ceti oamenii ceĭ tinerĭ amăgiturile lorŭ, de aceia au îndemnatŭ elŭ pe Domnulŭ Alecsandru-Cel-Bunŭ, ca nu numaĭ pe oamenii ceĭ care aveu cugete străine la Credința Pravoslavnică, ce încă şĭ slovele Latineştĭ să le lipssască din Țara Luĭ, şĭ să primească în loculŭ lorŭ pe cele Slavineştĭ; şĭ cu răvna aceasta pre mare şĭ fără de vreme, s'au făcutŭ elŭ urḑitoriulŭ celŭ dintâiŭ alŭ bărbăriei întru care să află Moldova acum *).

Iar fiindŭ că buchile Slavineştĭ nu au fostŭ de ajuns, atăt pentru rostulŭ tuturorŭ cuvintelorŭ acelora pe care le au schimbatŭ neamulŭ Moldovinescŭ din limba Latină, căt şĭ pentru acele pe care le a înprumutatŭ iĭ de pe la neamurile cele înve-

*) Din cuvintele aceste ale Domnuluĭ Dimitrie Cantimir au luatŭ pricină Petru Maior Protopopulŭ şĭ Crăiesculŭ revizorŭ alŭ cărților din Ardealŭ, de au alcătuitŭ cuvăntulŭ atăta de lungŭ în cartea luĭ, pe care „Istoria Românilor“ au numit'o, tipărită la Buda în anulŭ 1812. In această carte Petru Maior, ca unŭ unitŭ şĭ fierbinte apărătoriŭ alŭ Dogmelorŭ Apusseni, vorbeşti după patima luĭ în disertația pentru literatura ce vechie a Românilorŭ, paragrafulŭ alŭ II şĭ alŭ III, list 327. Noĭ însă socotimŭ, că dacă nu arŭ fi urmatŭ Domnulŭ Alecsandru-Cel-Bunŭ precum l'au îndemnatŭ Mitropolitulŭ Teoctist, mişcarea Sfântuluĭ Duhŭ nu arŭ fi venitŭ întru atăta săvărşire, în căt să primească această punere la cale, nu numaĭ Moldovenii care aveu Domnŭ pe Alecsandru, ce şĭ Muntenii, şĭ Ardelenii, care aveu stăpânitorii lorŭ; şĭ cu adivarat că prin această mijlocire, s'aŭ păḑitŭ neamurele aceste de smreduirea papistăşască.

cinate, pentru aceia au fostŭ ĭĭ nevoiţĭ ca să maĭ a-
fle şĭ alte buchĭ, pricinuindŭ cu aceasta limbiĭ Moldo-
vineştĭ maĭ multe buchĭ dé cât la toate cele-l-alte
limbĭ din Europa, adecă 47 împreună cu alte sămne
prozodiceştĭ şĭ ortograficeştĭ.

Buchile cele marĭ ale Moldovenilorŭ, săntŭ a-
sămine ca şĭ ale Grecilorŭ şĭ ale Slavilorŭ, şĭ pe a-
măndouă soiurĭ le obicĭnuiescŭ iĭ întocma.

În ravaşe şĭ în catastive să obicĭnuieşte scri-
soarea Moldovinească, iar în cărţile cele Bisericeştĭ
şĭ în Hrisoavele Domneştĭ, în izvoadele Vistieriei şĭ
în alte scrisorĭ ale Curţeĭ, de două sute de anĭ nu
să obicĭnuieşte altă scrisoare fără numaĭ ce Slavi-
nească. Pentru aceia şĭ ficioriĭ boierilorŭ altă limbă stră-
ină nu învaţă fără numaĭ aceia Slavinească, întru care
nu potŭ să înveţă alte ştiinţe şĭ învăţăturĭ; şĭ după
ce-o deprindŭ aceasta, trebuiĭ să înveţă de rostŭ Ceas-
lovulŭ şĭ Psaltirea, şĭ după aceia le să tâlcuie E-
vanghelia, faptele Apostolilorŭ, şĭ cele cincĭ cărţĭ ale
luĭ Moisi, iar cele-l-alte scripturĭ din Legea Vechie,
pe rar. Asămine aceste le învaţă şĭ fetele boierilorŭ,
pentru ca maĭ bine să poată ceti şĭ scrie în limba
lorŭ; iar ca să înveţă Gramatica Slavinească, pre rar
să afla cine-va, pentru că în limba aceia erau pre
puţine gramatice, şĭ maĭ ales numaĭ aceia pe care
au făcut-o Maxim celŭ de la Candia carele s'au
sfinţitŭ, şĭ aceia încă numaĭ o-dată s'au tipăritŭ la
Moscva.

Insă, în veaculŭ trecutŭ, supt stăpănirea Dom-

nuluĭ Vasîlie Albanitulŭ, întorcăndu-să Moldova iarăşĭ supt ascultarea Scaunuluĭ Ţarigradeanŭ, au începutŭ boieriĭ iarâşĭ sâ sâ deştepte şî sâ vie la luminâ dintru întunericulŭ celŭ adâncŭ alŭ bârbâriei, care sâ lâţăsă asupra Târiĭ; căcĭ, întăiaşĭ datâ, prin iconomia Domnuluĭ acestuia, s'aŭ aşaḑatŭ în Ieşĭ şcoalâ Greceascâ, s'au poroncitŭ ca să sâ primească Monahĭ Grecĭ pe la toate Monastirile cele marĭ ca sâ înveţe pe ficioriĭ boierilorŭ ştiinţĭ şî învâţăturĭ în limba Greceascâ, şî s'au rânduitŭ ca sâ fie în Biserica ce mare o stranâ de căntăreţĭ Greceştĭ, şî Liturgia să sâ slujască jumatate Greceşti şî jumatate Slavoneşti, dupâ cum sâ urmeaḑâ şî pănă acum în tocma.

Elŭ au înfiinţatŭ Tipografiĭ Greceştĭ şî Moldoveneştĭ, au poroncitŭ de s'au tipăritŭ cârţĭ Bisericeştĭ âĭ Pravileĭ, şî cu aceasta au datŭ elŭ prilejŭ de s'aŭ obicĭnuitŭ a sâ ceti în limba Moldovinească, întâiĭ numaĭ Evanghelia şî faptele Apostolilorŭ, iar maĭ pe urmă sî toată Liturghia. După vr'o ḑâce anĭ, au urmatŭ aceştiĭ rănduelĭ frumoase şî Şarbanŭ Cantacuzino, Domnulŭ ţăriĭ munteneştĭ, au aşaḑatŭ în ţara luĭ şî elŭ şcoale Greceştĭ, înpreunâ şî Tipografie Greceascâ şî Românească.

Iar la sfărşîtulŭ veaculuĭ trecutŭ au începutŭ uniĭ din Moldovenĭ să înveţă şî Latineşte, şî la acestŭ lucru vrednicŭ de laudă au făcutŭ întăiĭ începutŭ şî pildâ celorŭ-l-alţĭ, unulŭ Miron Logofâtulŭ, istoriculŭ celŭ maĭ adivaratŭ alŭ Moldovenilorŭ, trimiţîndŭ pe ficioriĭ săĭ în ţara Leşască ca să înveţă acolo limba Latineascâ şî meşteşugurile cele slobode.

Dupâ aceia au adusŭ în Moldova şî Domnulŭ Duca pe unŭ Monahŭ Evgal şî pe unŭ tânârŭ anume Ioan Papie, (căruia dupâ aceia la Moscva i s'au datŭ numele Comnen, şî au fostŭ pe urmâ şî Mitropolitŭ la Dristra) de i'aŭ pusŭ pe dânşiî dascalî Beizedelelorŭ luî.

Maî pe urmă au adusŭ în Moldova şî tatâlŭ nostru, Constantin Cantimir, pe unŭ Monahŭ foarte iscussîtŭ, anume Ieremia Cacavela, născutŭ la Candia, care au învaţatŭ pe fiî luî şî pe alţî ficiorî de Boierî; şî dintru aceia vreme au începutŭ mulţî din Moldovenî să înveţe Greceşte, Latineşte, şî Italieneşte.

Finitu.

Amŭ pusŭ în editarea acesteĭ cărţĭ o conştiinţă ş'o nepărtinire care vorŭ pluti, credemŭ, de-asupra orĭ căria bănuielĭ, conştiinţa şĭ nepărtinirea care trebuĭ să conducă pe ceĭ ce publică documente istorice, care transmitŭ, adecă, posterităţiĭlorŭ, lecţiunele trecutuluĭ şĭ exemplele pentru viitoriŭ.

Nemică din stilŭ sau din sensŭ n'au fostŭ căt de puţĭn atinsŭ. Ne amŭ impusŭ din contra ca ce maĭ scrupuloasă datorie, să reproducemŭ pentru contimpuranĭ în toată purătatea luĭ stilulŭ strămoşăscŭ; iar căt despre sensŭ, elŭ n'au suferitŭ, suntemŭ sigurĭ, ce maĭ mică alteraţiune, nicĭ macar în acele două sau trii fraze neînţălese în prima ediţiune din cauza greşălelorŭ de tipariŭ, şĭ la care, după mult studiŭ şĭ investigaţiunĭ, amŭ supleatŭ prin acele cuvinte care n'au putută fi de cât ale autoreluĭ.

Dreapta denumire de „muntenĭ" care figură în manuscriptulŭ originalŭ, precum ne-o probă neîndoielnic atăt tradiţiunele Ţăriĭ căt şĭ copiile existente în Arhiva Statuluĭ, au fostŭ suplentată la ace nedreaptă în speciŭ de „Românĭ" introdusă din ignorenţa în ediţiunea de la Monastirea Neamţuluĭ, şĭ au fostŭ redată ast-feliŭ originaluluĭ.

In reviziunea Tabeleĭ neamurilorŭ boiereştĭ din

Cartea luĭ D. Cantemir, amŭ pusŭ tot ace scrupuloasă şî conştiincioasă nepărtinire. Nici ura, nici simpatia, nici vr'o altâ consideraţiune de cât Religiunea Săntuluĭ Adivârŭ, nu ne au condusŭ în această difficilă şî gingaşŭ lucrare. Născutŭ, crescutŭ în Moldova, purtatŭ din ce mai fragidă copilărie p'intre oamenii eĭ, actorŭ în grelele eĭ evenemente de la o vârstă când în starea normală de lucrurĭ cine-va aşĭ cauta cu totul alte ocupaţiunĭ, avemŭ celŭ puţin o profundă şî atât de scump plătită cunoştinţă despre oamenii şî afacerile acesteĭ Ţărĭ, cunoştinţă care ne au datŭ curagiulŭ de a întreprinde şî de a termina această reviziune, nu însâ fără de a ne fi consfâtuitŭ maĭ întâĭ cu toţi ceĭ compentenţĭ şî demnĭ de credare, fârâ de fi culesŭ toate informaţiunele possibile, fără de a ne fi tradatatŭ la urmăririle cele maĭ minuţioaze.

Ca istoricŭ amŭ luatŭ toate măsurile ce le impune onestâtatea, ne amŭ îndeplinitŭ conştiincios şî cu sănţenie datoria; ca omŭ iarăşi, amŭ pututŭ greşî.

Greşala însă, dacă greşală este, nu'i irreparabilă.

Ştimŭ şî înţâlegemŭ tot ce poate ave de durerosŭ pentr'o famillie, să vadă prin o greşală la care n'au participatŭ în nemică, ca i să rădică cea ce potŭ ave maĭ scumpŭ, maĭ sacru nişte oamenĭ de inimâ, că i să surpă o illustraţiune seculară, unu lustru râsplătitŭ cu sângele şî virtuţile strâmoşâştĭ.

De acea, declarămŭ şî luămŭ angajamentulŭ prin aceste linii, că la ce întâĭ reclamaţiune sprijinită cu probe valabile din partea celorŭ care s'arŭ afla în

asĕmine posiţiune, v'omŭ rectifica îndată erroarea, şî vomŭ reabilita ast-feliŭ nu pe ceĭ cu nedrept loviţĭ, ce pe adivĕrŭ, şî maĭ inainte de toate, pe noĭ greşîţĭĭ.

Acelaşĭ curagiŭ pe care l'amŭ pusŭ înaintîndŭ cea ce amŭ credutŭ că este adivârulŭ, elŭ vomŭ pune rectificăndŭ şî retractăndŭ cea ce ne vomŭ convinge că au fostŭ din partea noastră cu prematuritate afirmatŭ.

T. Boldur-Lăţăscu.

TABULA MATERIEĬ.

Partea întâi.

Partea a doua

Partea a tria